

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

YASAL MEVZUATIN TARİHİ DOKUYA ETKİLERİ – BERGAMA YERLEŞMESİ

ECE ÖZDEN PAK

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ŞEHİR ve BÖLGE PLANLAMA ANABİLİM DALI
KENTSEL MEKAN ORGANİZASYONU VE TASARIMI PROGRAMI**

**DANIŞMAN
PROF. DR. ZEKİYE YENEN**

İSTANBUL, 2011

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YASAL MEVZUATIN TARİHİ DOKUYA ETKİLERİ: BERGAMA ÖRNEĞİ

Ece Özden PAK tarafından hazırlanan tez çalışması 20.09.2011 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı

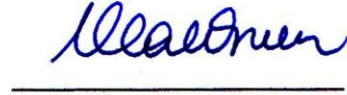
Prof. Dr. Zekiye YENEN
Yıldız Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri

Prof. Dr. Zekiye YENEN
Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Demet BİNAN
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Prof. Dr. İclal DİNÇER
Yıldız Teknik Üniversitesi

Üniversite hayatıma başladığım ilk günden bu yana örnek aldığım değerli hocam Sayın Prof. Dr. Zekiye YENEN'e; meslek alanına ve ahlakına dair öğrettikleri, disiplininden ödün vermeden ama yeri geldiğinde de anne şefkatini aratmayacak ilgisi, yüksek lisans tezim süresince usanmadan gösterdiği hoşgörüsü ve de tez danışmanlığımı üstlenmesi sebebiyle teşekkürü bir borç bilirim.

Diğer taraftan yüksek lisans eğitimim süresince desteğini, bilgisini esirgemeyip, katkıda bulunmanın yanısıra, eğitim hayatı dışında da yol gösterici fikirleriyle hep destek olan biricik hocam Sayın Prof. Dr. İclal DİNÇER'e teşekkür ederim.

Varlığıyla hayatımı kolaylaştırmanın yanısıra; sanal mecranın her türüsünde benimle birlikte sabahlayıp, gecenin bir vakti kahkahalar attırdığı için Ande BOLEYN'e, her daim açık tuttuğu telefonu için Başak TEKİN'e, kendi teziyle benimki kadar ilgilenmeyip, bıkmadan dağınık kafamı toparlamaya çalıştığı için Caner ALTAY'a, her daim yüzümü güldürmeyi başarabildiği için Yüksek Şehir Plancı Ceren EGELİ'ye, yaşam koçum olmayı başarıyla üstlendiği için Deniz ÖZTÜRK'e, kahve sohbetleri ile beni kendime getirmeyi becerebildikleri için Ar. Gör. Eren KÜRKÇÜOĞLU, Yüksek Şehir Plancı Meriç DEMİR ve sohbetlerimize katılıp, okeye dördüncü olmayı kabul eden Merve AKI'ya, gece-gündüz, ulusal-uluslararası demeden, her türlü iletişim kanalı marifetiyle elini omzumda hissettirmeyi becerebildiği için Nilüfer KARAHAN'a ve tabii yeri geldiğinde işini bırakıp benimle uğraştığı, yeri geldiğinde silkelediği, yeri geldiğinde şefkat meleğine dönebildiği, hep ama hep evinin kapısını sonuna kadar açtığı için Yüksek Şehir Plancı Evrim YILMAZ'a tez yazma süresince gösterdikleri sabır ve sınırsız destek sebebiyle teşekkür ederim.

Ve son olarak; benimle birlikte terminolojiyi hatmeden, yasal süreci çözümleyen, redaksiyonumu düzelten, nazımı çeken, her unuttuğum eşyayı peşim sıra gittiğim yere getiren, uykusuz kalmak pahasına geceler boyu ayakta kalan, benimle birlikte çalışıp lisanstan mezun olamamışken bir de şimdi yüksek lisans diploması hakeden, bunları yaparken bir yandan da maddi desteğini esirgemeyip üzerine yaptıklarıyla gurur duyduklarını her fırsatta dile getiren, en büyük destekçim minicik Anneciğim ve Nacko'cuğum Babacığım can-ı gönülden teşekkür ederim.

Hayat sizlerle güzel...

Temmuz, 2011

Ece Özden PAK

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
KISALTMA LİSTESİ	vii
ŞEKİL LİSTESİ	x
ÖZET	x
ABSTRACT.....	xii
BÖLÜM 1	1
GİRİŞ.....	1
1.1 Literatür Özeti	3
1.2 Tezin Amacı	3
1.3 Orijinal Katkı.....	4
BÖLÜM 2	6
KENTSEL DOKU ve KENTSEL KORUMA KAVRAMSAL ANALİZ	6
2.1 Kentsel Doku	6
2.2 Geleneksel Kent Dokusu	7
2.3 Somut Kültürel Miras	9
2.4 Kentsel Koruma.....	10
2.5 Bölüm Sonucu	13
BÖLÜM 3	14
GELENEKSEL KENT DOKULARINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN KORUMA EYLEMLERİNİN HUKUKİ YAPTIRIMLAR İLE İLİŞKİSİ	14
3.1 Kent Dokusu ve Yasalar.....	14
3.1.1 2863 Sayılı K.T.V.K. Kanununun Kentsel Doku ile İlişkisi	15
3.1.2 5226 Sayılı K.T.V.K.K. Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanunun Kentsel Doku ile İlişkisi.....	19
3.1.3 K.T.V.K. Kanunu Yönetmeliklerinin Kentsel Doku ile İlişkisi	24
3.1.3.1 Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Yapı Esasları ve Denetimine Dair Yönetmelik.....	24

3.1.3.2	Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları ile Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin ve Çalışma Esaslarına Dair Yönetmelik.....	25
3.1.3.3	Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulanması ve Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik.....	27
3.2	Kentsel Doku ve İlke Kararları	28
3.2.1	Kentsel Sit Alanlarında Yürürlükte Olan İlke Kararları	28
3.2.2	Kentsel Arkeolojik Sit Alanlarında Yürürlükte Olan İlke Kararları.....	29
3.3	Bölüm Sonucu	31
BÖLÜM 4	34
YASAL YAPTIRIMLAR ARASI İLİŞKİNİN BERGAMA YERLEŞMESİ ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ.....		
4.1	Bergama Yerleşmesinin Tarihsel Gelişimi	35
4.2	Bergama Yerleşmesinin Haritalar Üzerinden Gelişiminin İncelenmesi	37
4.2.1	Bergama Yerleşmesindeki Farklı Konut Dokularının Fiziksel Özellikleri	44
4.2.1.1	Yanık Konak Meydanı ve Çevresi Fiziksel Özellikleri	46
4.2.1.2	Atmaca Mahallesi (Viran Kapı Arkası) Fiziksel Özellikleri.....	49
4.2.1.3	Mithat Paşa Sokağı Fiziksel Özellikleri	52
4.2.1.4	Dede Sokak ve Küçük Alan Sokak Fiziksel Özellikleri	54
4.3	Bergama Yerleşmesi Özelinde Gerçekleştirilen Koruma Çalışmaları.....	58
4.3.1	Yerel Yönetim ve/veya Kurullar Tarafından Gerçekleştirilen Çalışmalar.....	59
4.3.2	STK'lar ve/veya Üniversiteler Tarafından Gerçekleştirilen Çalışmalar.....	61
4.4	Bergama Yerleşmesi Farklı Konut Dokuları İçin Koruma/Geliştirme Önerileri	63
4.4.1	İşlevsel Öneriler	65
4.4.2	Yasal/Örgütsel Öneriler	66
4.4.3	Bölüm Sonucu	69
SONUÇ.....	70
KAYNAKLAR.....	74
ÖZGEÇMİŞ	79

KISALTMA LİSTESİ

GEEAYK	Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
ICCROM	Uluslararası Kültürel Varlıkların Restorasyonu ve Korunması Çalışmaları Merkezi
ICOMOS	Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi
KAİP	Koruma Amaçlı İmar Planı
İK	İlke Kararı
KTVKK	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 3	Yasalar, yönetmelikler ve ilke kararları ilişkisi.....	31
Şekil 4.1	Bergama İlçesi'nin İzmir İli içerisindeki konumu ve yakın çevresi.....	35
Şekil 4.2	Pergamon Akropolis, R. Bohn Rekonstrüksiyonu.....	36
Şekil 4.3	Pergamon Amfi Tiyatrosu ve ovada yayılan kentin görünümü.....	38
Şekil 4.4	Laleli Camii'nden ovada Viran Kapı'nın bulunduğu ana cadde.....	38
Şekil 4.5	Bergama İlçesi yapıları çevre gelişim yönü şeması.....	39
Şekil 4.6	Laleli Camii'nden Kale Tepesi ve kent merkezine bakış.....	39
Şekil 4.7	Şadırvanlı Camii'nden kent merkezine bakış	39
Şekil 4.8	Pergamon MÖ. 3. yüzyıl (sol) ve 2. yüzyıl (sağ) yerleşim lekeleri.....	40
Şekil 4.9	Bergama Şehir İmar Planı Raporu 1968.....	42
Şekil 4.10	Bergama kentsel yerleşiminin tarihsel gelişimi.....	43
Şekil 4.11	Yapılan alan çalışmalarının Bergama içerisindeki konumları (doluluk-boşluk haritası).....	45
Şekil 4.12	Yanık Konak Meydanı güney cephesi.....	46
Şekil 4.13	Yanık Konak Meydanı kuzey-batı cephesi.....	46
Şekil 4.14-4.15	Yanık Konak Meydanı ve çevresi yeşil-yol ilişkisi ve doluluk-boşluk-tescilli yapı dağılımı.....	47
Şekil 4.16	Yanık Konak Meydanı batı ve kuzey-batı cephesi.....	47
Şekil 4.17	Yanık Konak Meydanı, güney-doğudan kuzey-batıya yönelen modeli.....	48
Şekil 4.18	Yanık Konak Meydanı parsel-kütle düzeni.....	48
Şekil 4.19	Laleli Camii minaresinden Atmaca Mahallesi görünümü.....	49
Şekil 4.20	Laleli Camii minaresinden Atmaca Mahallesi – Viran Kapı Kale Tepesi görünümü	49
Şekil 4.21-4.22	Atmaca mahallesi (Viran Kapı arkası) yeşil-yol ilişkisi ve doluluk-boşluk dağılımı.....	50
Şekil 4.23-4.24	Atmaca mahallesi (Viran Kapı arkası) güney-doğudan kuzey-batıya (sol) ve batıdan doğuya yönelerek bakılan modeli.....	50
Şekil 4.25	Atmaca Mahallesi (Viran Kapı arkası) parsel-kütle düzeni.....	51
Şekil 4.26	Atmaca mahallesi (Viran Kapı arkası) ana cadde	51
Şekil 4.27	Atmaca mahallesi (Viran Kapı arkası) ana cadde	51
Şekil 4.28	Mithat Paşa Sokağı güney girişinden kuzeye doğru bakış	52
Şekil 4.29	Mithat Paşa Sokağı güney kuzeyinden kent merkezine bakış.....	52
Şekil 4.30-4.31	Mithat Paşa Sokağı yeşil-yol ilişkisi ve doluluk-boşluk dağılımı.....	53
Şekil 4.32	Mithat Paşa Sokağı batıdan doğuya yönelen modeli	53
Şekil 4.33	Mithat Paşa Sokağı parsel-kütle düzeni.....	54
Şekil 4.34-4.36	Dede Sokak, Batı etkili evler.....	55

Şekil 4.37-4.38 Dede Sokak ve Küçük Alan Sokak yeşil-yol ilişkisi ve doluluk-boşluk-tescilli yapı dağılımı.....	56
Şekil 4.39-4.40 Dede Sokak ve Küçük Alan Sokak güneydoğudan kuzeybatıya (sol) ve güneyden kuzeye yönelen modeli	56
Şekil 4.41 Dede Sokak ve Küçük Alan Sokak parsel-kütle düzeni.....	57
Şekil 4.42 Bergama yerleşmesi sit alanları bölgelemesi.....	60

YASAL MEVZUATIN TARİHİ DOKUYA ETKİLERİ – BERGAMA YERLEŞMESİ

Ece Özden PAK

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Zekiye YENEN

Günümüzde tarihi dokusu yaşayan kentlerde imar planları ya da kentin imarı ile koruma kavramları arasında bir iç çatışma yaşanmaktadır. “Koruma mevzuatının tarihi dokuya etkileri – Bergama Örneği” başlıklı tez bu nedenle ortaya çıkmıştır. Çalışmada; geçmişe saygı gösterirken, günümüz ihtiyaç ve isteklerini karşılayabilme ikileminde, ulusal yasal yaptırımların rolü irdelenmektedir.

Birinci bölümde, kuramsal boyut irdelenmiştir. Kentsel Doku, Geleneksel Kent Dokusu kavramlarının tanımı yapılmaya çalışılmış, Somut Kültürel Miras tanımı verilerek, Kentsel Koruma'nın kent kültürünün sürdürülebilirliğindeki önemi vurgulanarak kuramsal bölüm tamamlanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Türkiye'nin koruma hukukunun gelişim süreci izlenmekte ve kentsel doku ile bağlantısı olan noktalar vurgulanmaktadır. Burada özellikle, gerçekleştirilen uygulamaların yasallığı ile yetinmenin yanıltıcı olacağına üzerinde durulmaktadır. Türkiye'nin gelişmiş ülkeler düzeyine erişme çabasında hızla geçirmekte olduğu aşamalar koruma konusunda da hayli geride olmakla beraber izlenebilmektedir. Geniş bir ilgi ve eleştiri ortamı kurulamadığı sürece koruma ve onarım çalışmaları, tarihi anıt ve çevreyi değerlendiren niteliklerden yoksun kalmakta, çoğunlukla zararlı olmaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, yasal düzlemin uygulayıcılara tesis ettiği ortam ve öngörülen uygulamalarda azami ile asgari kısıtlama boyutları yorumlanmakta, tarihi kent dokusunda uygulama araçları olarak karşımıza çıkan ulusal mevzuatın bileşenleri; koruma yasası, ilgili yönetmelikler ve ilke kararları karşılaştırmalı olarak incelenmektedir. Bu etken ve faktörler arasındaki ilişkinin ele alınması çalışmanın yasal analiz bölümünü oluşturmaktadır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde, geleneksel üretim biçiminin ürünü olup, günümüz kent yaşamına adaptasyon sürecinde hayli yıpranmış farklı konut tipolojilerine örnek teşkil eden, kentsel sitin farklı bölgeleri üzerinden de modern kent yaşamı ve buna bağlı gelişen yeniden yapılanma biçimi arasındaki paradoksal sürdürülebilirlik ilişkisi sorgulanmıştır. Bunu yaparken de yasal yapı, toplumsal yapı ve mekansal oluşum üçgeni arasındaki etkileşim vurgulanmaktadır. Örnek alan incelemesinde girdi vermek üzere derlenen kavramsal ve yasal analizlerin yanısıra Bergama yerleşmesi için yerel yönetim, STK'lar ve akademi tarafından gerçekleştirilen koruma çalışmalarında elde edilen veriler de teze dahil edilmiştir. Bergama kentinin tarihsel bölgelerinde gerçekleştirilecek zaman farklılıkları olan uygulamalarda bile gözle görülebilir etki yaratacak "ortak ilkelerin" nasıl elde edilebileceği üzerine getirilecek yorumlar ile çalışma konusu tamamlanmıştır.

**THE EFFECTS OF LEGISLATION ON HISTORICAL SETTLEMENTS – BERGAMA
CASE**

Ece Özden PAK

Department of City and Regional Planning

MSc. Thesis

Advisor: Prof. Dr. Zekiye YENEN

In today's world there is a conflict ongoing between urban development issues and urban conservation terms. Therefore, the study 'The Effects of Legislation on Historical Settlements|Bergama Case' called, has shaped around that conflict. The study is discussing the role of local legislation in Turkey while respecting the past, felt closer to meet needs and aspirations of today.

The first chapter discussed the theoretical dimension. Urban pattern, historical settlement pattern terms has been tried to define and the importance of conservation on the sustainability of urban culture have been emphasized via the definition of tangible heritage. The second chapter by monitoring the development process of Turkey's protection law, with connection points is emphasized with the urban pattern. Here, focuses on the misleading satisfaction by the legality of the implementation. Turkey is experiencing rapid effort to access the level of developed countries in urban conservation the stages can be traced, although a long way behind. As long as being not established a wide range of interest in conservation and maintenance works, often can be harmful. The third chapter grounds the legacy, restrictions, defined limit of the implementations in historical settlements. Local legacy/conservation law has been widely emphasized with all the components' of itself.

The fourth section, adaptation process to modern city life and the sustainability of paradoxical relationship between the forms of restructuring, of historical settlements to the city life by examining different study cases, has been questioned.

Study has been completed with the defined “common principles” for the applications will be held on the historical areas of the city of Bergama.

GİRİŞ

“Tarihi yapılı çevreyi koruma” modernite projesinin neden olduğu bir yaklaşımdır. Ekonomik gelişmeler, devlet anlayışının şekillenme sürecinde kamusal – özel mekan ayrımının netleşmesi ve yurttaşlık bilincine sahip toplum için neyin “iyi” olacağına karar verebildiğine inanılan bireylerin ortaya çıkışı biraraya geldiğinde; tarihsel yapı stokunun ve kentsel yapıların tahrip edildiği, ortadan kaldırıldığı bir toplumsal işleyiş ortaya çıkmıştır. Ancak modernitenin doğurduğu yıkıcılık, tarih içindeki başka yıkıcılıklardan farklıdır. İlhan Tekeli bu durumu, sistemde kısa erimde ortaya çıkan sonuçlar üzerinde düşünerek, *“uzun erimli kaygılarla bir koruma işleyişinin ortaya çıkardığı kısa erimli sonuçlar ile yine sistemin ortaya çıkardığı uzun erimli ahlak arasında sürekli bir pazarlık yapısal olarak kurgulanmıştır”* diyerek açıklamaktadır [1: 116].

Günümüzde tarihi dokusu yaşayan kentlerde imar planları ve/veya kentin imarı ile koruma kurumları (Kültür Bakanlığı, koruma bölge kurulları, koruma mevzuatı, imzalanan sözleşmeler vd.) arasında bir iç çatışma yaşanmaktadır. “Koruma mevzuatının tarihi dokuya etkileri – Bergama Örneği” başlıklı tez bu nedenle ortaya çıkmıştır.

Çalışmada, geleneksel kent dokusunu ve doku parçalarını etkileyen hukuki düzenlemeler genel bir gözlem içinde ele alınmakta, örnek olarak yansıtılmayan alanların ise ayrıntılarıyla incelenmesinin gerekli olduğuna dikkat çekmekle yetinilmektedir.

Koruma ve onarım süreciyle planlama – kentleşme arasındaki etkileşim konusunda oluşturulan kavramsal çerçeveden yararlanılarak, bu bölümde Türkiye’deki koruma konusundaki yasal düzenlemelerin gelişme öyküsü tarihsel bir anlatı halinde

kurgulanmaktadır. Bu anlatı içinde, 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra güçlenen merkezi yönetimin geliştirdiği düzenlemeler eliyle; yerel yönetim ve uygulama birimlerinin “korunması gereken alanlar üzerindeki” görev, yetki ve sınırlarından bahsedilmektedir. 2863 sayılı kanunun tarihsel süreç içerisinde geçirdiği değişiklikler bu tarihsel anlatımın arakesit noktaları olup incelemede merkezi bir yer tutmaktadır.

Çalışmanın ana hedefi; bir yandan geçmişe saygı gösterirken, diğer yandan günümüz ihtiyaç ve isteklerini karşılayabilme ikileminde, ulusal yasal yaptırımların rolünün irdelenmesidir. Bu noktadan hareketle, çalışmanın birinci aşamasında, kuramsal boyut irdelenmiştir. **Kentsel Doku** kavramı farklı uzmanlar tarafından geliştirilen açıklamaları derlenmiş ve yerleşmelerin herbirinin kendine has dokuya sahip olmasının nedeni açıklanmaya çalışılmıştır. Literatür araştırması yapıldığında kent dokusu için onca tanımlama bulunmasına karşın **Geleneksel Kent Dokusu** için uzmanların ortak dil birliğine varamadıkları gözlenmiştir. Mevcut mimari tanımlardan yola çıkıp, kentsel doku tanımlamalarından yararlanılarak, geleneksel doku kavramının tanımı yapılmaya çalışılmıştır. Ardından **Somut Kültürel Miras** tanımı verilerek, **Kentsel Koruma**’nın kent kültürünün sürdürülebilirliğindeki önemi vurgulanarak kuramsal bölüm tamamlanmıştır.

Çalışmanın ikinci aşamasında, Türkiye’nin koruma hukukunun gelişim süreci izlenmekte ve kentsel doku ile bağlantılı olduğuna inanılan noktalara dikkat çekilmektedir. Burada özellikle vurgulanmaya çalışılan, gerçekleştirilen uygulamaların yasallığı ile yetinmenin yanıltıcı olacağıdır. Türkiye’nin gelişmiş ülkeler düzeyine erişme çabasında hızla geçirmekte olduğu aşamalar koruma konusunda da hayli geride olmakla beraber izlenebilmektedir. Geniş bir ilgi ve eleştiri ortamı kurulamadığı sürece koruma ve onarım çalışmaları, tarihi anıt ve çevreyi değerlendiren niteliklerden yoksun kalmakta, çoğunlukla zararlı olmaktadır. Bu nedende hukuki yaptırımların kentsel doku ile ilişkisini sunabilmek için yeterli ayrıntıya inmekten kaçınılmamıştır. Bütünlüğü sağlamak, konunun değişik yönlerini içeren dallarda uzmanlaşmakla mümkün olmakla beraber, vurgulanan örnekler ve konuyu ele alış şekli ile herşeyin kapsandığının iddia edilemeyeceğini vurgulamak faydalı görülmektedir.

Çalışmanın üçüncü kısmında yasal düzlemin uygulayıcılara tesis ettiği ortam ve öngörülen uygulamalarda azami ile asgari kısıtlama boyutları örnek araştırma alanı üzerinden yorumlanmıştır. Örnek kentin tarihsel bölgelerinde gerçekleştirilecek, zaman farklılıkları olan uygulamalarda bile gözle görülebilir etki yaratacak “ortak ilkelerin” nasıl elde edilebileceği üzerine getirilecek yorumlar ile çalışma konusu tamamlanmıştır.

1.1 Literatür Özeti

Çalışmada tarihi kent dokusunda uygulama araçları olarak karşımıza çıkan ulusal mevzuatın bileşenleri; koruma yasası, ilgili yönetmelikler ve ilke kararları karşılaştırmalı olarak incelenmektedir. Her bir yeni çalışmada, çalışma sahibinin bilgi birikimini en iyi ve en yeni biçimde ortaya koyma çabasından kaynaklı, benzer durumlar için aynı tanımlamalardan yola çıkılarak farklı adlandırmaların ortaya konduğu gözlenmiştir. Bu kavram kargaşasını net tanımlar yapabilmek için tek başlık altında toplanmaya çalışıldığı kısım, çalışmanın kuramsal çerçevesini ortaya çıkarmıştır. Etken ve faktörler arasındaki ilişkinin ele alınması çalışmanın yasal analiz bölümünü oluşturmaktadır. Koruma düşüncesi kentsel doku bağlamında, Bergama yerleşmesi koruma planlaması özelinde ele alınmaktadır. Bunu yaparken de yasal yapı, toplumsal yapı ve mekansal oluşum üçgeni arasındaki etkileşim vurgulanmaktadır. Geleneksel üretim biçiminin ürünü olup, günümüz kent yaşamına adaptasyon sürecinde hayli yıpranmış farklı konut tipolojilerine örnek teşkil eden, kentsel sitin farklı bölgeleri üzerinden de modern kent yaşamı ve buna bağlı gelişen yeniden yapılanma biçimi arasındaki paradoksal sürdürülebilirlik ilişkisi sorgulanmıştır. Örnek alan incelemesinde girdi vermek üzere derlenen kavramsal ve yasal analizlerin yanısıra Bergama yerleşmesi için yerel yönetim, STK’lar ve akademi tarafından gerçekleştirilen koruma çalışmalarında elde edilen veriler de teze dahil edilmiştir.

1.2 Tezin Amacı

Türkiye dünyanın doğal ve tarihsel mirasının üretildiği en zengin odaklardan biridir. Ayrıca bu mirasın en önemli özelliği salt sayısının çok ve çeşitli olması değil aynı zamanda çok katmanlı olması ve çok geniş bir zaman dilimini kapsamasıdır. Türkiye’nin bu mirasa ilişkin sorumlulukları yerine getirmesi için ilk yapması gereken, bu mirası

tanımak ve tarihsel değerlerin korunmasının 6neminin bilincini yayması gerekmektedir. Toplumda doğal ve tarihi değerlere saygılı bir yaşamın gelişmesi için, b6yle bir k6lt6r6n gelişmiş olması ve bireylerin bunu içselleştirmiş olması gerekmektedir. Korumadan ne anlaşılması gerektiğine ilişkin anlayışlar s6rekli olarak gelişmektedir. Tek tek değerli nesnelere korumak ile başlayan s6re, g6n6m6zde bina gruplarını birlikte korumaktan, yapılı çevrenin içinde yaşayanlarla birlikte korunması d6zeyine y6kselmiştir [1: 29-53].

Ekonomik kaygılar ve rant merkezli gelişen k6reselleşme s6recinde “etik” ve “estetik” kavramlarının içeriğinin boşaltılması, k6lt6r ve evre değerlerinin yitirilmesi sonucunda kentsel mekanda, kentlinin duyarlılıklarını geliştirmesi yerine kaybetmesine neden olan durumlar yaşanmaktadır, hatta kentsel mekanın kendisi k6lt6r erozyonunun aracı haline d6n6şmektedir. Kent, k6resel eğilimlerin “imaj”ı 6n plana çıkaran tercihleri doğrultusundaki 6rneklerle donanmaktadır [2: 20-28].

Koruma adına gerçekleştirilen eylemler incelendiğinde yaşayanların bu eylemlerin gerçekleştiği alandan ayrı tutulmuş, uzaklaştırılmış olduğu g6ze çarpmaktadır. Devletin denetleyici, baskı altında tutan yapısı ile hukuki yaptırımların yasaklamaya y6nelik yapısı sebebiyle kullanıcı, yaşam biçimi ve korunan değer arasında s6rd6r6lebilirlik adına kurulması zaruri olan ilişkiler parçalanmaktadır. Çalışmanın amacı; ulusal yaptırımları esas alarak 6rnek alan 6zerinden korunması gerekli kent dokuları ile buralarda yaşayan halkın birlikteliğini sağlamak koşuluyla, birleşik korumanın sağlanabileceğini ortaya koymaktır.

1.3 Orijinal Katkı

Çalışmada;

- “Kentsel doku, somut k6lt6r mirası ve koruma” kavramlarına açıklık getirilerek, “geleneksel kent dokusu”nun şimdiye kadar hangi kavramlar ile tanımlandığı 6zerinde durulmuş ve bu tanımlardan bir b6t6n elde edilmeye çalışılmıştır.
- Mevcut ulusal yasal d6zenlemenin kentsel korumaya y6nelik yaptırımları irdelenmiş ve ilgili y6netmeliklerle birlikte kentsel doku ile ilişkisi 6rnekler 6zerinden yorumlanmıştır.

- İlke kararları; kentsel ve kentsel arkeolojik alanlarda nasıl değişmekte, uygulamaya nasıl yansımakta sorularının cevapları aranmaktadır. Bu sırada koruma yasaları ile ilke kararları arasındaki ilişkilere değinilmiş ve uygulamaya geçirilen alanlardan örnekler verilmiştir.
- Kavramlar ve yasal yaptırımlar üzerinden gerçekleştirilen analizler sonrasında çalışma alanı olan Bergama yerleşmesinin günümüze gelene kadar geçirdiği değişimler haritalarla eşleştirilerek ortaya konmuştur.
- Bergama yerleşmesinin gelişim sürecinin detaylı harita yorumlarının ardından, çalışma alanı içersinde ele alınan alt bölgeler 2008-2009 Bahar Yarıyılı Kentsel Mekan Organizasyonu ve Tasarım | Bergama Projesi'nde elde edilen detaylı fiziksel ve çevresel yapı analizleri üzerinden tasviri gerçekleştirilmiştir.
- Alt bölgeler belirlenirken; yerleşme içersinde tarihi gelişim, coğrafi yapı ve fiziki doku özellikleri açısından farklılık gösteren kent parçalarının Bergama bütününe temsili esas alınmıştır. 2009 yılında yapılan teknik gezi sonrasında alt bölgelerin tam sınırları ve içerdigi bina adetleri belirlenmiştir. Dokuların kendi içlerinde ve temsil ettikleri doku grupları arasındaki benzerlikler ile farklılıklar ve buradan hareketle dokuların sorunları sistematik bir inceleme ile ortaya konulmaya çalışılmıştır.
- Alt bölgelerin her birinde; yapı-yol-yeşil dokuları belirlenmiş, topografik etkiler ele alınmış, yeni yapılaşmaların söz konusu olduğunda yerleşme planı ile bağlantısı incelenmiş ve günümüz kullanıcı kitlesinin sosyal yapısı incelenmiştir. Araştırmanın bu kısmında alan tekrar ziyaret edilerek eksik bilgiler derlenmiştir.
- Bergama yerleşmesinin günümüzdeki görünümünü elde etme sürecinde farklı kurum ve kuruluşlar tarafından gerçekleştirilen koruma çalışmaları derlenmiştir. Bu veriler, çalışmanın kavramsal ve yasal analizlere dayalı bölümleriyle tekrar harmanlanarak, alt bölge için -uygulamaya yönelik- koruma ilkeleri, önerileri getirilmeye çalışılmıştır.

KENTSEL DOKU ve KENTSEL KORUMA KAVRAMSAL ANALİZ

Kenti oluşturan kavramlar kendi içinde tekil iken, bu tanımlar biraraya getirildiğinde kentin bütünü oluşturur. Bugün gelinen süreçte, kentin ayrıntılı parçalarına getirilecek çözümlerin daha fazla analizlere ihtiyaç duyduğu anlaşarak kentsel tasarım kompleks bir anlayışa dönüşmüştür. Kentsel tasarım, analiz sürecinde bütün planları etkilemektedir. Planlama yapılan 1/500 ve 1/1000 ölçekler ile mekansal kalite vaat edilemez. Bu sebeple uygulamayı gerçekleştirebilmek için fizibilite, aktüalite, yani süreç tasarlanmalıdır. Kentsel tasarım bilim dalı da sürecin planlanmasını amaçlamaktadır. Tasarımı planlamadan ayıran özellik, tasarımda mekansal biçimlendirmenin yer almasıdır [3]. Yukarıda belirtilenlerden hareketle kentsel korumaya konu olan kentsel doku; mimari ve tarihi açıdan önem teşkil eden yerleşmelerde bütüncül yaklaşım sağlanabilecek ölçek olması sebebiyle tez konusu açısından önem arz etmektedir. Çalışmada; doku kavramı, yapı çevrenin geniş ölçeğinde, farklı uzmanlar ile kurumların dokunun oluşum süreci ile sürdürülebilirliği üzerine belirttiği görüşlerle beraber farklı boyutlarıyla ele alınıp, gelenek ile kültürel sürekliliğin önemi ilişkilendirilmektedir.

2.1 Kentsel Doku

Kentteki tüm objeleri ve objeler arası ilişkileri tasarlayan 'kentsel tasarım' bilim dalına göre, **kentsel doku** birden fazla yapının bir kompozisyon oluşturmak üzere bir araya geldiği, düzenlenmiş mekanlardır [3].

Planlama bilim dalına göreyse **kent dokusu**; bir kentin, anayolları ve ikincil yollarla bölünmüş, oturma, çalışma, alım satım, işleyim, dinlenme yerlerini kapsayan

yerbölümlerden, adacıklardan ve komşuluk birimlerinden oluşan toprak kullanım biçimi şeklinde tanımlanmaktadır [13]. Başka bir çalışmada ise kentsel doku **kentiçi** terimi ile bağdaştırılarak; çevresindeki yarı-kırsal bölgeleri ve kırsal niteliğini yitirmek üzere bulunan yöreleri de kapsayan alan olarak tanımlanmaktadır. Kentiçinin; kentin belirli bir ekonomik, sosyal ve politik bütününe parçası olduğu, özellikle de **kırsal alan dışındaki yerleşim alanları** olduğu vurgulanarak açıklanmıştır [4].

Kentsel doku, belirli niteliklerine, işlevlerine ve fiziksel özelliklerine bağlı olarak **kentin** diğer bölgelerinden ayrılabilen ve/veya **öne çıkan bölgeleri** olarak tanımlanabilir. Kullanıcının içine girdiği ancak iki boyutlu olarak zihnine yerleştirdiği bu öğelerin tipik fiziksel özelliği tematik süreklilik ve homojenliktir. Bu süreklilik ve homojenliğe konu olan unsurlardan bazıları; eğim, mekan özellikleri, biçim, detaylar, semboller, **yapı tipleri**, işlev, ulaşım, kullanıcı tipi ve topografyadır [5: 96]. Kent mimarisinin oluşumunda; pratik, basit ve ucuz çözümler kullanan yöre ustalarından çok, çevrede kalıcı olma ve iz bırakma kaygısıyla daha zengin ve seçkin malzeme kullanan, estetik sorunlarla daha çok uğraşan 'mimarlar' etkindir. Kentler genellikle iklim ve topografyanın olumlu rol oynadığı, yerleşim düzeni bakımından gelişmeye en uygun alanlarda oluşurlar ve merkezi olma karakterini korurlar. Tarihi süreç içinde bakıldığında büyük kentlerin çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapmış olması, bu bölgelerin sürekli kültürel değişim ve uyum süreci yaşamış olduklarını gösterir. Yörenin genel mimari dokusu içinde kentlerin farklılık göstermesi belirtilen etmenlerin doğal sonucudur [6].

2.2 Geleneksel Kent Dokusu

Geleneksel kent dokusu kapsamında yapılan literatür taraması sonucunda; geleneksel mimari (built vernacular) ve geleneksel yerleşme (vernacular settlement) olarak rastlanan, mimarlık ölçeğinde ve detayında kalan tanımlardan yola çıkılarak, geleneksel mimari (built vernacular) ile kentsel doku (urban pattern) kavramlarından bir tanım üretilmeye çalışılmıştır. Halkbilimi, etnografya, sosyoloji ve mimarlık dallarında kullanılan geleneksel mimari (built vernacular) ifadesi oldukça esnek bir başlıktır. 'Gelenek' kelimesi TDK toplumbilim sözlüğünde; "bir toplumda, bir toplulukta, eskiden kalmış olmaları dolayısıyla saygın tutulup kuşaktan kuşağa iletilen tinsel ekin öğelerin

herbiri” olarak tanımlanmaktadır. ‘Geleneksel yapım’ı, Sözen ve Tanyeli [4] endüstri öncesi çağa özgü inşaat teknikleriyle gerçekleştirilmiş her tür yapım tekniği olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlamalara göre ‘geleneksel mimari’nin (built vernacular), belli bir topluluk içinde doğal malzemeler ile eskiden beri öğrenile gelen konstrüksiyon tekniklerinin uygulandığı mimari olduğu söylenebilir [7]. Konuyla ilgili sıkça kullanılan *kent mimarisi, sivil mimari, halk mimarisi, anonim mimari* gibi kavramlar, kendi aralarında birbirleriyle örtüşen ve geleneksel mimari (built vernacular) başlığı altında açıklanan kavramlardır.

Nevin Gültekin’in [9] geleneksel doku için yaptığı simgesel değer sınıflamasına bakıldığında; tarihsel, kültürel, anı, özgünlük, enderlik, homojenlik, süreklilik ve işlevsel reel ekonomik düzeyin üzerinde yapılardan oluşan yerleşme parçalarının geleneksel doku olarak nitelendirilebileceği gözlenmektedir.

Kentlerin ‘tarihi çevre’leri; geçmişteki sosyo-ekonomik yapı, yaşam felsefesi, estetik duyarlılığa ilişkin detayları yansıtan; yaşam koşullarının, geleneklerinin, yapım tekniklerinin hızla değiştiği bir dünyada, eski insanların nasıl bir çevre içinde yaşadığını gösteren, mimari çözümlerine, yaratıcılığına ilişkin ipuçları veren, yaşam biçimlerinin anlaşılmasına katkıda bulunan kimlikleridir [8].

UNESCO tarafından yayınlanan hazırlanan sözleşmede (1972); “*Her tarihi alan ve çevresi, özel karakteri ve dengesi, onu oluşturan parçaların birbirleriyle kaynaşmasına bağlı olan ve yapılar, mekansal organizasyon ve çevresi kadar insan faaliyetlerini de içeren bir bütün olarak görülmelidir*” ifadesine yer verilmiştir [10]. Bu noktadan hareketle “geleneksel mimari (built vernacular)” tanımlamalarında, topluluk – yöreye has yapı malzemesi ve yapım tekniklerini barındıran fiziki yapıları tanımlamaya yönelik açıklama yapıldığı gözlenmektedir.

Yukarıda alıntı yapılan kentsel mimari ve geleneksel mimari tanımlamalarının ardından ICOMOS’un Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü’nde¹ (1999) yer alan “geleneksel yapım” teriminin, toplumların barınmak için kullandıkları doğal ve geleneksel yöntemler olarak tanımlandığı gözlenmektedir [11]. Geleneksel yapım ürünü olan yapıları belirlemek için

¹ Charter on the Built Vernacular Heritage (ICOMOS 1999)

birtakım ölçütler belirlenmiştir. Sözü geçen kriterler, mimari ölçekte değil de kentsel tasarım ölçeğinde ele alındığı zaman kentsel dokuyu da kapsayabilecek niteliğe sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu kriterler;

- *Toplumca paylaşılan bir yapı geleneği,*
- *Çevreye uygun yöresel veya bölgesel bir kimlik,*
- *Üslûp, biçim ve görünüş tutarlılığı veya geleneksel yapı türlerine bağlılık,*
- *Anonim olarak aktarılan geleneksel tasarım ve yapı ustalığı,*
- *İşlevsel, sosyal ve çevresel kısıtlamalara etkin olarak cevap verebilme,*
- *Geleneksel yapı sistemlerinin ve zanaatlarının etkin uygulaması*

gibi ayırt edici özellikleriyle tanınırlar, şeklinde sıralanmaktadır.

Sonuç olarak; 'geleneksel kent dokusu' yalnızca somut biçimler, strüktürler ve mekanlardan oluşmamakta, bunların kullanım ve algılanma biçimlerini, gelenekleri ve onlara bağlı elle tutulmayan ilişkileri de kapsamaktadır.

2.3 Somut Kültürel Miras

'Somut kültürel miras' terimi, koruma çalışmalarının doğal bir sonucu olarak UNESCO'nun [10] kültür varlıklarının korunması için yürüttüğü programlar sırasında doğmuştur. Bu terim "Doğal ve Kültürel Dünya Mirasının Korunması Sözleşmesi" (1972) ile ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin 1983 yılında taraf olduğu bu sözleşme, amaç ve ilkeleri bakımından tarihi yapıları, sit alanlarını ve doğal-kültürel çevreyi korumaya yönelik çalışmalar yürütmüş ve insanlığın binlerce yılda oluşturduğu kültürel somut yapıları ve bu yapıların içinde yer aldığı doğal çevreyi, korunması gereken kültürel miras olarak tanımlamıştır. Bu sözleşmenin uygulanması sırasında ve geçen zaman içinde görülen ve dile getirilen en büyük eksiklik, yaşayan kültüre, insana ve günümüz insanının miras olarak devralıp yaşattığı veya kültür değişmelerine neden olan çeşitli etmenler yüzünden koruyamadığı kültürel mirasa yönelik bir yaklaşımın olmamasıdır. UNESCO, bu eksikliği ve eleştirileri dikkate alarak mimari ve doğal çevre gibi "somut" olan kültürel ve doğal mirasın yanında, çoğu dille aktarılan, geleneksel ortamlarda görerek öğrenilen "somut olmayan" kültürel mirasın da (intangible cultural heritage) korunması gerektiği tezini benimsemiştir. Bu konuda birçok yerel, bölgesel, uluslararası toplantılar

düzenleyerek, insanlığın dikkatini bu noktaya çekmeye çalışmıştır [12]. Arzettikleri bütünlükten ötürü, gerçekleştirilecek uygulamalarda birlikte ele alınması önem teşkil eden somut ve somut olmayan kültürel miras kavramlarından, tez çalışmasının konusu itibarıyla, somut kültürel miras kavramı (tangible cultural heritage) üzerinde yoğunlaşmaktadır. Önceki başlıklarda açıklanmaya çalışılan kent, kent parçası, kentsel doku ve bu dokunun geleneksel üretim teknikleriyle ortaya konan kısmı ile somut kültürel miras arasında düşünülen daha sıkı bir bağ bulunmaktadır.

Tüm doğadan ve peyzajdan, insan tarafından kavranabilen – sınırlı – bölümü, bu bölüm içerisinde yapıların boşluk içindeki dizilimleriyle oluşan bağlantı ve tüm bu yapıların birbirlerine göre konumları sonucu kurduğu ilişkiler bütünü ortaya koyan geleneksel kent dokusunu incelerken “somut kültürel miras” kavramından yararlanılacaktır. Sonuç olarak; *“somut kültürel miras, kentin farklı dokuları ve bunların kendi içinde süregelen yapım tekniklerine göre çeşitlendiği geleneksel dokuların sosyal yaşam ve kültür dışında kalan ancak bunlardan etkilenerek oluşmuş fiziksel özelliklerini kapsamaktadır”* denebilir [10].

2.4 Kentsel Koruma

Kentbilim Terimleri Sözlüğü’nde ‘koruma’ kavramı; kentlerin belli kesimlerinde yer alan çağbilimsel ve yapıtasarcılık değerleri yüksek yapıtlarla, anıtların ve doğal güzelliklerin – kentte bugün yaşayanlar gibi- gelecek kuşakların da yararlanması için her türlü yıkıcı, saldırgan ve dokuncalı eylemler karşısında güvence altına alınması olarak açıklanmaktadır [13]. Bir başka bakış açısına göre ise koruma bozulmanın önlenmesine yönelik bir eylemdir ve kültürel – doğal çevremizde geçmişten gelen mesajları aktaran nesne ve değerleri kapsamaktadır [14].

Yukarıda da belirtildiği gibi, anıt ve sitleri gelecek nesillere aktarabilmek için alınan önlemlerin ve yapılan çalışmaların tümü “koruma” kapsamına girmektedir. Koruma eylemi, “aktif” ve “pasif” olarak iki bölümden oluşmaktadır. Tescil çalışmalarıyla yasal koruma kapsamı altına alınan, anıt ve sitlerde pasif koruma uygulanmaktadır. Bu yöntemle, anıtların yeni yapılanma için yıkımı önlenilmekte, ancak bakım ve onarım için birşey yapılamamaktadır. Aktif koruma ise restorasyon çalışmaları ile gerçekleştirilebilmektedir. Anıt ve sit koruma alanında eğitim görmüş mimarların

hazırladıkları koruma planlarına göre yürütülen onarım çalışmalarıyla, kültürel varlıkların geleceğe ulaştırılmaları sağlanmaktadır [15].

1983 yılında yürürlüğe giren 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda kavram; "koruma" ve "korunma" olarak ele alınmakta;

"Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri; taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon işleri"

olarak tanımlanmaktadır.

Washington Tüzüğü¹'ne göre koruma eylemi sürekli bakımla eş görülmekte ve korumanın, bakımı ve onarımının sağlanması için koruma altına alınan tarihi kent ve kentsel alanların çağdaş yaşama katılmaları için yapılacak uygulamaları da kapsadığı vurgulanmaktadır [20].

Planlama bilim dalında, "kentsel koruma" (urban conservation) olarak literatüre giren kavram; altyapı ve üst yapısının sürekli bakımının yapıldığı, işlevi ve sosyal dokusunun değişmeden günümüze kadar ulaştığı kent dokularını tarif etmektedir. Başka bir deyişle; koruma alanları fiziksel, işlevsel ve ekonomik eskimenin durdurulmak üzere kontrol altına alındığı kentsel alanlardır [17].

UNESCO'nun aldığı kararlar ve daha birçok uluslararası belgede ortaya konduğu gibi; kentsel koruma kavramının temeli olan "tarihi kent ve kentsel alanların korunması" söylemi; tarihi kent ve alanların yasal koruma altına alınması, bakımı ve restorasyonu için gerekli adımların atılmasının yanısıra, bu alanların geliştirilmeleri ve çağdaş yaşama katılmaları için gerekli uyarlamaları da kapsamaktadır [20]. Gene aynı karar ve belgelere bakıldığında, önceden de vurgulandığı gibi "sürekli bakım", tarihi bir kentin ve kentsel alanın korunmasının başarı anahtarı olarak gösterilirken, "konut" yapılarının iyileştirilmesinin temel hedef olması gerektiğine dikkat çekilmektedir. Yeni yapı yapılması gereğinde ise, mevcut mekansal oluşuma saygı gösterilmesinin önemi vurgulanmakta, çevreye uyumlu çağdaş tasarımların yöreyi özellikle

¹ The Washington Charter: Charter on the Conservation of Historic Towns and Urban Areas, (ICOMOS 1987)

zenginleştirilebileceği düşünül­düğünden, yeni tasarımların engellenmemesi öngörülmektedir.

Hali­hazır­daki koruma yasası olan 2863 sayılı yasanın 3 numaralı maddesine (tanımlar ve kısaltmalar) bakıldığında, korumanın yapılacağı alan, “korunma alanı” olarak tanımlanmakta ve bu alanlar;

“taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının muhafazaları veya tarihi çevre içinde korunmalarında etkinlik taşıyan korunması zorunlu olan alanlardır”

biçiminde açıklanmaktadır.

Benzer bir şekilde Malraux Yasası’nda ise koruma alanları;

“üzerinde, tamamında veya bir kısmında restorasyon vb. tasarruflarda bulunabilecek tarihi, estetik niteliğe sahip yapılar bütünü veya doğal alanlardır”

şeklinde tanımlanmaktadır [18].

Ülkemizde korumasının gerekliliğine karar verilen doku parçaları, 2863 sayılı yasada “sit” olarak adlandırılmaktadır (Madde 3). Bu tanım 2005 yılında yürürlüğe giren 5226 sayılı yasa ile geliştirilmiş ve “sit” alanları;

“Tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal yaşama konu olmuş veya önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlardır.”

şeklinde açıklanmaktadır. Bununla birlikte korunması öngörülen alanlarda gerçekleştirilecek uygulamaları bağlayan ve önem arzeden diğer özellikli alanlar ise “etkileşim-geçiş sahası” olarak tanımlanmakta (Madde 3-Ek 16) ve bu alanlar;

“Korunması gerekli kültür varlıklarını ve sit alanlarını doğrudan etkileyen, sit bölgeleriyle bütünlük gösteren, daha önceden sit sınırları içindeyken sit sınırları dışına çıkarılmış veya sit sınırları dışında tutulmuş korunacak sokak, meydan, yapı grupları ve benzerlerinin yer aldığı, sit bölgeleri arasında

kalmış, sitleri doğrudan etkileyen veya koruma amaçlı imar planlarının hazırlanma aşamasında gözönünde bulundurulması gereken alanlardır.”

şeklinde tanımlanmaktadır.

Sonuç olarak; koruma alanı kavramı farklı belgelerde aynı anlama gelen farklı kelime dizinleriyle tanımlanıyor olsa da hepsinde tek bir nokta vurgulanmaktadır, sürekli bakım ile sürdürülebilirliğin sağlanması. “Koruma eylemi”nin gerçekleştirilmesi gereken “özel” alanların, koruma alanı olarak tanımlanma çabası, mevcut kültürel mirasın sürdürülebilirliği için önem arz etmektedir.

2.5 Bölüm Sonucu

Çeşitli kaynaklarda kent dokusuna fonksiyonlar üzerinden bir tanım getirilmeye çalışıldığı gözlemlenmektedir. Geleneksel mimari tanımlarına bakıldığında ise topluluk, yöreye has yapı malzemesi ve yapım tekniklerini barındıran fiziki yapıları tanımlamaya yönelik açıklama yapılmaktadır. Geleneksel mimari terimi; kent mimarisi, sivil mimari, halk mimarisi, anonim mimari tamlamalarına getirilen açıklamalarla benzerlik arz etmekte ve bu kavramların biraraya getirilmesiyle açıklanmaya çalışılmaktadır.

‘Koruma’ kavramına ilişkin, içersinde yorum barındıran ve en kapsamlı olan koruma tanımı; Kentsel Alanların Planlaması ve Tasarımı” adlı kitapta yer almaktadır. Burada yer alan Feilden Clegg Bradley’nin tanımına göre koruma, *“bozulmanın önlenmesine yönelik bir eylemdir ve kültürel/doğal çevremizde geçmişten gelen mesajları aktaran obje ve değerleri kapsamaktadır”* [19].

Bahsedilen ölçeğin dokuyu tanımlaması için bir bölgeden bahsediliyor olması gerekmektedir de denebilir. Uygarlığın gelişimi, bilindiği gibi, insanın/toplumun mekanla ilişkisine ve bu bağlamda geliştirilen davranış biçimlerine koşuttur. Farklı ekonomi ve siyaset politikalarına, farklı modellere, ekolojik anlayışlara ve giderek etik yaklaşımlara sahip olsa da, her mekan bir uygarlık göstergesidir [2: 148].

GELENEKSEL KENT DOKULARINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN KORUMA EYLEMLERİNİN HUKUKİ YAPTIRIMLAR İLE İLİŞKİSİ

Bu bölüme kadar, Türkiye'deki geleneksel doku kavramının irdelenmesi için yararlı olduğuna inanılan, farklı kelimelerle anlatılmış ama aynı yapıyı çevreden bahseden tanımlar ve tarihi çevre ile ilgili değerlendirmelere yer verilmiştir.

Bu bölümde ise ülkemiz tarihi anıt ve çevreyle ilgili tutumdaki gelişimi belirten örnekler de verilerek korumaya dair ulusal mevzuat ele alınmaktadır. Ancak vurgulanan örnekler ve konuyu ele alış şekli ile her şeyi kapsadığı iddia edilemez. Bütünlüğü sağlamak, konunun değişik yönlerini içeren dallarda uzmanlaşmakla mümkün olmakla beraber, geleneksel dokudaki uygulamaların yasal düzenleme ile ilişkisinin sunulabilmesi için kanunun gerektirdiği ölçüde ayrıntıya inilmiştir.

3.1 Kent Dokusu ve Yasalar

Ülkemiz koruma hukuku oluşumları incelenirken; birbirinden ayrı / aynı olmayan uygulama alanlarının aralarındaki farklılaşma ve gelişmelerdeki kesişen, birleşen noktaların izlenmesinin yanısıra - uygulamalarda görülen eksiklik akılda tutularak - uygulamanın yasallığıyla yetinmenin yanıltıcılığı konusuna dikkat çekilmektedir. Türkiye, gelişmiş ülkeler düzeyine erişme çabasında, koruma konusunda hayli geride olmakla beraber, izlenebilir aşamalar geçirmektedir. Cevat Erder; geniş bir ilgi ve eleştiri ortamı kurulamadığı sürece koruma ve onarım çalışmalarının, tarihi anıt ve çevreyi değerlendiren niteliklerden yoksun, çoğunlukla zararlı olan etkiler yaratacağını (önemle) vurgulamaktadır [22: 5-6].

İnsanların, tarihin hiçbir devrinde görülmediği bir güçle çevrelerini etkileme imkanına sahip olduğu günümüzde, bir sebepten çevresi ile ilişkilerinde bazı şeylerin yanlış gittiği konusunda fikir birliğine vardıkları izlenmektedir. İnsanın çevresiyle ilgisi irdelenirken, değişik yaşam anlayışlarındaki toplumların çevrelerini farklı algı düzeylerinde değerlendirdiklerinin anlaşılmasıyla birlikte, değişik kavram ve algılara dair görüşleri dikkate almamanın bir yeteneksizlik olduğu ortaya çıkmıştır.

Geleneksel kent dokusu ve parçalarının korunmasında varılan kararların ve bunların uygulanması için oluşturulan idari ve hukuki tedbirlerin, koruma anlayışında halkla bir ilişkisi kurulmadığı takdirde, yetersiz kaldığı görülmektedir. Korumada teknik yönün nitelikleri, bugün ülkemizde hayli gelişme göstermişse de konunun insanla, toplumla ilişkisi yer yer gündeme gelmekle birlikte gerçekleştirilmemektedir. İdari ve hukuki tedbirlerle daha hızlı sonuç alınabileceği kanısıyla uzun süreli ve güç gözükken kütlenin katkısıyla ilgili tedbirler bir yana itilmektedir. “Tarihi anıt ve çevresi” deyiminden “tarihi yerleşmelere” doğru gözlenen gelişme, Venedik Tüzüğü’nde önemli eserden basit esere kadar tüm gerekli eserleri bütünleştirme ve “kültürel varlıklar” tanımı altında toplama şeklindeki anlam düzeyindeki gelişim ‘tek yapıdan’ yapının çevresiyle birlikte ele alınmasına doğru gözlenmekte ve beraberinde tarihsel süreçte alınan hukuki tedbirler izlenebilmektedir [25: 11-12], [26: 75-86].

Toplumsal oluşumlara dair bilgi veren, tarihi açıdan önem arzeden alanların korunmasında ve onarımında teknik bilgiden yoksunluk oldukça yanıltıcı olabilmektedir. Tarihi değerlendirmelerde, anlamları değişikliğe çok elverişli olan estetik, sanat ve kültür gibi kavramlarla koruma olgusunun yakın ilişkisini unutmak bir o kadar yanıltıcı olmaktadır. Bahsedilen değişkenlik onarım çalışma ve yaklaşımlarını en fazla etkileyen husustur. Önceden de vurgulandığı üzere, geniş ölçek ve uzmanların birlikteliği sağlanarak, bunun için düzenlenen hukuki tedbirlerle, koruma eylemlerinin hem bilimsel hem de doğrudan toplumla ilişkili olarak yürütülebilmesine imkan bulunmaktadır [27: 19].

3.1.1 2863 Sayılı K.T.V.K. Kanununun Kentsel Doku ile İlişkisi

Anıtlar özellikle ilkel toplumlarda, geçmişin temsilcileri olmaktan çok birer simge olarak kabul edilmiştir. Simge oluşlarından ötürü anıtların korunması faaliyetlerinin başlıca

olanlarında değişik güdümlü siyasi nedenler olduğunu düşünmek doğrudur. Ancak anıtlara yapılan, korumayla ilgili müdahale şeklen, devrinin sanat ve estetik anlayışı içinde gelişmiş ve buna bağlı değişimler göstermiştir. Tarihte bugünkü gibi bilinçli bir şekilde olmasa bile, belli başlı medeniyetlerde olagelen tarihi anıtların dini, pratik, estetik nedenlerle de olsa, zamanın anıt anlayışı içinde korunduklarına dair deliller bulunmaktadır [28: 3-7], [29: 11-12].

Korumacılık tarihsel olarak 18. yüzyılda başlayan Aydınlanma Dönemiyle birlikte ortaya çıkmaktadır. Bu akım 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nu da etkilemiştir. Bu dönemde hazırlanan Asar-ı Atika Nizamnamesi, Cumhuriyet Döneminde de uygulanmıştır. 1930'lara gelindiğinde pek çok taşınır eserin müzelerde korunduğu ancak taşınmaz değerlerin yeterince önemsenmediğinin görülmesiyle birlikte eski eser koruma anlayışında yeni bir döneme girilmiştir [30: 29].

Kültür ve doğa varlıklarının korunmasının geçmişini izlemek için ulusal hukuki düzenlemelerin yanısıra, Avrupa temelli kurum ve kuruluşların gerçekleştirdiği toplantı karar ve notlarından da faydalanmak önem taşımaktadır. Koruma kavramı anlamındaki genişleme ve koruma davranışındaki genişlemeyi ve değişikmiş gibi görünen sahaları kapsayışın gelişimi bu yolla gözler önüne serilmektedir. Günümüzde koruma konusunu ilgilendiren doğal, bilimsel, estetik, tarihi ve etnolojik nedenlerle korunması gerekli bölgeler de kapsamış olup, bunların esas bölgenin kişiliğini çerçevelediği ve koruduğu belirtilerek sınırlar genişletilmiştir [32: 19-21], [33: 26].

II. Dünya Savaşı sonrasında nüfusun önemli oranda artması, teknolojik gelişme ve hızlı kentleşme gibi olguların kültür ve doğa varlıklarının tahribatını hızlandırması sonucunda, uluslararası toplum ve hukukçuların bu tahribatı önlemek için ortaya koyduğu çalışmalar sayesinde, korumanın bir insan hakkı olduğu kabul edilerek; listeye, her bireyin "kültür ve doğa varlıklarının korunmasını isteme" hakkı eklenmiştir. Bunlar son 60 yılın korumaya dair gelişmeleridir. Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurullarının temelini 1951'de çıkartılan 5805¹ sayılı kanun ile atıldığı bilinmektedir. 1961 Anayasası'nın 50. maddesinde, "*devlet tarih ve kültür değeri olan eser ve anıtların*

¹ T.C. Resmi Gazete, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkiline ve Vazifelerine Dair Kanun, 5805, 2.7.1951

korunmasını sağlar” hükmüne yer verilmiştir. 27 Mayıs Askeri Müdahalesi (1960) ile tarih ve kültür değeri olan anıtların korunması, halkın eğitim ve öğrenim hakkı içinde kabul edilmiştir. Bu girişimi 1973 yılında 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu’nun yürürlüğe girmesi izlemektedir. 1982 Anayasası’nın 63. maddesi¹ ile birlikte “kültür varlığı” kavramı yasal düzenleme içersinde yer almıştır. Bunun yanısıra 1982 Anayasası’nda konu eğitim ve öğrenim hakkı olarak görülmekten çıkıp sosyal hak ve ödevler arasına girmiştir. Bunu izleyen gelişme 1983 yılında günümüz koruma uygulamalarının hukuki yaptırım çerçevesini ortaya koyan 2863² sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun yürürlüğe girmesidir. Bu kanun ile 1951 ve 1973 yıllarında çıkartılan eski eserlere dair kanunlar yürürlükten kaldırılarak koruma alanında yeni kurumlar oluşturulmuş ve düzenlemeler gerçekleştirilmiştir [30: 30-31], [31].

2863 sayılı kanunun geleneksel kentsel dokusunun sürdürülebilirliğinin sağlanmasına yönelik olarak öne çıkan 5, 12 ve 15. maddelerinin önem arz ettiği gözlenmiştir. Bu maddelerin ortak özelliği; bütün kültür ve tabiat varlıklarının devlet malı niteliğinde olduğunun, topluma ait bir mal olması sebebiyle gerektiğinde kamulaştırılmasının, özel mülkiyette olanların bakım ve onarımının Kültür Bakanlığının desteği ile yapılacağıının “taksire bırakılmadan gerçekleştirilmesinin gerektiğinin vurgulanmasıdır”.

Devlet malı niteliği

Madde 5- Devlete, kamu kurum ve kuruluşlarına ait taşınmazlar ile özel hukuk hükümlerine tabi gerçek ve tüzelkişilerin mülkiyetinde bulunan taşınmazlarda varlığı bilinen veya ileride meydana çıkacak olan korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları Devlet malı niteliğindedir.

5. madde ile taşınır ve taşınmaz tüm eserlerin devlet malı niteliği taşıdığı ortaya konulmuştur. Bu madde özel şahıs mülkiyetindeki her yapının esasen topluma ait bir

¹ 1960 tarihli Anayasa’nın üçüncü bölümünü oluşturan “sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler” içerisinde yer alan; XI. numaralı Tarih, kültür ve tabiat varlıklarının korunması başlığı altındaki, madde 63. - Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır. Bu varlıklar ve değerlerden özel mülkiyet konusu olanlara getirilecek sınırlamalar ve bu nedenle hak sahiplerine yapılacak yardımlar ve tanınacak muafiyetler kanunla düzenlenir.

² T.C. Resmi Gazete, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 2863, 21.7.1983

mal olduğunu bildirmektedir. Devlet, kamulaştırmanın nasıl yapılacağına 15. Madde ile açıklık getirmiştir.

...

d) Kamulaştırmalarda bedel takdirinde, taşınmaz kültür varlıklarının eskilik, enderlik ve sanat değeri dikkate alınmaz.

...

15. madde ile 5. maddede belirtilen bütün geleneksel konut alanları içerisinde yer alan yapıların tüm toplumun varlığı olduğunu ve toplumun en gelişmiş örgütü olan devletin, bu varlıkları gerekirse kamulaştırma yolu ile topluma mal etmekle görevli olduğu vurgulanmaktadır. Kamulaştırmadan vazgeçildiği takdirde 2004 yılında yürürlüğe giren 5226¹ sayılı kanun üzerinden hukuki yaptırım tespit edilmektedir (bkz: 3.2).

Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının onarımına katkı fonu

Madde 12- Özel hukuka tabi gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının; korunması, bakım ve onarımı için Kültür ve Turizm Bakanlığınca aynı, nakdi ve teknik yardım yapılır ve kredi verilir.

....

Kamulaştırma hususunda yapılan yeni düzenleme, onarıma katkı konusunda da sözkonusudur. 2863 sayılı yasanın 12. maddesinde Kültür Bakanlığı tarafından aynı nakit yardımının yapılabileceği imkanından bahsedilmektedir. 5226 sayılı yasa ile Kültür ve Turizm Bakanlığının kısıtlı bütçesinin birçok durumda yetersiz kalması sebebiyle, kültürel yapıların onarıma katkı sağlayacak yeni kurumlar tanımlanmış ve karşılığında projelerde söz sahibi olmaları sağlanmıştır. Bunun yanısıra devlet bünyesinde kalifiye eleman yetiştirerek onarım konusunda uzmanlaşmanın sağlanmasının önü açılmıştır (bkz: 3.1.3).

¹ T.C. Resmi Gazete, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun, 5226, 27.7.2004

3.1.2 5226 Sayılı K.T.V.K.K. Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanunun Kentsel Doku ile İlişkisi

Yakın zaman içerisinde hareketlenen “koruma” çalışmalarını kent planlama ile bütünleştirme çabaları ile 2004 yılına gelindiğinde 5226 sayılı düzenleyici kanun çıkartılmıştır. Bahsi geçen yasanın, koruma uygulamalarının fon aktarımı ve kurumlararası ilişkilerini düzenleyici nitelik taşımakla birlikte, önceden bahsedilmeyen yeni tanımları da bünyesinde barındırdığı görülmektedir. 5226 sayılı kanun ile korunması gerekli kent dokuları için “alan yönetimi” ile korunacak yapılar için “düzenleyici bir kuruldan” bahsedilmektedir. Yasadaki içerik değişikliği, kentsel sit alanlarını ilgilendiren ilke kararlarına ve buna bağlı olarak yönetmeliklere de yansımıştır (bkz: bölüm 3.1).

5226 sayılı kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte “koruma amaçlı imar planı” ilk defa hukuki düzlemde tanımlanmıştır;

Madde 1.- 21.7.1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 3 üncü maddesinin; (a) bendinin (1) numaralı alt bendi aşağıdaki şekilde değiştirilmiş, (3) numaralı alt bendine "kent kalıntıları" ibaresinden sonra gelmek üzere "kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal yaşama konu olmuş veya" ibareleri ile aynı bende (7), (8), (9), (10), (11) ve (12) numaralı alt bentler eklenmiş, (b) bendinin (3) numaralı alt bendi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

"Koruma amaçlı imar planı"; bu Kanun uyarınca belirlenen sit alanlarında, alanın etkileşim-geçiş sahasını da gözönünde bulundurarak, kültür ve tabiat varlıklarının sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda korunması amacıyla arkeolojik, tarihi, doğal, mimarî, demografik, kültürel, sosyo-ekonomik, mülkiyet ve yapılaşma verilerini içeren alan araştırmasına dayalı olarak; hali hazır haritalar üzerine, koruma alanı içinde yaşayan hane halkları ve faaliyet gösteren işyerlerinin sosyal ve ekonomik yapılarını iyileştiren, istihdam ve katma değer yaratan stratejileri, koruma esasları ve kullanma şartları ile yapılaşma sınırlamalarını, sağlıklılaştırma, yenileme alan ve projelerini, uygulama etap ve programlarını, açık alan sistemini, yaya

dolaşımı ve taşıt ulaşımını, altyapı tesislerinin tasarım esasları, yoğunluklar ve parsel tasarımlarını, yerel sahiplilik, uygulamanın finansmanı ilkeleri uyarınca katılımcı alan yönetimi modellerini de içerecek şekilde hazırlanan, hedefler, araçlar, stratejiler ile planlama kararları, tutumları, plan notları ve açıklama raporu ile bir bütün olan nazım ve uygulama imar planlarının gerektirdiği ölçekteki planlardır.

Kentsel sit alanı olarak ilan edilen geleneksel kent dokularına “koruma amaçlı imar planı” hazırlanması için öngörülen süreç iki yıl olarak netleştirilmiş, bitmemesi halinde zorunlu nedenler sözkonusuysa sürenin bir yıl daha uzatılabileceği bildirilmiştir. Verilen ilk iki yıl içerisinde planın tamamlanamaması halinde “geçiş dönemi yapılaşma koşulları”nın uygulamadan kaldırılması bir yaptırım olarak düzenlenmiştir. Bu yeni düzenleme ile hali hazırda birden fazla yerleşmenin kanuni uygunsuzluk nedeniyle planlarının iptal edilmesi ve yenisi yapılan ve onaylanana kadar (üç yıl boyunca) plansız kalması sözkonusu olmuştur. Diğer önemli bir değişiklik ise; planlar gene belediye ve valiliklerce hazırlanırken, planın elde edildiği tarihten itibaren koruma kurullarının görüşlerinin uygulanabilirliği için kurgulanan görüş bildirme sisteminin değişmesiyle, kurulun görüş sonucu olumsuz olsa dahi planların kesinleşerek yürürlüğe girmesi öngörülmektedir;

Madde 8. - 2863 sayılı Kanununun 17’nci maddesi başlığı ile birlikte aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Sit alanlarında geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları ile koruma amaçlı imar planı

Madde 17. - a) Bir alanın koruma bölge kurulunca sit olarak ilanı, bu alanda her ölçekteki plan uygulamasını durdurur. Sit alanının etkileşim çevresine ilişkin varsa 1/25.000 ölçekli plan kararları ve notları alanın sit statüsü dikkate alınarak yeniden gözden geçirilerek ilgili idarelerce onaylanır.

Koruma amaçlı imar planı yapılıncaya kadar, koruma bölge kurulu tarafından üç ay içinde geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları belirlenir. Belediyeler, valilikler ve ilgili kurumlar sözkonusu alanda ilgili

meslek odaları, sivil toplum kuruluşları ve plandan etkilenen hemşerilerin katılımı ile toplantılar düzenleyerek koruma amaçlı imar planını hazırlatıp, incelenmek ve sonuçlandırılmak üzere koruma bölge kuruluna vermek zorundadır. İki yıl içinde koruma amaçlı imar planı yapılmadığı takdirde, geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarının uygulanması, koruma amaçlı imar planı yapılıncaya kadar durdurulur.

...

Bu iki yıllık süre içinde zorunlu nedenlerle plan yapılamadığı takdirde koruma bölge kurulunca bu süre bir yıl daha uzatılabilir.

Koruma bölge kurulunda görüşülen ve uygun görülen koruma planları onaylanmak üzere ilgili idarelere gönderilir.

İlgili idareler, koruma amaçlı imar planını en geç iki ay içinde görüşür ve varsa değişmesini istediği hususları koruma bölge kuruluna bildirir. Koruma bölge kurulunda bu hususlar da değerlendirilir ve kurul tarafından uygun görülen haliyle plânlar ilgili idarelere onaylanmak üzere gönderilir. Altmış gün içerisinde onaylanmayan planlar kesinleşerek yürürlüğe girer. Koruma amaçlı imar planının yürürlüğe girmesiyle geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları ayrıca karar almaya gerek kalmadan ortadan kalkar.

...

Koruma amaçlı imar plânlarının yapımı için belediyelere aktarılmak üzere İller Bankası Genel Müdürlüğü Bütçesine yeteri kadar ödenek konur. İl özel idareleri ise bütçelerinde koruma amaçlı imar planlarının yapımı için ödenek ayırırlar.

2863 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun (5226 sayılı) ile önceki düzenlemede öngörülen kurul kararı ve Bakanlık onayı ve benzeri işlemlere ihtiyaç duyulmadan, doğrudan kamulaştırma işlemlerine başlanabilmesi sağlanmaktadır.

Madde 7.- 2863 sayılı Kanununun 15 inci maddesinin birinci fıkrasının (a) bendinin ikinci paragrafı aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler, il özel idareleri ve mahallî idare birlikleri tescilli taşınmaz kültür varlıklarını, koruma bölge kurullarının belirlediği fonksiyonda kullanılmak kaydıyla kamulaştırabilirler.

5226 sayılı kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte tanımlanan ve uygulama usulü belirlenen yeni "yönetim alanları" tanımı, beraberinde yönetim planı ve yönetim alanlarında alan yönetim kurulu tanımlamalarını da getirmiştir (madde 1, bkz: sayfa 21). Aynı maddede, yönetim alanı kurulları ve alan yönetimi planlarının bütçelendirmesine dair hukuki düzenlemeler de yapılmıştır;

(10) "Yönetim alanı"; sit alanları, ören yerleri ve etkileşim sahalarının doğal bütünlüğü içerisinde etkin bir şekilde korunması, yaşatılması, değerlendirilmesi, belli bir vizyon ve tema etrafında geliştirilmesi, toplumun kültürel ve eğitsel ihtiyaçlarıyla buluşturulması amacıyla, plânlama ve koruma konusunda yetkili merkezî ve yerel idareler ile sivil toplum kuruluşları arasında eşgüdümü sağlamak için oluşturulan ve sınırları ilgili idarelerin görüşleri alınarak Bakanlıkça belirlenen yerlerdir.

(11) "Yönetim planı"; yönetim alanının korunmasını, yaşatılmasını, değerlendirilmesini sağlamak amacıyla, işletme projesini, kazı plânı ve çevre düzenleme projesi veya koruma amaçlı imar plânını dikkate alarak oluşturulan koruma ve gelişim projesinin, yıllık ve beş yıllık uygulama etaplarını ve bütçesini de gösteren, her beş yılda bir gözden geçirilen plânlardır.

...

Madde 17. - 2863 sayılı Kanunun birinci ek maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiş ve kanuna aşağıdaki ek maddeler eklenmiştir.

Ek Madde 2. - Yönetim alanlarında alan yönetimi, ulusal nitelikli müzelerde ise müze yönetimi, anıt eserlerde anıt eser kurulu kurulur.

a) Yönetim alanları ile bunların bağlantı noktalarının korunması, değerlendirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla kentsel sitlerde birden fazla belediyeyi ilgilendirmesi halinde büyükşehir belediyesi eşgüdümünde ilgili

belediyeler, tek bir belediyenin görevi alanına girmesi halinde ilgili belediye, diğer yerlerde ise Bakanlıkça yönetim planı taslağı hazırlanır veya hazırlattırılır.

Hazırlanan taslağın karara bağlanması ve uygulanması konusunda önerilerde bulunmak amacıyla, alanda mülkiyet hakkı bulunanlar, meslek odaları ve sivil toplum örgütleri ile üniversitelerin ilgili bölüm temsilcilerinden oluşan bir danışma kurulu kurulur.

Eşgüdümün sağlanması amacıyla, kentsel sitlerde ilgili belediye diğer yerlerde Bakanlıkça bir alan başkanı belirlenir.

...

Yönetim plân taslağı kapsamında hizmetine ihtiyaç duyulan idarelerin birer temsilcisi ve danışma kurulunca seçilecek iki üyenin katılımıyla eşgüdüm ve denetleme kurulu kurulur. Alan başkanı, kurulun da başkanıdır. Kurul, bu taslağı inceleyip mutabakata varmak suretiyle yönetim plânını altı ay içerisinde onaylamaya ve bu plânın uygulanmasını denetlemeye yetkilidir.

Yönetim alanları hususunda vurgulanması gereken nokta planların belediyeler tarafından hazırlanacağı ve yönetim alanları kurul başkanlarının gene belediyelerce belirleneceğidir. 5226 sayılı kanun ile getirilen ve radikal olarak nitelendirilebilecek, bir diğer değişiklik ise tescilli taşınmaz kültür varlıklarının bakımı, onarımı ve restorasyonu işlemlerine ilişkin başvurulara verilecek maddi desteğe yönelik bütçe sağlama girişimidir. 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu uyarınca verilecek kredilerin en az %10'u bu sözü geçen başvurularda kullanılacak ve bu kapsamdaki öncelikli projeler Bakanlık ve Toplu Konut İdaresi (TOKİ) Başkanlığınca birlikte değerlendirilecektir.

Madde 6. - 2863 sayılı Kanununun 12 nci maddesinin başlığı "Taşınmaz kültür varlıklarının onarımına yardım sağlanması ve katkı payı" olarak değiştirilmiş, birinci fıkrasındaki "ve kredi verilir" ibaresi ile dördüncü fıkrası yürürlükten kaldırılmış ve maddeye aşağıdaki fıkralar eklenmiştir.

Bu amaçla, Bakanlık bütçesine yeterli ödenek konulur. Bakanlıkça yapılacak yardımlara ilişkin usul ve esaslar yönetmelikle belirlenir.

Belediyelerin görev alanlarında kalan kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi amacıyla kullanılmak üzere 1319 sayılı Emlak Vergisi Kanununun 8 inci ve 18 inci maddeleri uyarınca mükellef hakkında tahakkuk eden emlak vergisinin %10'u nispetinde "Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Katkı Payı" tahakkuk ettirilir ve ilgili belediyesince emlak vergisi ile birlikte tahsil edilir.

...

2985 sayılı Toplu Konut Kanunu uyarınca verilecek kredilerin en az %10'u tescilli taşınmaz kültür varlıklarının bakımı, onarımı ve restorasyonu işlemlerine ilişkin başvurularda kullanılır. Bu kapsamdaki öncelikli projeler Bakanlık ile Toplu Konut İdaresi Başkanlığınca müştereken belirlenir.

Burada önemli olan nokta, taşınmaz kültür varlıklarının (somut kültür mirası örneği sivil mimarinin) bakımı için fon oluşturulurken, tescilli yapı sahiplerinin emlak vergisinden muaf olduklarının bildirilmesidir.

3.1.3 K.T.V.K. Kanunu Yönetmeliklerinin Kentsel Doku ile İlişkisi

2004 yılında 5226 sayılı kanunun yürürlüğe girmesi ile 2863 sayılı kanunun birçok maddesinde yeni düzenlemelerin yapıldığı gözlenmiştir. Yeni kanun ile gelen tanımların ve eski kanunda yapılan değişikliklerin bir bölümünün yönetmelik olarak bir yıl içerisinde çıkartılması öngörülmüştür. Çıkartılan sekiz yönetmeliğin kentsel dokuyu doğrudan ilgilendiren üç adedi, detaylı olarak aşağıda incelenmiştir.

3.1.3.1 Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Yapı Esasları ve Denetimine Dair Yönetmelik

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 17. maddesine dayanarak, tescillenen korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının gruplarının belirlenmesi, bakımı, onarımı, yapı esasları ile yapıya ilişkin proje ve uygulamaların denetimini düzenlemek üzere yeniden ele alınmıştır.

Yönetmeliğin dikkat edilmesi gereken noktası, bir sonraki başlıkta görevlerine daha detaylı yer verilecek KUDEB (Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları) adlı kurumun bakım, onarım işlemleri sırasında koruma kurulları ile mülk sahipleri arasında kolaylaştırıcı olarak yer almasıdır. Bunun yanısıra denetleme her türlü onarımların (esaslı onarımdan basit onarıma kadar yasa ile tanımlanan her türlü iyileştirme faaliyetini) denetleme yükümlülüğü koruma kurullarından KUDEB'e geçmiştir.

3.1.3.2 Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları ile Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin ve Çalışma Esaslarına Dair Yönetmelik

Yönetmelik, 2863 sayılı kanununun 10, 11 ve 57. maddelerine dayanılarak hazırlanmıştır. Belediyelerde ve valiliklerde kurulacak koruma, uygulama ve denetim bürolarının kuruluş, çalışma, izin usul ve esasları, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile İçişleri Bakanlığı tarafından birlikte oluşturulmuştur. Bu yönetmelik ile 2863 sayılı kanunda yer alan ve ilk kez gündeme gelen KUDEB'lerin kuruluş ve çalışma esasları ortaya konmaktadır.

Büyükşehir Belediyelerinin bulunduğu illerde, İl Özel İdareleri'yle birlikte Bakanlığın izin vermesi koşulu sağlandığı takdirde KUDEB ofislerinin, kuruldukları belediye bünyesinde yer alan imar müdürlüklerine bağlı olarak çalışma esasları benimsenmiştir.

Koruma, Uygulama ve Denetim Bürolarının Kuruluşu

Madde 5 — İl özel idareleri, büyükşehir belediyeleri ve Bakanlıkça izin verilen belediyeler bünyesinde taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili işlemler ve uygulamaları yürütmek ve denetimlerini yapmak üzere KUDEB kurulur.

(Değişik ikinci fıkra:RG-30/03/2006-26124) KUDEB'ler il özel idarelerinde imar ile ilgili daire başkanlığı veya müdürlük, büyükşehir belediyelerinde imar daire başkanlığı ve diğer belediyelerde imar müdürlüğü bünyesinde görev yapar.

(Değişik üçüncü fıkra:RG-30/03/2006-26124) Bünyelerinde KUDEB kurulmasını isteyen belediyeler, Bakanlıkça müracaat ederek Kanun uyarınca talepte bulunurlar. Bakanlıkça, belediye sınırları içindeki kültür ve tabiat varlıklarının yoğunluğu gözönüne alınarak belediyenin talebi değerlendirilir, uygun bulunursa izin verilir. (Ek fıkra:RG-30/03/2006-26124) Tescilli kültür ve tabiat varlıkları ile sit alanlarının yoğun olduğu büyükşehir belediyeleri sınırları içinde kalan ilçe belediyelerine, bünyelerinde KUDEB'in kurulmasına ilişkin büyükşehir belediyesi tarafından yetki

verilmesi halinde, Bakanlıkça ilgili ilçe belediyesine gerekli izin verilir. KUDEB'in, büyükşehir bağılı ilçe belediyeleri bünyesinde kurulamaması halinde görevler, büyükşehir belediyesi bünyesinde kurulan KUDEB tarafından yürütülür.

MADDE 8 – (Değişik:RG-30/03/2006-26124) KUDEB, 2863 sayılı Kanun ve bu Kanuna göre hazırlanarak çıkarılmış yönetmelikler, Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararları ile koruma bölge kurulunun almış olduğı kararları gözönüne alarak çalışmalarını yürütür.

Tadilat ve tamiratlar için verilen izinler bir yıl geçerlidir. Bu süre içinde uygulamanın yapılmaması halinde ilgili kişi ya da kuruluş KUDEB' e yeniden başvurmak zorundadır.

KUDEB, tescilli I. grup yapıların tadilat ve tamiratlarına izin vermeden önce koruma bölge kurulundan görüş alır. Alınan görüşe uyulması zorunludur.

KUDEB yönetmeliğı ile kültür varlığı olarak kabul edilen tescilli yapıların bakım ve onarım süreçlerinde koruma kurulları ve mülk sahipleri arasındaki zorlu ve bürokratik işlemleri devam ettirmek üzere KUDEB, mülk sahiplerine yol gösteren ve izin işlemlerinin denetimini gerçekleştirecek bir ara kurum görevini üstlenmiştir. Bu şekilde koruma kurullarının yükü hafifletilmiştir. Bunun yanısıra yöresel inşaat tekniklerinin öğretilmesi ve gelecek kuşaklara aktarılabilmesinin garanti altına alınmasında KUDEB'e yüklenen görev hafife indirgenemeyecek kadar önemlidir. Proje büroları içersinde eğitim kurumlarının yer almasına, 2011 yılında çıkartılan ek yönetmelik¹ ile *“tadilat ve tamirat ile restorasyon uygulamalarının incelenmesi ve denetlenmesi maksadıyla laboratuvarlar ve atölyeler oluşturulabilir”* cümlesi ile uygulamalı eğitimin gerçekleştirilebileceğı atölyelerin kurulmasının önü açılmıştır.

¹ T.C. Resmi Gazete, Koruma Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları ile Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, 27823, 22.01.2011

3.1.3.3 Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulanması ve Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik

2863 sayılı yasanın 17. maddesine istinaden hazırlanmıştır. Koruma amaçlı imar planlarının ve çevre düzenleme projelerinin hazırlanması, yapım esasları, gösterimi, onaylanması, uygulaması, denetimi ve bu plan ve projeleri hazırlayacak müelliflerin nitelikleri ile görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin usul ve esasları belirlemektedir.

Bu yönetmelik ile önceki başlıklarda da dikkat çekilen, koruma kurullarının plan onaylama veya değişiklik taleplerinde yetkilerinin kısıtlandığı, yönetmelikte detaylarıyla tarif edilmiş edilmektedir.

Planların onaylanması

Madde 8 - Koruma bölge kurulu müdürlükleri, idarece uygun bulunarak kendilerine iletilen koruma amaçlı imar planını, Kanun ve bu Yönetmelik hükümleri doğrultusunda eksik belgesinin olup olmadığı yönünde incelerler. Eksik belgesi bulunduğu saptanan planlar koruma bölge kurulu müdürlüğüne idareye iade edilir.

Koruma bölge kurulu, belgeleri tam olarak koruma bölge kuruluna ibraz edildiği tarihten itibaren koruma amaçlı imar planlarını en geç altı ay içinde karara bağlar.

Koruma bölge kurulunda görüşülen ve uygun görülen koruma amaçlı imar planları onaylanmak üzere idarelere gönderilir.

İdareler, koruma amaçlı imar planını en geç iki ay içinde görüşür ve karara bağlar. Koruma bölge kurulunca plana ilave edilen veya değiştirilen hususlar olması halinde, idare bu konularla ilgili plan yapım sürecinde alınan görüşler ve ana kararlar dikkate alınarak varsa değişmesini istediği hususları aynı süre içerisinde koruma bölge kuruluna bildirir. Bu süre içinde idarece herhangi bir husus koruma bölge kuruluna iletilmediği takdirde, koruma bölge kurulunca uygun bulunmuş haliyle planlar onaylanmış sayılır ve kesinleşerek yürürlüğe girer.

Bir diğer husus ise koruma amaçlı imar planlarını ihale edenin, denetleyenin, onaylayıp uygulayanın sadece yerel yönetim olmasıdır. Sürecin başından sonuna, hükümet bağlantılı bir organa tamamıyla teslim edilmesi, politik görüşlerden ayrı tutularak

korunması gereken alanlarda nasıl etkilerinin olacağı ve koruma prensiplerinin sürdürülebilirliği konularında kaygı uyandırmaktadır.

3.2 Kentsel Doku ve İlke Kararları

Önceki başlıklarda da değinildiği üzere kentsel doku; belirli niteliklerine, işlevlerine ve fiziksel özelliklerine bağlı olarak kentin diğer bölgelerinden ayrılabilen bölgelerdir. Kent dokusunun kendi içinde de farklılaştığı ve her bir parçanın, koruma konusu söz konusu olduğunda farklı müdahaleler gerektirdiği göz ardı edilmemelidir. Koruma alanları içersinde yer alan fiziksel yapıya yönelik müdahaleler, kullanım koşulları ile alakalı uygulamalar her ne kadar yasa eli ile birleştirilip, eşgüdümlü hareket sağlanmaya çalışılsa da özgün uygulamalar için, Kültür Bakanlığı onayı ile Koruma Yüksek Kurulları tarafından yasa hükmünde ilke kararları çıkartılmaktadır.

3.2.1 Kentsel Sit Alanlarında Yürürlükte Olan İlke Kararları

İlke kararları kendi içinde farklı müdahalelere yönelik olarak gruplandırılmamaktadır ve belirtildiği gibi özgün yaptırımlardır. Zamanla gelişen koruma bilinci ve benzer sorunların tespitiyle, kentsel yerleşmeler içersinde yer alan sit alanlarına yönelik ilke kararlarının evrimi ve diğerlerinden ayrıldığı yönler (ortaya koyduğu yaptırımlar açısından alana has çözüm önerilerine göre) mevzuattan takip edilebilmektedir.

Kentsel sit alanlarının sınırlarının belirlenmesi, uygulama koşulları ve denetimi ile geçiş dönemi yapılaşma koşullarıyla ilgili olarak ilk ilke karar, 1996 yılında (419 sayılı)¹ yürürlüğe girmiştir. *“Korunması gerekli taşınmaz yapı parseline komşu ve/veya cephe veren parsellerde gerçekleştirilmesi öngörülen her türlü inşai faaliyete dair ilgili koruma kurullarından izin alınmasının zorunluluk haline getirilmesi”* maddesi uygulamaya yönelik getirilen diğer yaptırımlardan ayrılmaktadır. Koruma kanununda değişiklik yapılması, 419 sayılı ilke kararını da etkilemiştir. 2006 yılında çıkartılan 720 sayılı² ilke kararı ile 419 sayılı ilke kararı iptal edilmiştir. Böylece, 419 sayılı ilke kararının kapsamı

¹ T.C Kültür Bakanlığı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu İlke Kararı, Kentsel Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları (04.10.2006 tarih, 720 sayılı İlke Kararı ile iptal edilmiştir), 419, 19.4.1996

² T.C Kültür Bakanlığı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu İlke Kararı, Kentsel Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları (736 sayılı ilke kararı ile değişmiştir), 720, 4.10.2006

daraltılmış ve konusu olan kentsel sit alanları, '*kentsel sit alanlarında gerçekleştirilecek uygulamalar ve bu uygulamaların denetimi*' 5226 sayılı kanun ile yeniden düzenlenmiştir.

Kısa bir süre sonra tescilli yapı ve komşu yapı parsellerini ilgilendiren inşai faaliyetlerin koruma kurulu iznine tabi olduğunu ve yapılaşma kriterlerini net bir şekilde vurgulamak amacıyla 720 sayılı ilke kararının eki olarak, tek maddeden oluşan 736 sayılı ilke kararı¹ yürürlüğe girmiştir. Bu ilke kararı ile de tescilli yapının çevre ve komşu parsellerinde gerçekleştirilecek yeni yapılaşma durumlarında tescilli yapıya 'saygı'nın esas kabul edileceği yaptırıma dönüşmüştür. Kentsel sit alanlarında koruma amaçlı imar planının olmaması veya elde edilmesi için gerekli süre içerisinde geçerli olan '*geçiş dönemi yapılaşma koşulları*' belirlenirken, dokunun karakteristiğinin esas alınacağı ve yeni yapılaşma dışında her türlü imar faaliyetinin, koruma kurulu iznine tabi olmak koşuluyla gerçekleştirilebileceği belirtilmiştir.

Koruma altına alınan kent parçalarının yakın çevresi ile bütünlüğünün sağlanabilmesi için 1996 yılında 420 numaralı ilke kararı² yürürlüğe girmiştir. Sit alanlarını kapsayan koruma amaçlı planlarda bütüncül yaklaşım geliştirilebilmesi için sit sınırının dışında kalıp, sit alanını çevreleyen bölgelerin, ilgili koruma kurulları tarafından 'etkileme geçiş alanı' olarak belirlenmesine dair karar alınmıştır.

Bina ölçeğinde (tescilli yapılara) gerçekleştirilecek müdahaleleri tanımlamak ve tescilli yapıları kendi içinde gruplandırabilmek için 660 sayılı ilke kararı³ çıkartılmıştır. Bunun yanısıra gerçekleştirilecek uygulamaların denetlenmesinde otokontrol esas alınmıştır.

3.2.2 Kentsel Arkeolojik Sit Alanlarında Yürürlükte Olan İlke Kararları

Kent dokularının bazıları, yatay düzlemde sahip olduğu yapısal çeşitliliğin bir benzerine dikey düzlemde de sahiptir. Bir kentin yüzyıllardan buyana yerleşme olarak kullanımı

¹ T.C Kültür Bakanlığı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu İlke Kararı, 736 nolu İlke Kararı, 1.11.2007

² T.C Kültür Bakanlığı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu İlke Kararı, 420 nolu İlke Kararı, 19.4.1996

³ T.C Kültür Bakanlığı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu İlke Kararı, 660 nolu İlke Kararı, 5.11.1999

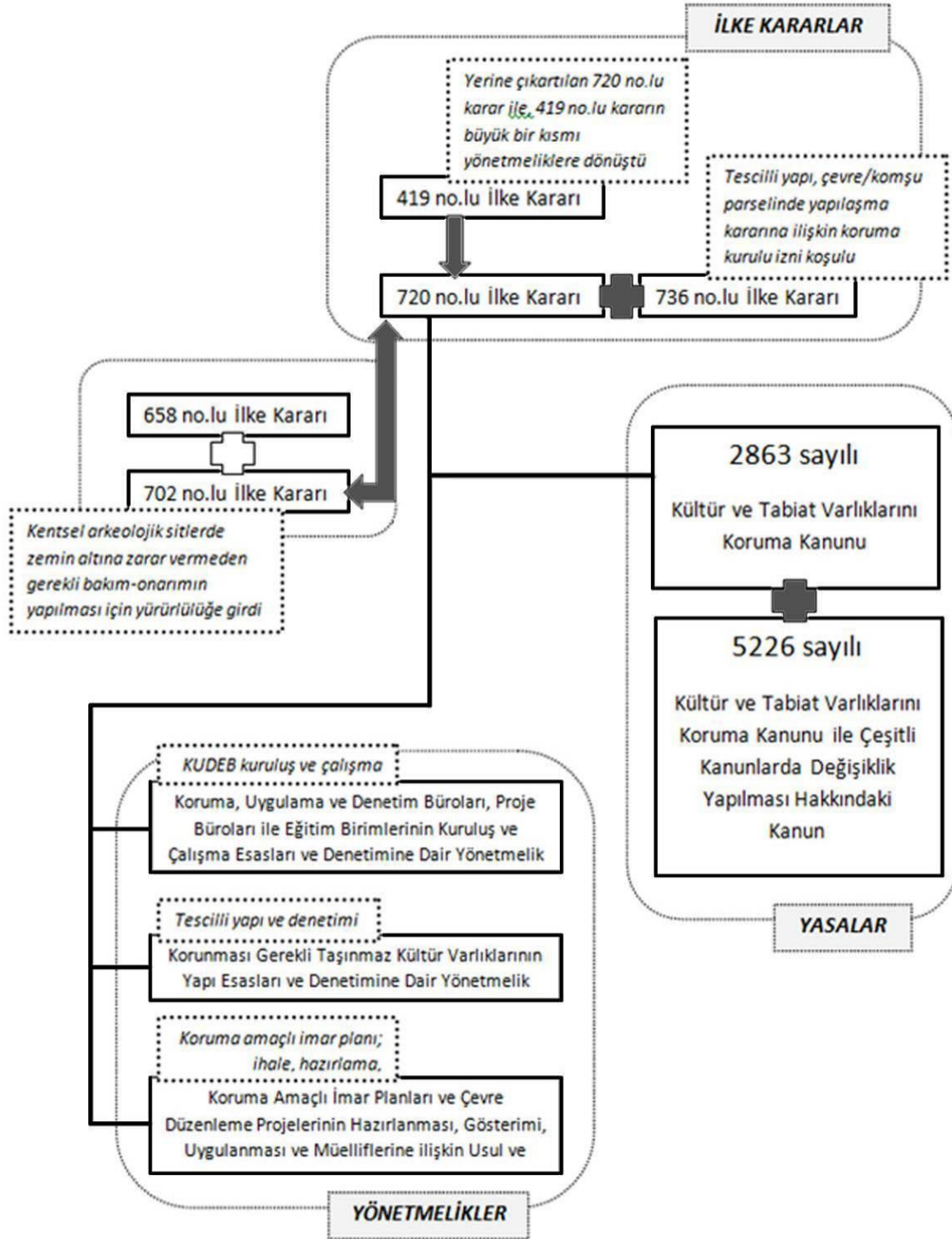
bunda etkilidir. Yeraltında da korunması gerekli taşınmaza sahip kentsel arkeolojik sit alanları ülkemizdeki kentsel sit alanlarına nazaran daha çok fazla olmakla birlikte, Avrupa ve dünyadaki diğer ülkelere göre de sayıca fazladır. Kentsel arkeolojik sit alanlarının tanımının yapılması, parsel bazında uygulama koşullarının belirlenmesi ilk oalrak 658 sayılı ilke kararın¹ çıkartılması ile gerçekleşmiştir. Kentsel arkeolojik sit alanlarında gerçekleştirilecek müdahalelerin yasal boyutu irdelendiğinde, müdahale esnekliği açısından 3. derece arkeolojik sit alanlarından farklılık göstermediği gözlenmektedir. Aynı ilke karar arkeolojik sitlerin taşıdıkları önem ve özellik doğrultusunda kendi için üç farklı grup içerisinde gruplandırmıştır.

Kentsel sit alanlarını ilgilendiren ilke kararlarının değişiminin yanısıra kentsel arkeolojik sit alanlarını ilgilendiren 658 sayılı ilke kararında da değişiklik yapıldığı gözlenmektedir. Yapılan araştırmalar sonucunda, 720 sayılı ilke kararından önce 702 sayılı ilke kararının² çıkartıldığı ve bu ilke kararı ile öngörülen uygulamaları denetleme açısından daha çetrefilli bir durum ortaya koyan kentsel arkeolojik sit alanlarında, zemine zarar vermemek koşuluyla üst yapıda gerekli bakım-onarım izni verilmesi hakkında düzenlenmelerin önünün açıldığı gözlenmektedir.

¹ T.C Kültür Bakanlığı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu İlke Kararı, Arkeolojik Sitler Koruma ve Kullanım Koşulları, 658, 5.1.1999

² T.C Kültür Bakanlığı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu İlke Kararı, Kentsel Arkeolojik Sitler Koruma ve Kullanım Koşulları, 702, 15.04.2005

3.3 Bölüm Sonucu

Şekil 3 Yasalar, yönetmelikler ve ilke kararları ilişkisi.

Toplumsal yapılarda meydana gelen değişimler mekanın üretim pratiğinin değişmesini de beraberinde getirmektedir. Modernizmin günlük yaşamda egemen olması ve gelişkin bir kapitalist birikim sürecine geçilmesiyle, önceki dönemlere göre oldukça farklı bir mekansal yaklaşımın ortaya çıktığı görülmektedir. Bu anlayış, mekansal olguları geçicilikle anlamlandırmış ve özellikle kentsel mekanda geçmişin oluşumlarına karşı oldukça yıkıcı bir tavır izleyebilmiştir. Modern dönemin kentsel mekan üzerindeki kimi zaman yıkıcılığa varan dönüştürücü etkisi, ekonomi alanındaki niteliğinden kaynaklanmakta ve kentsel dokular üzerinde güçlü dönüştürücü ve tahrip edici potansiyeller taşımaktadır. Bir yandan ilerleme yönündeki değişimi arayan yıkıcı yüzü, bir yandan da geçmişte tekrar eden olguların gözlemine duyduğu gereksinim, modernizmin tarihsel oluşumlara yaklaşımındaki ikili yapısını ortaya koymaktadır. Bu ikili yapı içerisinde sistem, bir tarih bilinci ve koruma ahlakını da yaratmak durumunda kalmıştır. Modernite projesinin dönüştürücü, değiştirici dinamikleri karşısında bu proje içinde bir koruma ahlakı yaratabilmesiyle sistem içine bir pazarlık süreci inşa edilmiş olmaktadır. Bu pazarlık süreci, modern ve modern sonrası zamanların mekansal yapılanması içerisinde geçmişe ait olan mekansal değerlerin korunmasını önemli bir sorun olarak karşımıza koymaktadır [56].

Diğerlerinin olduğu gibi şehri konu alan düşüncenin önündeki engelin de ülkedeki politika anlayışının değişmesiyle kalkacağı söylenebilir. Bu anlayış, içerisinde kültürün, şehir kültürünün en fazla gelişme imkanı bulacağı bir politik-idari reforma yönelmelidir. Tarihsel kent dokularının sağlıklı bir biçimde korunması ve içerisindeki hayatların sürdürülebilmesi için bu alanlarda gerçekleştirilecek uygulamaların ekonomik kazanımdan uzaklaşması, öncelikle sosyo-kültürel yönüyle ele alınmasının gerektiği gayet net bir biçimde görülmektedir [31].

Burada sorun, şehircilikte eski-yeni, kültüralist-modern gibi tercihler, üslup ya da zevk farklılıkları değildir. Mevcut manzara, kültürü görmezlikten gelen, tanımayan, hiçbir kimlik taşımayan ve aramayan, şehirlerin ortak iyiliklerine yönelmeden yalnızca özel çıkarların güdümünde “barbarca” talan edilen, artık “şehir” olarak bile adlandırılmayacak bir duruma düşen yerleşim birimleridir. Bu manzara, Türkiye’de muhakkak ki hep böyle olmamıştır. Hatta çok yakın denecek bir zamana kadar, ülkede

kendine has konusunu, dokusunu, kimliğini koruyan, oralara gitmenin ayrı bir haz verdiği şehirler de mevcuttu [31].

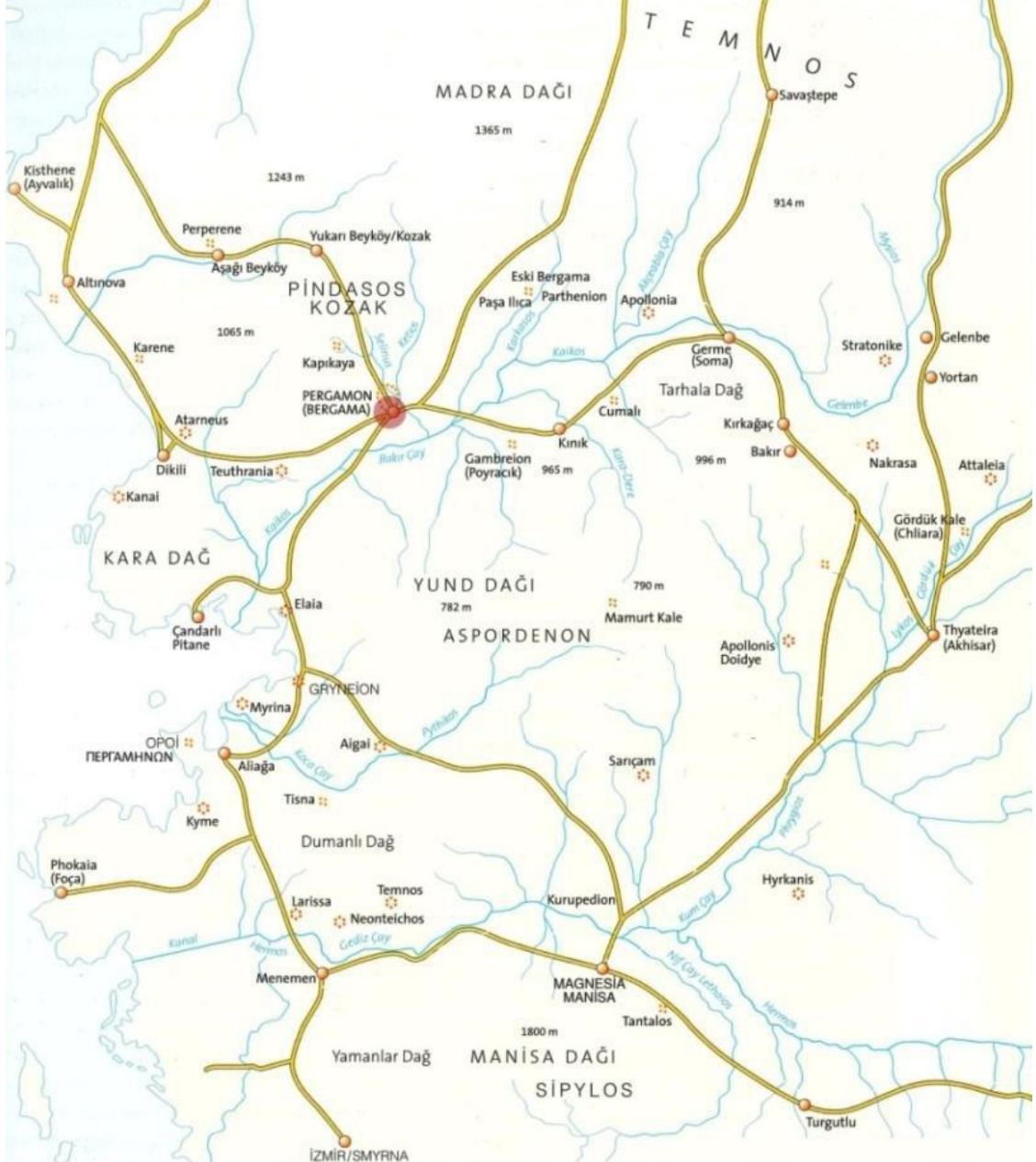
Şehri ve kültürü bir “mühendis” gibi ele almanın şehri, şehir kültürünü ne hale getirdiğini anlamak; şehri, onu yalnızca kendisinden çıkar sağlanacak bir nesne olarak gören çevrelerin elinden kurtarmak, onu aynı zamanda bir özne yapmak için bilinçli olmak ve bilinçlenmeye devam etmek gerekmektedir.

BÖLÜM 4

YASAL YAPTIRIMLAR ARASI İLİŞKİNİN BERGAMA YERLEŞMESİ ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölüme kadar “koruma” kavramı ve “koruma yaptırımları” olarak ele alınan kavramsal veriler, bu bölümde Helenistik, Roma, Bizans, Karesi Beyliği, Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti devirlerine ait tarihsel tabakalaşmayı içeren, çok kültürlü bir Anadolu kenti olan Bergama yerleşmesi üzerinden yorumlanmaktadır. Önceki bölümlerden elde edilen çıkarımlar, yerleşmenin mevcut durumunu iyileştirmeye yönelik önermelere dönüştürülerek örnek alana dair analitik bölüm sonuçlandırılmaktadır.

Yerleşme yapılı çevresinin tarihsel gelişiminden evvel konumuna dair kısa bir bilgilendirme yapmak doğru olacaktır. Bergama, Ege Bölgesi'nin dört büyük havzasından biri olan Bakırçay Havzası'nda yer almaktadır. Bu havzada toprağın verimi ve tabiatın uygunluğu nedeniyle İlkçağ'dan itibaren yerleşmeler kurulmuştur. İzmir ili'nin en büyük ilçesi olan Bergama, sahip olduğu kültürel miras öğeleriyle tanınan Antik dönem uygarlık merkezlerinden biridir. Yerleşme doğuda Kınık, batıda Dikili, güneyde Aliğa, kuzeyde ise Balıkesir ve Manisa illeri ile çevrilidir. Bergama ilçe merkezinin doğal sınırları; kuzeyde Akropol'un karşısındaki Madra Dağları (1338m.), kuzeybatıda Geyikli Dağı (1051m.), Perpene kalıntıları, Astra ve Okçular Kalesi gibi ören yerlerinin bulunduğu Kozak Yaylası ve güneybatıda Yaylacık Dağı'dır (1144 m.). Kentin batısında, Bergama tarihinin en eski kalesi sayılan Teuthrania'yı taşıyan ünlü Kalarga Tepesi, doğusunda ise Yunt ve Soma Dağları bulunmaktadır [43: 33-34].

Şekil 4.1 Bergama İlçesi'nin İzmir İli içersindeki konumu ve yakın çevresi [41: 17]

4.1 Bergama Yerleşmesinin Tarihsel Gelişimi

Bergama kenti Helenistik ve Roma devirlerine ait yapılaşma üzerinde zaman içinde oluşmuş ve arkeolojik sit alanlarıyla içiçe geçmiş bir kentsel arkeolojik alandır. Kesin olarak kuruluş tarihi bilinmeyen Bergama, adını bir Antik Çağ yerleşmesi olan Pergamon'dan alır. Pergamon adı çok eskidir ve Doğu Akdeniz havzasına özgü bir dilden gelmektedir. Pergamos veya Pergamon bu dilde "kale" veya "müstahkem mevki" demektir [45: 35-36].

Şekil 4.2 Pergamon Akropolis, R. Bohn Rekonstrüksiyonu [45: 53]

Kentin kuruluşuna dair pek çok efsane bulunmaktadır. Yapılan araştırmalar, kazı çalışmaları ve tarihsel tespitler ile yerleşmenin MÖ. 5.-4. yüzyıllarda Persler hakimiyeti altında olduğu bilinmektedir. Perslerden sonra Makedonların hakimiyetine giren yerleşme MÖ. 3. yüzyılın sonlarında otonom bir devlet haline gelmiş, 150 yıl süren ve Bergama Krallığı olarak bilinen bu dönemde önemli bir bilim ve yönetim merkezi haline gelmiş, İskenderiye ile yarışan bir kütüphaneyi bünyesinde barındırmıştır. bu dönemde inşa edilen akropolis ve çevresindeki yapılar günümüze kadar ulaşmıştır. MÖ. 2. yüzyılın ilk yarısında Roma İmparatorluğu'nun idaresine giren kent önemli bir idare merkezine dönüşmüş ve 530 yıl sonra Doğu Roma/Bizans idaresine geçmiştir. Bizans hakimiyetinde geçirdiği 800 yılın bir bölümünü Efes'e bağlı bir piskoposluk merkezi, geri kalan bölümünü ise metropolitlik olarak tamamlamıştır. 1300'lerin başında kısa bir süre Selçuklular himayesine giren yerleşme ardından Karasi Beyliği'nin (1306) himayesine girmiş, 1357 yılında ise Osmanlı topraklarına katılmıştır [45: 36], [45: 22], [46: 247], [47: 493], [48: 99].

1841'de kaza müdürlüğü olan yerleşme, 1864 yılında Balıkesir'e bağlanmıştır. 1867'de kaymakamlık, 1868'de Aydın'a bağlı kaza olmuştur. 1880'den itibaren İzmir Sancağı'na geçen kent, Cumhuriyet'in ilanından sonra İzmir İl sınırı içerisinde kalmıştır [49: 60-61].

Kent İlkçağ'dan itibaren coğrafi yapısı nedeniyle, önemli bir yerleşim ve üretim merkezi olmuş; genellikle kalabalık bir nüfusu barındırmıştır. Bergama Krallığı döneminde artı

ürün, temiz ve kirli su altyapısı, çalışma olanaklarının yanında sur ile tanımlı Akropolis üzerinde 90 hektara yayılmış olan kentte nüfus yaklaşık olarak 40.000'e ulaşmıştır [50: 82]. Yapılan arkeolojik çalışmalar Bizans Devrinde kentin varlığını kale içinde sürdürdüğünü göstermektedir [51: 223]. 14. yüzyılda Türk hakimiyetindeki kentin nüfusunun 6000 kadar olduğu, 16. yüzyıla gelindiğinde bu sayının 8600'e ulaştığı, 18. yüzyıldan sonra Araboğullarının himayesine girmesi, kente su getirilmesiyle ve Karaosmanoğulları zamanında gerçekleştirilen imar hareketleri ile nüfusta canlanma gözlenmiştir. Osmanlı Devleti'nde 1831 yılında yapılan ilk nüfus sayımına göre Bergama'nın nahiyeleri ile birlikte toplam nüfusu 11.169'dur [43: 35], [55: 30].

Sırasıyla nüfus hareketlerinin; Balkan ve I. Dünya Savaşı, akabinde Yunan işgali, Kurtuluş Savaşı ve son olarak Cumhuriyet'in kurulmasından etkilendiği gözlemlenmektedir. Gayrimüslim ve Müslüman nüfus oranları kendi içinde yer değiştirmiş ancak Cumhuriyet'in kurulmasıyla nüfus genelinde önemli bir artış gözlenmemiştir. Günümüze gelene kadar kentsel nüfusta saptanan sürekli artış izlenirken, kırsal nüfusun azalma yönünde değişmesi ülke genelinde 1960'lı yıllardan itibaren gözlemlenen kentleşmeye bağlı olarak gerçekleşen göçler nedeniyledir.

4.2 Bergama Yerleşmesinin Haritalar Üzerinden Gelişiminin İncelenmesi

Selinos Çayı'nın kuzeyinde bir tepe üzerinde bulunan Antik Çağ yerleşmesi ile eteklerindeki Ulucami çevresinden ovaya yayılan günümüz yerleşmesi, kronolojik bir düzen içinde Bergama kentinin tarihini özetlemektedir. Antikçağ'da tepedeki "kale kent"teki (Akropolis) yerleşim, Romalılar zamanında ovaya doğru genişlemiş, bu yerleşim şekli Osmanlı ve daha sonra Cumhuriyet döneminde de sürmüştür.

Büyük İskender'in Persleri yendiği M.Ö. 334 yılından sonra Batı Anadolu Grek kültürü – yerel kültür karışımı Helenistik çağı yaşamaya başlamıştır. Pergamon M.Ö. 280 yılından itibaren bu medeniyetin merkezlerinden biri haline gelmiş, dolayısıyla tarihi boyunca çeşitli krallıkların ve kavimlerin sahip olmak istedikleri bir kent olmuştur.

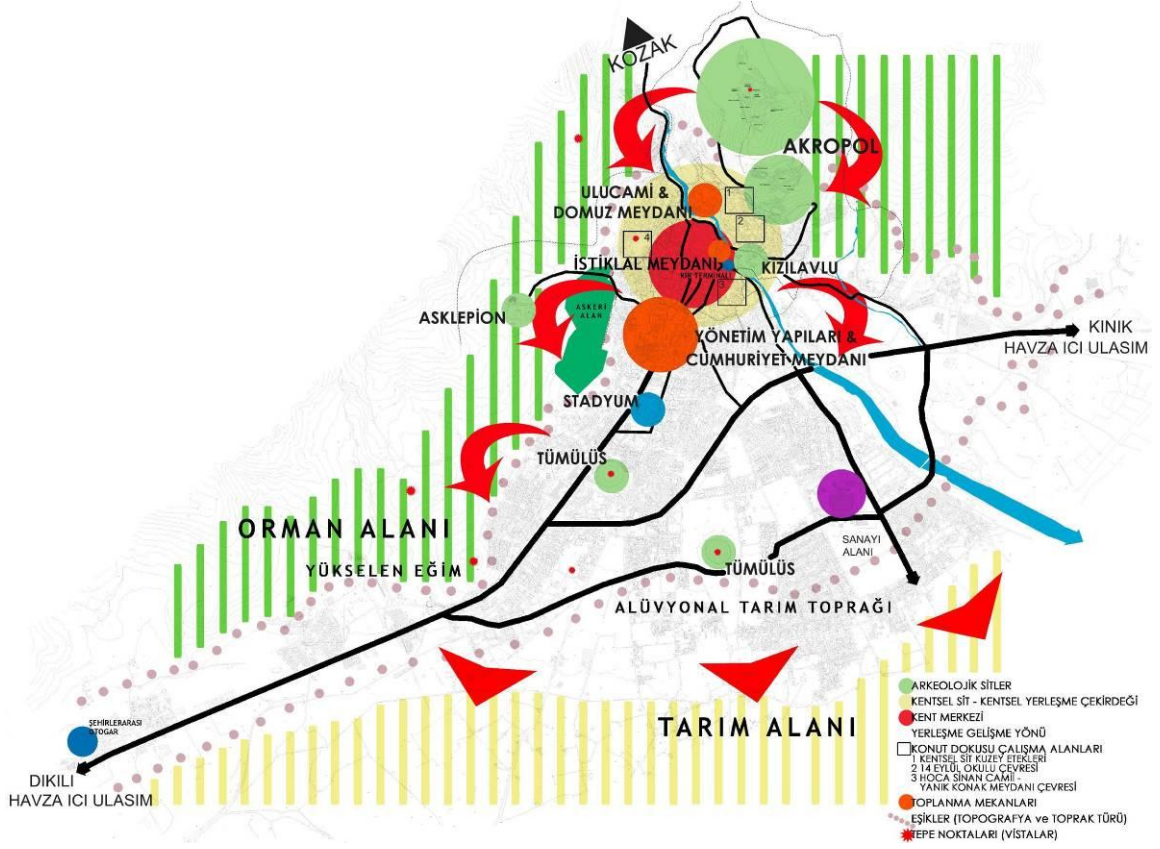

Şekil 4.3 Pergamon Amfi Tiyatrosu ve ovada yayılan kentin görünümü [yazarın kendi arşivi]

“Kale Tepesi” olarak da adlandırılan dağın üzerinde kurulan Pergamon yerleşmesinin MÖ. 3-2. bin yıllarına ait izlerinin, yüzyıllar içinde üst üste aynı alanda gerçekleşen yapılanma nedeniyle yok olduğu düşünülmekteyken, Bakırçay Ovası’nda ve kale çevresindeki bilimsel kazılarda veya inşaat temeli kazılarında çıkan buluntular tarih öncesi kültüre dair veriler yansıtmaktadır. Dağın üzerindeki yerleşmenin biçimlenmesinde iklimsel ve topografik özelliklerin etkili olduğu gözlenmektedir. Kuzey rüzgarlarını karşılayan kale duvarlarının önünde saray yapıları, güneye doğru inen yumuşak eğimli arazide ise Pergamon’un surlarla çevrili yerleşim bölgesi yer almaktadır. Bizans döneminden kalma yapıların duvarlarında Arkaik devir buluntularına rastlanmaktadır. Tüm veriler yerleşmenin, en yüksek noktada yalnızca bir kale olarak kurulmadığını, surlarla çevrili bir yerleşim olabileceğini de anlatmaktadır [45: 21, 51, 52], [55: 24, 32].

Şekil 4.4 Laleli Camii’nden ovada Viran Kapı’nın bulunduğu ana cadde [yazarın kendi arşivi]

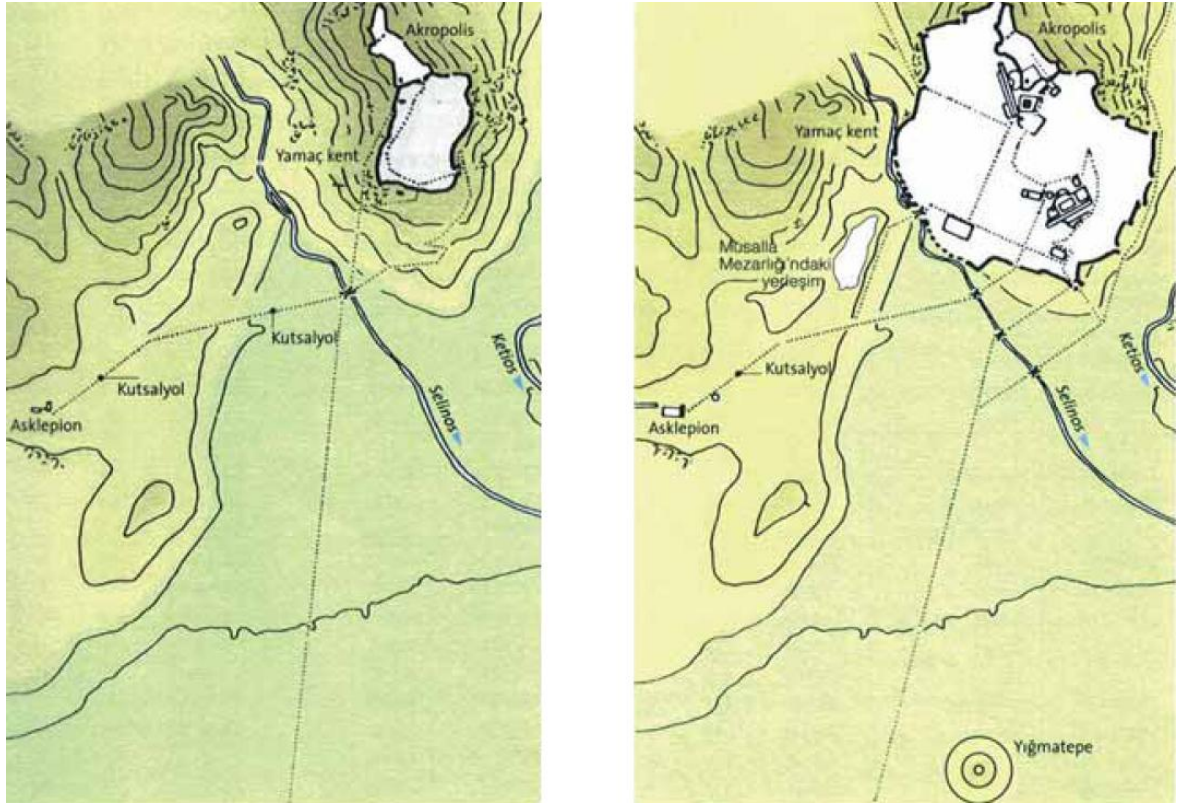
Şekil 4.5 Bergama İlçesi yapılı çevre gelişim yönü şeması [51]

Şekil 4.6 Laleli Camii'nden Kale Tepesi ve kent merkezine bakış [yazarın kendi arşivi]

Şekil 4.7 Şadırvanlı Camii'nden kent merkezine bakış [yazarın kendi arşivi]

Şekil 4.8 Pergamon MÖ. 3. yüzyıl (sol) ve 2. yüzyıl (sağ) yerleşim lekeleri [45: 55]

Kale Dağı üzerinde bir yerleşme kurulması kararını birkaç önemli nokta etkilemiştir. Bunlardan biri savunma kabiliyetini güçlendiren, dağlardan kopmuş, ovaya doğru uzanmış yarımada konumu, bir diğeri ise büyüyeceği öngörülen bir yerleşim için gerekli olan genişleme olanaklarının varlığıdır [45: 51].

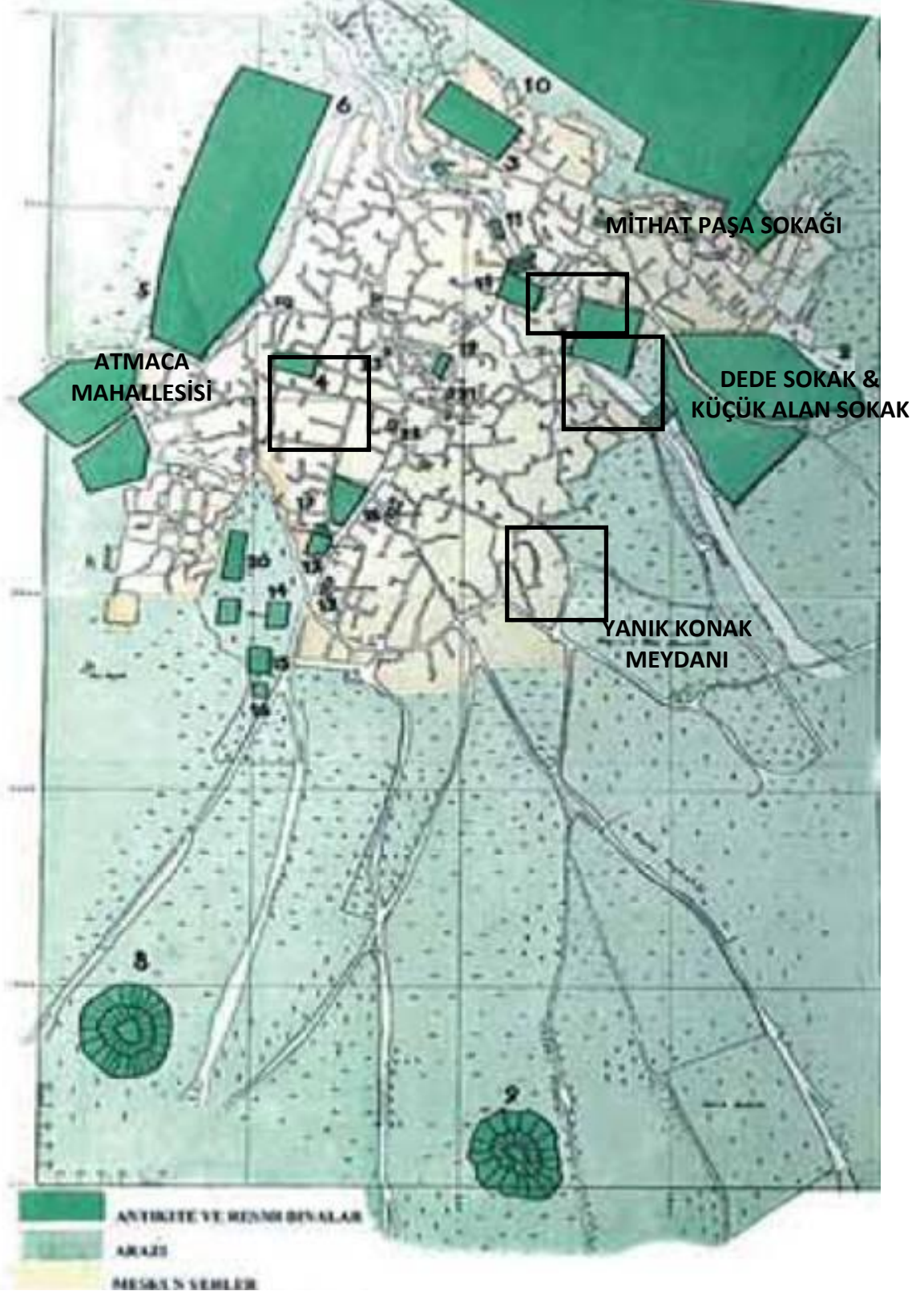
Bergama Persler'in işgali altındayken (M.Ö. 5.-4. yy) yerleşmenin sınırları Selinos Çayı'na inen alana kadar genişlemiştir. Ayrıca; Kentin; tepedeki surlar içinde kalan kale ile güney surları içinde yer alan aşağı kent olmak üzere iki parçadan meydana geldiği anlaşılmaktadır. Roma döneminde (M.S. 2. yüzyılın ilk yarısı) en parlak devrini yaşayan kentte tiyatro inşaatlarına devam edilip, günümüze kadar ulaşmayı başarmış Kızıl Avlu (Serapion – Roma Devri Tapınağı) hayat bulmuşken, MS. 3. yüzyıla gelindiğinde kent hayatı tekrardan Persler dönemindeki eski surların içine kaymıştır. Bu döneme ünlü ait yapılar; Zeus Sunağı, Athena Tapınağı, kütüphane, Büyük Saray ve tiyatrodan oluşmaktadır. Akropolis dışındaki kent dokusu incelendiğinde ızgara sistem biçiminde şekillendiği görülmektedir. [45: 53, 82].

Roma döneminde stratejik merkezi konumu ile bölgesine hükmeden bir güç olması, artan zenginlik ve prestij ile birlikte artan nüfus; sosyal hizmet merkezi ve pazar alanı olması daha geniş makroformu gerektirmiştir. Kent önceleri aşağı Agora çevresine, eğimin azaldığı aşağı yamaçlara ve Selinos Çayı'nın çevresine daha sonraları Roma İmparatorluğu'nun güvencesi altındaki dönemlerde kolay sulanabilen ancak surlarının dışında, korumanın olmadığı ovaya doğru gelişimini sürdürmüştür [43: 28].

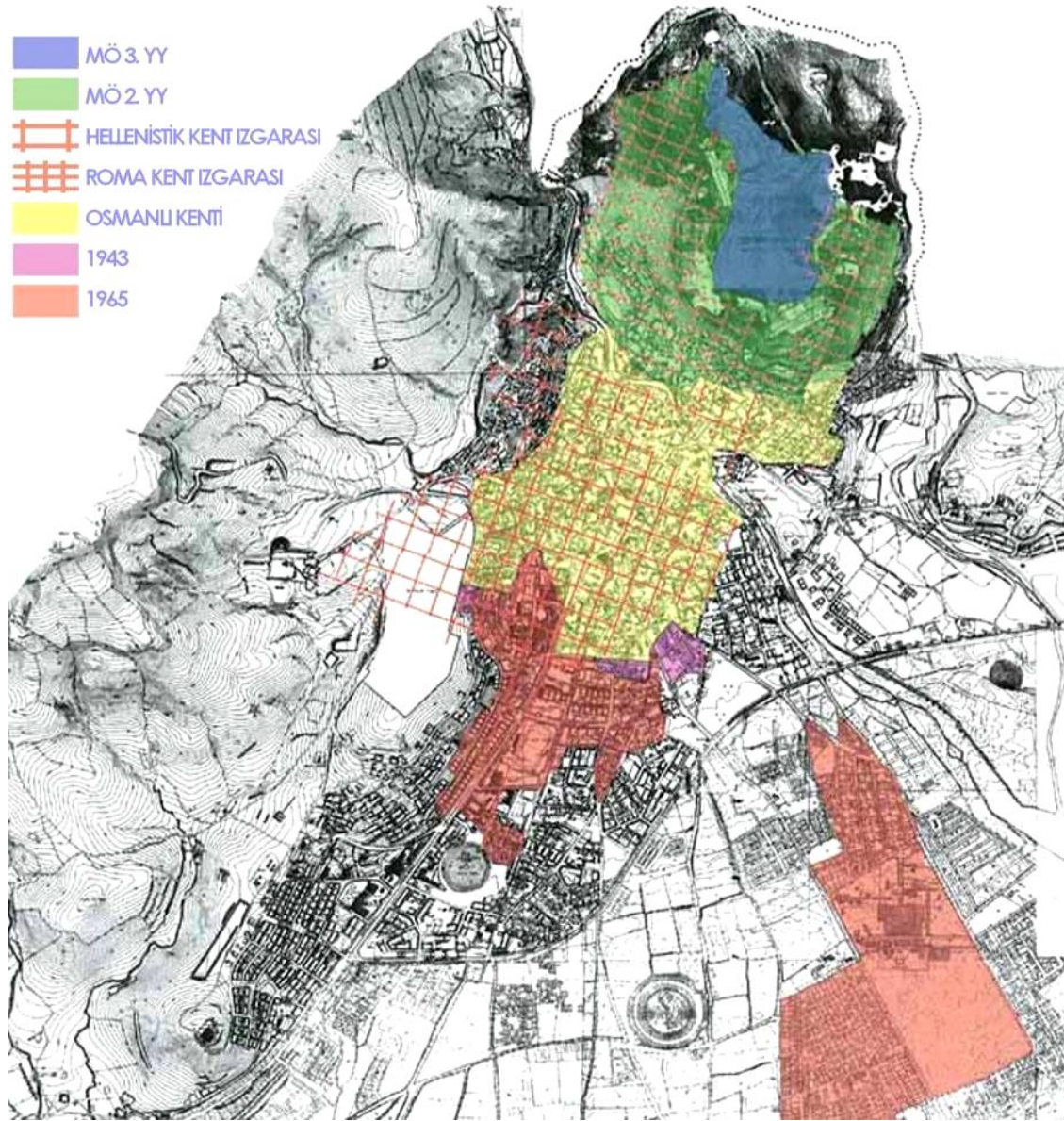
6. yüzyıla gelindiğinde Anadolu akınlarından payını ziyadesiyle alan kent çekiciliğini kaybetmiş, 8. yüzyıla gelindiğinde neredeyse hiç iskan görmeyen kent 12. yüzyılda Bizans yönetiminde askeri bir merkez görünümü almış ve sığınma kalesindeki yerleşimin yanısıra verimli ovada da kırsal yerleşim gerçekleşmiştir. Kent 14. ty.da Osmanlı Döneminde kent yeniden ovaya yayılmaya başlamıştır. Bergama kentindeki Osmanlı yerleşmesinin ilk olarak Selçuklu Camisi (bkz. şekil 6, no.11) etrafından geliştiği bilinmektedir. Günümüzün önemli yapılarından Parmaklı Mescid, Tabaklar Hamamı, Köprülü Hamam, Taşhan, Kurşunlu Cami, İncirli Camii yapıları ile 15. yüzyıla gelindiğinde yerleşmenin güneye doğru kaydığı kayıtlarla tespit edilebilmektedir [45 :57], [53: 260].

17. yüzyılda Katip Çelebi'nin Cihannüma'sına göre; Bergama büyük bir kaleye sahip, kalenin eteklerinde doğu-batı yönlerinde genişlemiş, Serapion'un altından geçen su yolu üzerinde kurulduğu için "ne yerde ne gökte" olarak adlandırılmış bir kenttir. 1943 tarihli Bergama Şehir İmar Planı Raporu'nda yerleşmenin Roma ve Helenistik dönem dokusu üzerinde geliştiği belirtilmektedir. Osman Bayatlı tarafından, 1950 yılında yerleşimin 19. yüzyıldaki yerleşimin neredeyse iki katı olduğu vurgulanmaktadır [43: 37], [55: 11].

1869 yılında Bergama Belediyesi kurulduğunda toplam mahalle sayısı altı iken, günümüzde 18'e ulaşmıştır. Yerleşmenin imar planının 1958 ile 1968 yılları arasında tamamlandığı farklı kaynaklarda belirtilmektedir. Günümüzde kentsel gelişmenin, kent topoğrafyası ve ana ulaşım aksları doğrultusunda yeni yerleşim alanları oluşturarak, güneye ve doğuya doğru olması, geleneksel dokunun büyük bir oranda bozulmadan varlığını sürdürmesini sağlamış olsa da verimli tarım alanları üzerine baskı yaptığı gözlenmektedir [43: 37].

Şekil 4.9 Bergama Şehir İmar Planı Raporu 1968 [44]

Şekil 4.10 Bergama kentsel yerleşmenin tarihsel gelişimi [56]

Hızlı nüfus artışı koşutunda, ekonomik, sosyal ve teknolojik olarak yaşanan değişimlerin etkisiyle oluşan yeni gelişme alanlarının şekillendirdiği doku özellikleri; ızgara sistemde gelişen sokak dokusu, hem yapı hem de nüfus olarak artan yoğunluk, çok ailelik konut tipleri (apartman), çok katlı yapılaşma, yönelişinde mahremiyet, ışık alma, havalandırma gibi faktörlerin gözetilmediği yapılarla önceki dönemlerden ayrılmaktadır. Bunun en önemli nedenlerinden biri yapılan planlama çalışmalarının doğal/coğrafi özelliklerden soyutlanmış imar anlayışı, bir diğeri de kentin makroformunun o dönemde çıkarılan yasa ve yönetmeliklerle şekillenmesidir. Geleneksel yerleşme ile yeni gelişme alanları arasında

makroform açısından belirgin farklılıkların bulunması, fiziksel anlamda ikili bir yapıyı ortaya çıkarmaktadır [43: 65].

4.2.1 Bergama Yerleşmesindeki Farklı Konut Dokularının Fiziksel Özellikleri

Parlak Antik dönem sonrasında, Türk dönemine ait araştırmalar Helenistik, Roma ve Bizans dönemine nazaran kısıtlıdır. Bu durum özgün değerlerin korunması ve hakettikleri biçimde değerlendirilmesinde yetersiz kalınmasına neden olmuştur. Bizans dönemi konutlarının nasıl olduğu bilinmemekle birlikte, ilgisizlikten kaynaklanan veri eksikliğinden ancak 18. yy sonrasındaki konutlar hakkında bilgi bulunmaktadır. Konut alt bölgelerine bakıldığında Selinos Çayı'nın kuzey ve güney olarak ayırdığı, dike yakın eğimli arazide gelişen Rum Mahallesi (Batı etkili konut tipolojisi) ve düze yakın alanda gelişen Türk Mahallesi olmak üzere genel olarak iki alt bölgeden bahsedilmektedir.

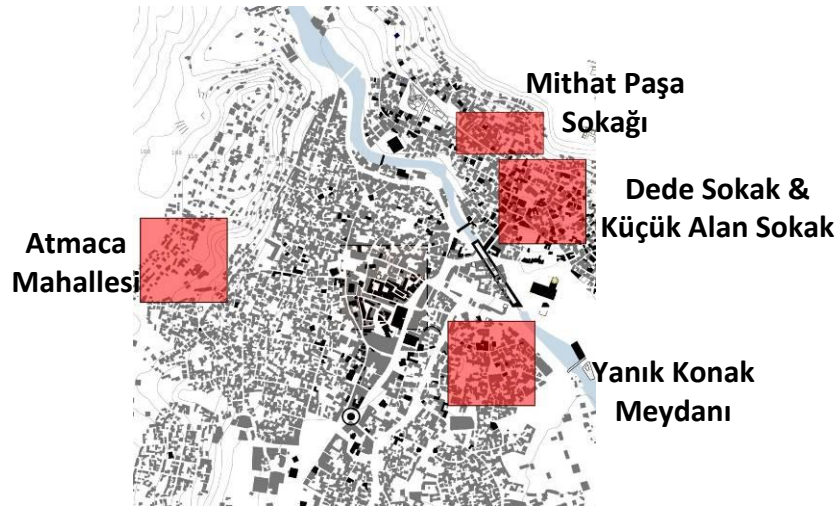
Geleneksel kent dokusu "kentsel arkeolojik sit" olarak tanımlanmış alanın dışında, 2. ve 3. derece arkeolojik sit olarak tescillenmiş alanlar da yer almaktadır. Farklı dönemleri içeren çok katmanlı Bergama'da Roma Devri yerleşim alanı bugünün geleneksel dokusunun bulunduğu alan ile çakışmaktadır. Cumhuriyet Devri öncesinde Bergama'daki etnik grupların yerleşim alanları Selinos Çayı'na göre konumlanmıştır. Düzlük sahada Müslümanlar, kale eteklerinin doğusunda Rumlar, batı tarafında Ermeniler, Çay boyunca da Museviler yerleşmişlerdir [55: 12]. Akropolis tepesi eteklerinde ve yamaçlarında Rum mahalleleri, Selinos Çayı'nın sağ ve sol kıyısında şerit halinde Yahudi ve Ermeniler yaşamakta, Türk mahalleleri de onları çevrelemektedir. Fiziksel yapıda da bu durum kolayca göze çarpmakta; kale eteklerinden Selinos Çayı'na kadar iki katlı kırmızı kiremitli, taştan yapılmış, arazi yapısı nedeniyle kademeli olarak yerleşmiş evler, çayın altında ise tek katlı, toprak damlı beyaz badanalı kerpiç ve kagir evler görülmektedir [49: 71].

Geleneksel kent dokusu 1960'lara kadar yapısını korumuş, bu yıllarda kentin ana eksenini olarak nitelendirilebilecek Cumhuriyet Caddesi'nin doğusundaki bazı cami ve mescitler ile birlikte bazı tarihi yapıların ve ahşap evlerin yıkılarak yeni betonarme konutların inşa edildiği bir süreç başlamıştır. "Bergama Çarşısı"nın güneydoğusuna kadar devam eden bu değişim sonucu yenilenen alanlar "Osmanlı kentinin" güney sınırına kadar ulaşmıştır [52: 30]. Geleneksel kent dokusu o yıllarda tahrip olan bu kesim, günümüzde 3. derece

arkeolojik sit olarak tanımlanmaktadır. Doğal arazi yapısı, sit alanları ve ulaşım bugünkü biçimlenmede etkin olmuş; kentin gelişimi kuzey, kuzeydoğu ve batıda eğimin fazla olması nedeniyle doğuya ve güneye yönelmiştir [43: 38].

Bergama'da korunması gerekli kültür varlıkları olan konutlar, yöresel etkiler sonucu biçimlenen "geleneksel evler" ve 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren genellikle gayrimüslimler tarafından yapılan "batı etkili evler" olarak iki farklı tipte değerlendirilmektedir [52: 39], [44: 40].

Çalışmanın bu bölümünde konut tipolojisinin çeşitlilik gösterdiği farklı kent dokularından konut alanlarına dair örnekler incelenmiştir. Selinos Çayı'nın kuzeydoğusunda kalan batı etkili evlerin bulunduğu bölgeden iki alt bölge ve Selinos Çayı'nın güneybatısında kalan geleneksel evlerin bulunduğu bölgeden iki alt bölge olmak üzere dört farklı alt bölge belirlenmiş, inceleme bu altbölgelerde sürdürülmüştür.

Şekil 4.11 Yapılan alan çalışmalarının Bergama içersindeki konumları (doluluk-boşluk haritası) [57]

Seçilen alt bölgeler kentin her iki dokusunda hem korunmuş hem de düzensiz gelişmiş yapılaşma alanları arasındaki fiziksel yapıya ilişkin farkları ortaya koyabilmek üzere belirlenmiştir. Bu alanlara dair sonraki bölümlerde doku, mülkiyet - sokak örüntüsü ve binalar hakkında detaylı bilgilendirmeye gidilmiştir.

4.2.1.1 Yanık Konak Meydanı ve Çevresi Fiziksel Özellikleri

Yanık Konak Meydanı ve çevresi '3.derece arkeolojik sit ve kentsel sit alanı' sınırları içerisinde, Selinos Çayı'nın güneyinde yer alan ayırık nizam, dış sofalı evlerden oluşmaktadır. Eğimi düze yakın alanda gelişmiş konut dokusu meydanı tanımlamaktadır. Günümüze gelene kadar meydanı ve meydana giriş veren sokakları çevreleyen yapılar yasal kısıtlamalar bulunmadığından tahrip edilmiş, büyük bölümü çok ailelik konut olarak tekrardan inşa edilmiştir.

Şekil 4.12 Yanık Konak Meydanı güney cephesi [yazarın kendi arşivi]

Şekil 4.13 Yanık Konak Meydanı kuzey-batı cephesi [yazarın kendi arşivi]

19. yüzyılın ikinci yarısından önce Türklerin konutlarının yoğun olarak bulunduğu bölge ile azınlıkların (ağırlıklı olarak Yahudilerin) yerleştiği bölgede aynı özellikte geleneksel konutlar yapıldığı gözlenmektedir. Ancak alt bölgeye bakıldığında sokağa kapalı, avluya yönelmiş “geleneksel evler” organik biçimli parsellerde yer almaktadır. Kullanılmayan ancak tanımlı bir meydan olmakla birlikte, yapıların yeniden üretim sürecinde ortalama kat yüksekliğinin 3 katın üzerinde olmaması, meydanı belirleyen düşey yüzeylerin tanımlı ve algılanabilir olmasını, insan ölçeğinin devam ettirilmesini beraberinde getirmiştir. Granit yer döşemesi yer dokusunu oluşturmakta ve çıkmaz sokaklarda kısmen beton kaplama kullanıldığı gözlenmektedir. Aynı zamanda köşe oyunları (köşede geri çekme, bina köşe duvarlarında pah yapma vb.) ile genişletilen sokak kesişimleri meydanın tasarım kalitesini arttıran detaylar olarak göze çarpmaktadır

Şekil 4.14 – 4.15 Yanık Konak Meydanı ve çevresi yeşil-yol ilişkisi ve doluluk-boşluk-tescilli yapı dağılımı

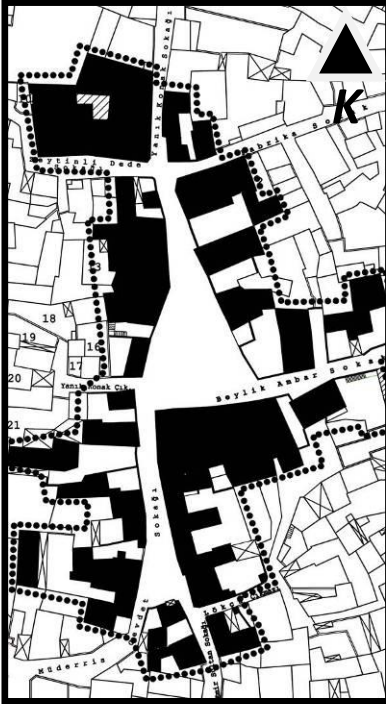

Şekil 4.16 Yanık Konak Meydanı batı ve kuzey-batı cephesi [yazarın kendi arşivi]

Şekil 4.17 Yanık Konak Meydanı, güney-doğudan kuzey-batiya yönelerek bakılan modeli

[57]

Şekil 4.18 Yanık Konak Meydanı parsel-kütle düzeni

Eğimin az olmasından ötürü sokak kotundan girişler yeni yapılan binalarda da korunmuştur. Alt bölgede iki sivil mimarlık örneği tescilli yapı bulunmakla birlikte bakımsız durumdadırlar. Binalar sokağı ve meydanı tanımlar biçimde bitişik nizamdır, kimi parselde yan bahçe bulunmakta ve bahçelerden taşan ağaç dalları sokağa ayrı bir renk getirmektedir. Genelde 200 m² ile 70 m² arasında değişen parsel büyüklüklerine bakıldığında ortalama parsel büyüklüğünün 120 m² civarında olduğu ve mülkiyet dokusunun, incelenen diğer alt bölgelere nazaran daha az parçalanmış ve tamamıyla özel mülkiyette olduğu gözlenmektedir.

Sonuç olarak; Müslüman halkın yaşadığı ve “geleneksel konut alanı” olarak adlandırılan, Selinos Çayı'nın güneyinde yer alan Yanık Konak Meydanı'nda bahsi geçen sofalı konut türlerine sadece iki binada rastlanmıştır. Doku alanındaki çok ailelik apartmanlaşma eğilimi, tipolojideki deformasyonu beraberinde getirmiştir. Sofalı geleneksel yapıların günümüze ulaşmasında tescilli olmasının önemi vardır. Ancak bakımsızlıktan yapıların ikisi de acil tadilata ihtiyaç duymaktadır. Alandaki yapılaşma; parsel bölüntüsü yapılmamasından ötürü, çok ailelik konutların inşasında artış görülmesine ramen gayrimüslim mahallesi (batı etkili evler) kadar yoğunluk gözlenmemektedir.

4.2.1.2 Atmaca Mahallesi (Viran Kapı Arkası) Fiziksel Özellikleri

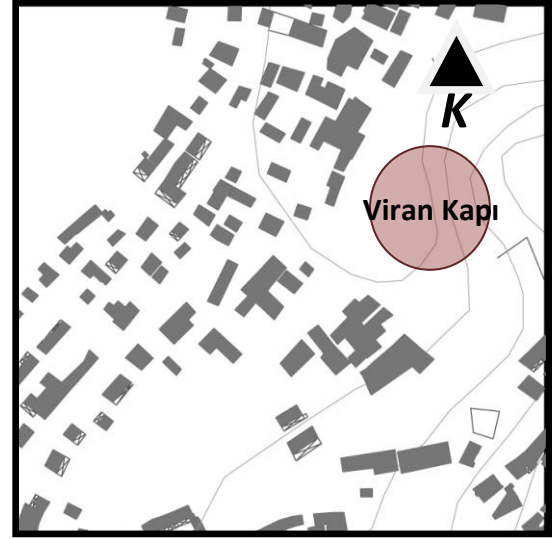
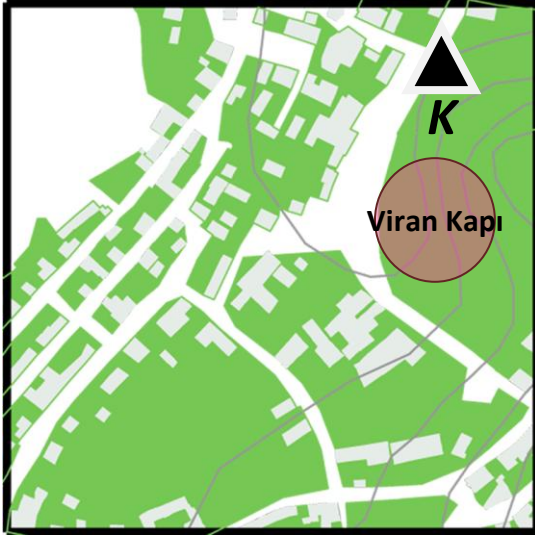
Atmaca Mahallesi'nin tamamı '1. derece arkeolojik sit alanı' içerisinde ve yamaçta yer almaktadır. Cumhuriyetin ilk dönemine ait niteliksiz yapıların yer aldığı tepe üzerine konumlanan adalar haricinde, bölgenin genelinde yörenin geleneksel yapı tekniğine uygun olarak inşa edilen yapılar çoğunluktadır. Alt bölge eğimli alan üzerinde saçaklanmış, tepede konumlanmış yasadışı konut alanıdır. Tamamen eğim ve manzara faktörü esas alınarak gelişmiş, tek ailelik evlerde, organik dokuda oluşmuştur. İncelenen bölgede kot farkı kuzeybatı – güneydoğu yönünde 14 m.'dir.

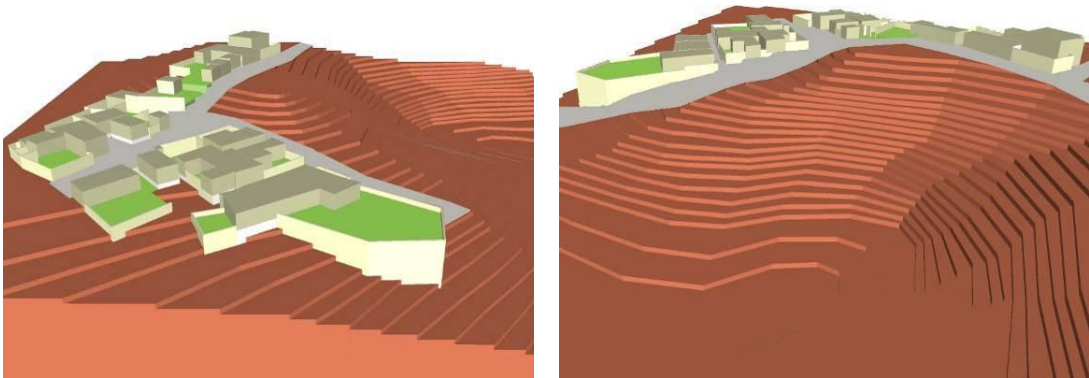
Şekil 4.19 Laleli Camii minaresinden Atmaca Mahallesi görünümü (yazarın kendi arşivi)

Şekil 4.20 Laleli Camii minaresinden Atmaca Mahallesi – Viran Kapı Kale Tepesi görünümü (yazarın kendi arşivi)

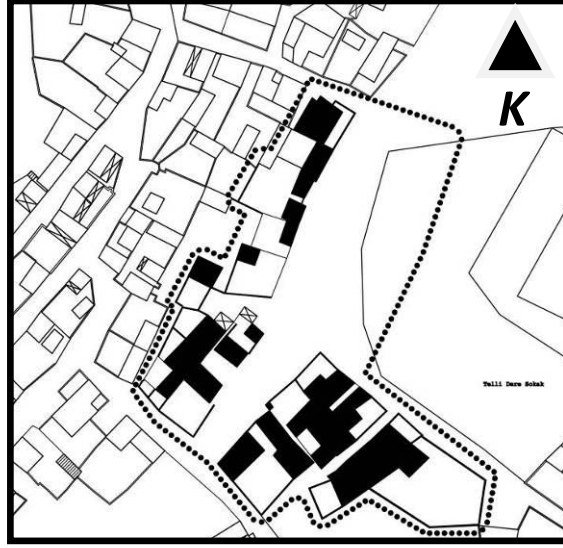

Şekil 4.21-4.22 Atmaca mahallesi (Viran Kapı arkası) yeşil-yol ilişkisi ve doluluk-boşluk dağılımı

Şekil 4.23-4.24 Atmaca mahallesi (Viran Kapı arkası) güney-doğudan kuzey-batıya (sol) ve batıdan doğuya yönelerek bakılan modeli [57]

Sokaklarda çevrelenmişlik hissi, dağınık yapılaşmadan ötürü, yoktur. Ana yol olarak tanımlanabilecek mahallenin tepe kısmını besleyen yollar genelde stabilize edilmiştir. Konutlara girişi sağlayan bölümler kullanıcıların girişimiyle betona dönüştürülmüştür. Yukarıda da belirtildiği gibi, Roma tiyatrosunun kuzeybatısında yer alan çalışma alanındaki binaların konumlanışında etken faktör manzaradır. Bahçe – bina ilişkisi doğaçlama ve gelişigüze'dir. Parsel bölüntüsü yapılmamış, altbölge Maliye Hazinesi mülkiyetindeki alanda gelişmiştir. Yapılaşma oranı diğer alt bölgelere nazaran en düşüktür.

Şekil 4.25 Atmaca Mahallesi (Viran Kapı arkası) parsel-kütle düzeni [57]

Şekil 4.26 Atmaca mahallesi (Viran Kapı arkası) ana cadde (yazarın kendi arşivi)

Şekil 4.27 Atmaca mahallesi (Viran Kapı arkası) ana cadde (yazarın kendi arşivi)

Yapılan incelemelerde, Atmaca Mahallesi'nde Maliye Hazinesi mülkiyetindeki geniş parsellerde tek katlı ve Balıkesir ile İzmir kırsalından göç eden insanların yaşadığı, 1. derece arkeolojik sit alanı olmasından dolayı da boşaltılması öngörülen organik – kaçak – düşük yoğunluklu yapılaşma alanı olduğu görülmüştür. Yerleşmede en belirgin manzara faktörüne sahip doku burada yer almaktadır.

4.2.1.3 Mithat Paşa Sokağı Fiziksel Özellikleri

Mithat Paşa Sokağı Akropolis eteklerinde, yamaçta Cumhuriyet döneminde gelişen, Batı etkili evlerin kuzey sınırında, '3.derece arkeolojik sit ve kentsel sit alanı' içerisinde yer almaktadır. Çalışmada incelenen alt bölgeler içinde merdivenle sonlanan tek sokaktır. Sokağın girişinden sonuna yaklaşık 17m kot farkı bulunmakla birlikte birbirinin görüntüsünü kesmeyen bahçeli, tek ailelik ve ayrık nizam binalarla karşılaşmaktadır. Kullanıcısı Bergama merkez halkı olmakla birlikte binalarda kullanılan malzeme ve bahçe düzenlemeleriyle kırsal yerleşme izlenimi vermektedir.

Şekil 4.28 Mithat Paşa Sokağı güney girişinden kuzeye doğru bakış (yazarın kendi arşivi)

Sokak eğime dik olduğundan ve merdivenle sonlandığından diğerlerinden farklılık göstermektedir. Sokak bu aksa dik bağlanan eğime paralel çıkmazlarla beslenmekte ve bahçe duvarlarıyla tanımlanmaktadır. Birbirinden ayrı, bahçeler içinde gelişmiş, sokaktan bir cephe alan ve girişleri bahçeden olan, tek ailelik yapılar mevcuttur. Bu yapılar 1 -2 katlı Cumhuriyet dönemi yapılarıdır.

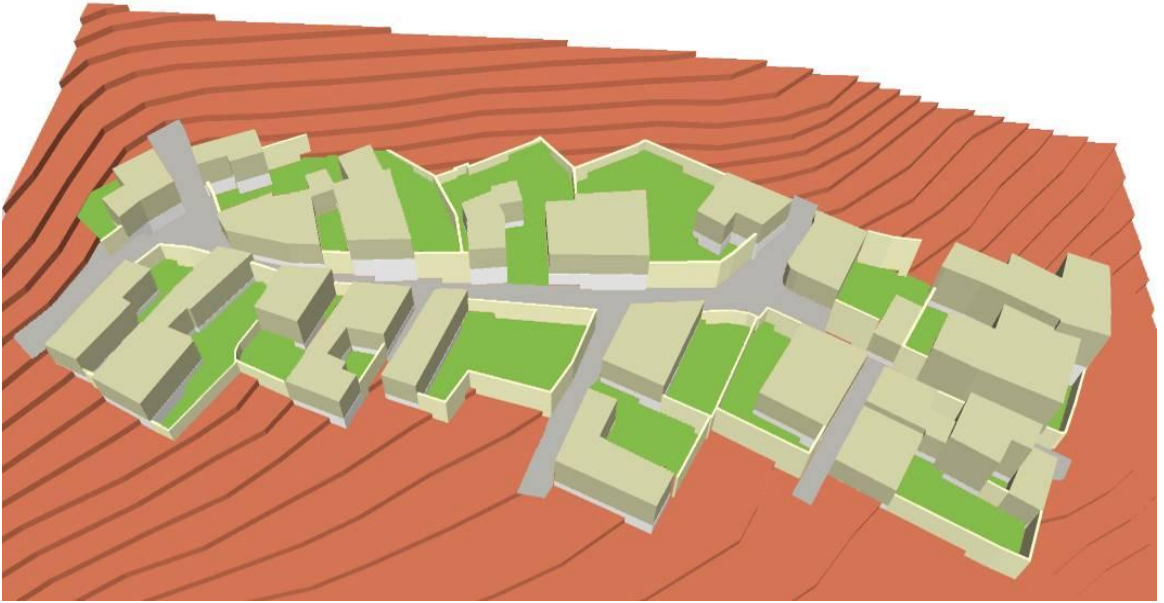

Şekil 4.29 Mithat Paşa Sokağı güney kuzeyinden kent merkezine bakış (yazarın kendi arşivi)

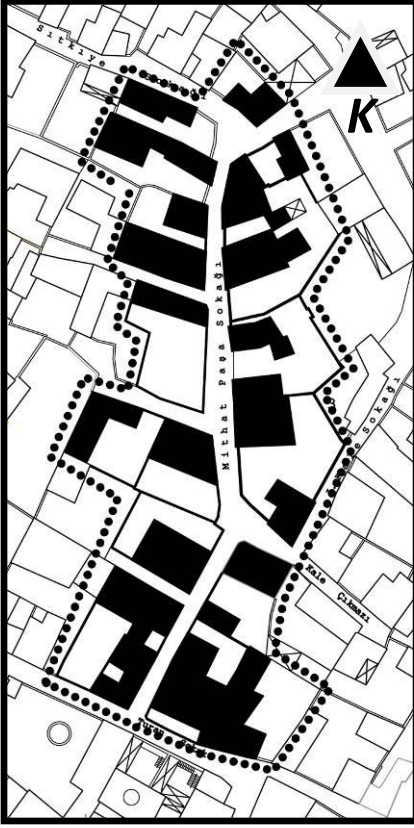

Şekil 4.30-4.31 Mithat Paşa Sokağı yeşil-yol ilişkisi ve doluluk-boşluk dağılımı [57]

Yollara sarkan ağaçlar ve Arnavut kaldırımı döşeme kendine has bir sokak dokusu oluşturmaktadır. Sokak, geleneksel mimarinin gözlemlendiği kent dokularına benzer yoğunlukta yapılaşarak gelişmiştir.

Şekil 4.32 Mithat Paşa Sokağı batıdan doğuya yönelik modeli [57]

Sonuç olarak, Batı etkili yapıların yerleştiği bölgenin kuzeylerine çıkıldığında sit dokusunun deforme olduğu, Mithat Paşa Sokak'ta ise genelde Bergama köylerinden göçenlerin kendi imkânlarıyla yerleştiği konut türleri gözlenmiştir. Alanda tescilli yapı bulunmamakta; yapıların bahçeli nizam ve tek katlı oluşu alana kırsal yerleşme görüntüsü kazandırmaktadır.

Şekil 4.33 Mithat Paşa Sokağı parcel-kütle düzeni [57]

4.2.1.4 Dede Sokak ve Küçük Alan Sokak Fiziksel Özellikleri

Dede Sokak ve Küçük Alan Sokak'tan oluşan alt bölge '3.derece arkeolojik sit ve kentsel sit alanı' içersinde kalmaktadır. Selinos Çayı'nın kuzeydoğusunda yamaçta şekillenen bir yerleşme olmasından bu alanda yer alan sokaklar, arazinin topografyasına bağlı olarak eğime paralel uzun, bunları açılı ya da dik kesen yollar ve çıkmaz sokaklar şeklinde bir örüntüye sahiptir. Bu alanda geleneksel yol döşemesi olan Arnavut kaldırım ve granit parke sokaklar büyük oranda korunmuş, yer yer de üzeri asfaltlanmıştır. Yamaçta yer alan Batı etkili kagir yapıların çoğunluklu olarak bulunduğu yapı adaları ile Selinos Çayı'nın güneyindeki düzlük alandaki yapı adaları konut-parcel-sokak ilişkisi açısından farklı özellikler göstermektedir.

19. yüzyılın ikinci yarısından sonra yapılan Batı etkili evlerin parselleri de geleneksel evlerin parselleri gibi organik biçimli olup yamaç alanındaki parcel boyutları daha küçüktür. Bergama yerleşmesinde azınlıkların yerleştiği yamaç bölgesine, yapı yapma

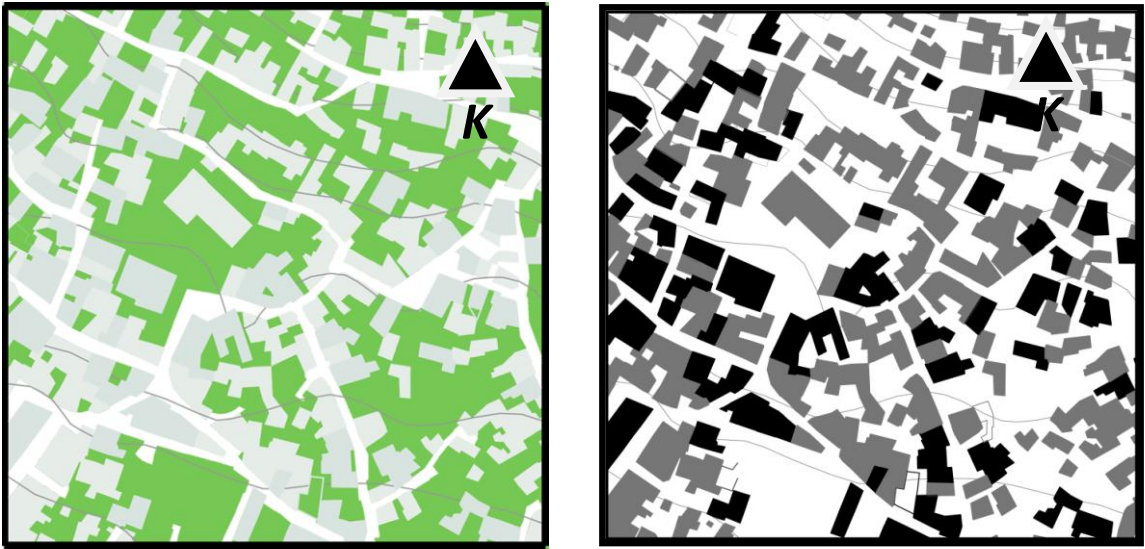
isteğindeki artışa bağlı olarak (17.-20. yüzyıllararası), belli boyutları aşmayan bir parselasyon düzeninin getirildiği gözlemlenmektedir. Parselin tamamına yakınına

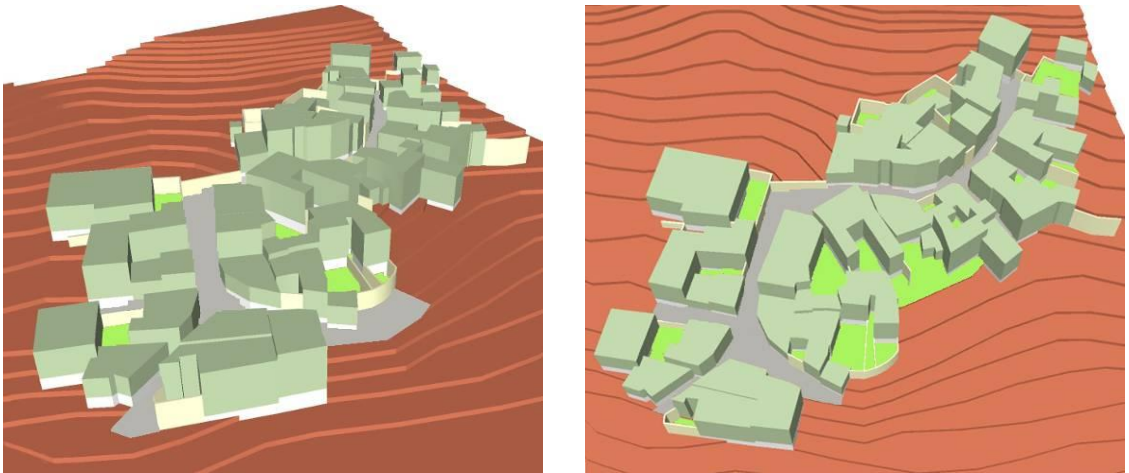
oturan, bitişik düzende inşa edilmiş Batı etkili evlerin yaygın olarak gözlenen özellikleri; manzaraya, güneğe ya da sokağa yönelmeleri ve sokak cepheleli konutlar olmaları, arka cephelerinde ise küçük bir avluya açılmalarıdır. Geleneksel evlerin parsellerinden farklı olarak parsel boyutlarının küçüldüğü görülen bu evler genelde bitişik düzende inşa edilmiş ve yan iki cephesi sağır bırakılmıştır [44: 41].

Şekil 4.34-4.36: Dede Sokak, Batı etkili evler (yazarın kendi arşivi)

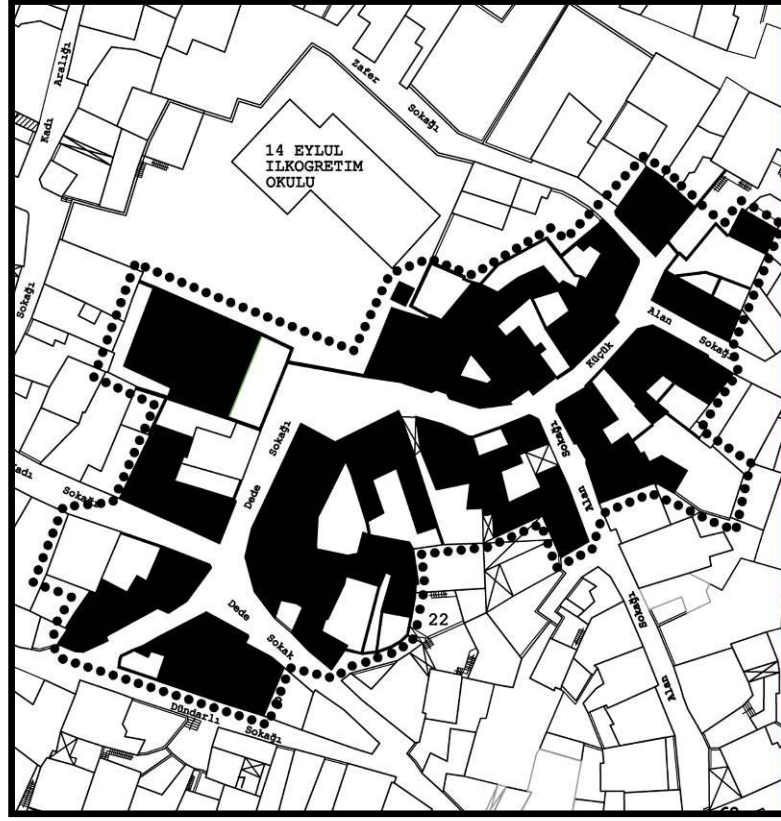
Sokak, “geleneksel konutlar” ve “taş ev”lerden oluşan yapı stokunun çoğunluğu korunan nadir sokaklardandır. Yapıların büyük oranı korunarak günümüze kadar gelmiştir. Bölgenin karakteristik özelliklerini yansıtmaktadır. Çok köşeli binalar, sokağı tanımlayan kuvvetli sınır elemanlarıdır. Arazinin eğimine paralel yollardan güneyde Dünderli Sokak ve kuzeyde Zafer Sokağı birbirine bağlayan, Dede Sokak ile Küçük Alan Sokak’ın, eğimi azaltmak amacıyla olabildiğince geniş açılı biçimlendiği gözlenmektedir. Bu nedenle sokakları tanımlayan binaların bulunduğu yapı adaları eşkenar dörtgen veya üçgen biçimlidir. Bölgenin özgün zemin kaplaması olan Arnavut kaldırım ise bozulmadan günümüze kadar gelmiştir.

Şekil 4.37-4.38 Dede Sokak ve Küçük Alan Sokak yeşil-yol ilişkisi ve doluluk-boşluk-tescilli yapı dağılımı [57]

Şekil 4.39-4.40 Dede Sokak ve Küçük Alan Sokak güneydoğudan kuzeybatıya (sol) ve güneyden kuzeye yönelen modeli [57]

Şekil 4.41 Dede Sokak ve Küçük Alan Sokak parsel-kütle düzeni [57]

Dede Sokak ve Küçük Alan Sokak'ta Ege bölgesi kentlerindeki eski mahalle yollarında yer alan binalarda olduğu gibi yüksek bahçe duvarları ve avlu girişleri bulunmaktadır. Avlusuz yapılarda ise arka bahçeler gözlemlenmektedir. Yoldan istisnasız her konut birimine basamakla girilmektedir. Dede Sokak ve Küçük Alan Sokak üzerinde yer alan 26 ana yapının 13'ü tescillidir. Diğer yapılara bakıldığında; kat adedi olarak dokuya uyumlu ancak kimisinin kullanılan yapı malzemesi, kimisinin de ise cephe doluluk – boşluk oranları bakımından eski dokudan ayrıştıkları gözlenmektedir. Ayrıca yeni yapılan yapılar arasında sadece 3 adet çok ailelik bina bulunmakta ve geriye kalan binaların hepsi tek ailelik, bitişik nizam konutlardır. Yukarıda da belirtildiği gibi, kimi tescilli ve eski yapım ancak tescilsiz yapılarda avludan girişler söz konusudur. Alt bölgedeki biri kullanımda, diğeri atıl vaziyetteki okul binalarının parselleri dışında 3 konut yapısının mülkiyeti Hazine'de bulunmaktadır. Geriye kalan parsellerin tamamı şahıs mülkiyetindedir. Sonuç olarak; dokular ele alındığında yöresel etkiler sonucu biçimlendikleri gözlemlenmektedir. Alanda önceden gayrimüslimlerin yaşadığı konut

tipi olan “Batı etkili evler” ile Dede Sokak’ta karşılaşmıştır. Eğimli alanda, Selinos Çayı’nın kuzeyinde gözlemlenen bina türünün yer aldığı yapı adalarında 19. yy sonu artan nüfus ve sınırlı yapılaşma koşullarından dolayı geleneksel evlerin avlularının yok edilip, parsel boyutlarının bölünerek küçüldüğü bilgisi yapılan 2003 TÜBA Envanteri Çalışmaları sonucunda ortaya çıkmıştır. Yapı yoğunluğunun diğer alt bölgelere göre daha yoğun çıkması bu gerekçe ile açıklanabilir.

4.3 Bergama Yerleşmesi Özelinde Gerçekleştirilen Koruma Çalışmaları

Bergama yerleşmesi gibi çok sayıda uygarlık katmanları üzerine yerleşmiş olan kentlerde hemen hemen her altyapı projesi uygulanmasında ya da tarihi merkezde yeni yapılacak bina için yapılan temel kazılarında tarihsel kalıntılara rastlanmaktadır. Bu noktadan hareketle Bergama yerleşmesi için gerçekleştirilecek her türlü imar hareketi de kentsel korumayı etkileyen niteliktedir. İlhan Tekeli, “bir kent plancısı kentsel korumadan sözettiğinde, bir tarihi çevrenin, yani bir yerin korunmasından söz etmektedir. Bir kişinin hem zaman hem de yerle kurduğu ilişkiler birlikte o kişi için o yerin anlamını üretmektedir. Bu halde korumacılığı içinde yaşanan çevrenin nesnelere üzerinden tarihle olan bir ilişki kurma biçimi olarak tanımlamak gerekir” diye belirtmiştir [1 :101].

Anıtsal nesne ve yapılar ile korunması gereken konut yapılarına dair uygulayıcılar tarafından alınan kararlar ve akademisyenler tarafından gerçekleştirilen öneri çalışmalarından bahsetmeden evvel tarih boyunca Bergama yerleşmesinde altyapıya yönelik gerçekleştirilen imar hareketlerini maddeler halinde vermek faydalı olacaktır.

i. Hellenistik Dönem imar-kentsel altyapı hareketleri:

- Bergama kent yasasının oluşturulması
- Yol en kesit kararlarının alınması
- Atık su ve temiz su altyapısının inşa edilmesi

ii. Roma Dönemi imar-kentsel altyapı hareketleri:

- Yasalarla yönetme anlayışına sadık kalınması, yerel yönetimlerin kurulması
- Vergilendirme sisteminin getirilmesi

- Elde edilen vergiler ile görkemli kamu yapıların inşa edilmesi
(tapınaklar, tiyatrolar, çeşmeler, hamamlar vd.)

iii. Cumhuriyet dönemi imar hareketleri:

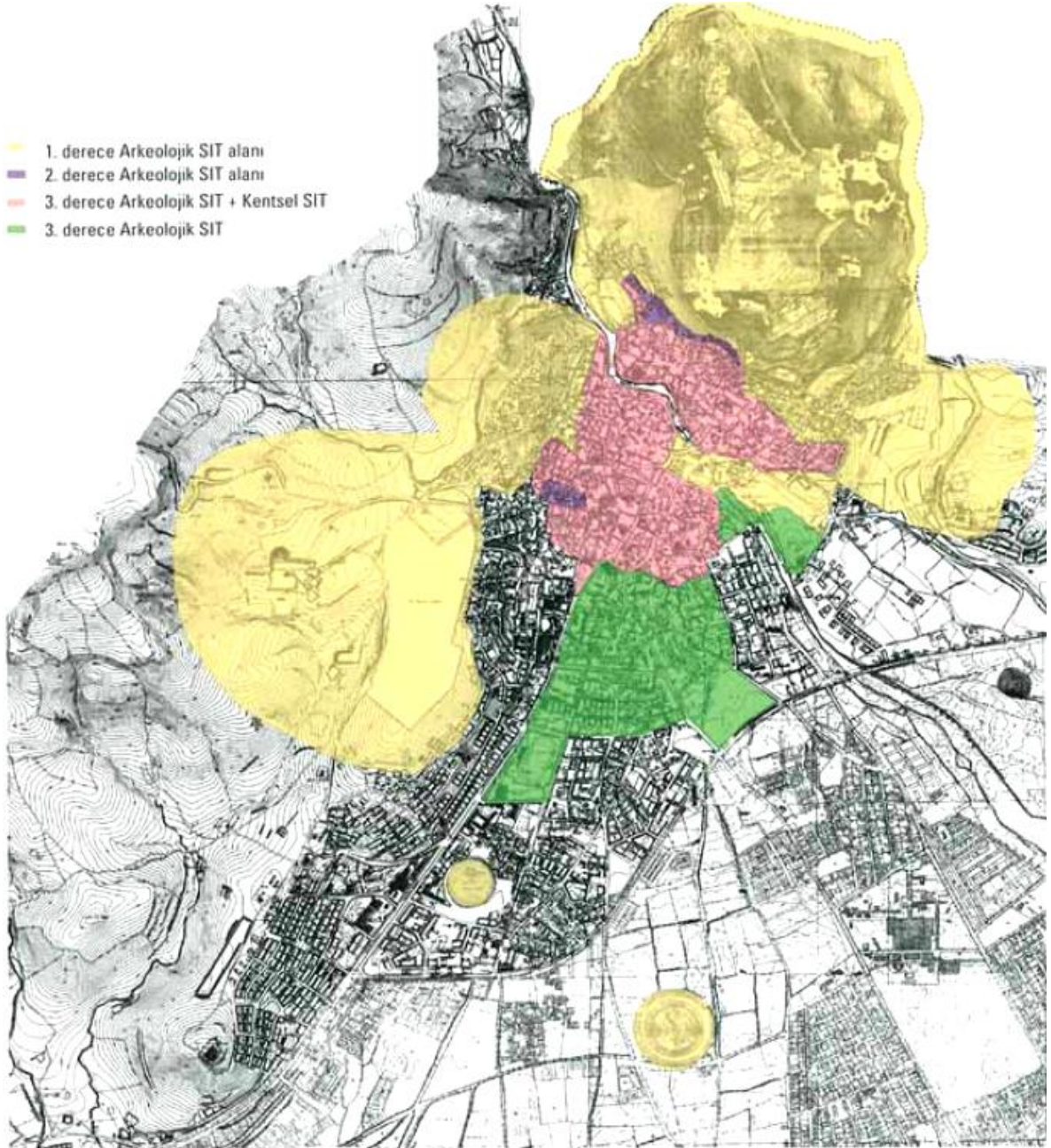
- 1943 tarihli Bergama Şehir İmar Planı Raporu
- Şehir İmar Planı (1968)
- Arkeolojik sit alanı ilanı (1976 / GEEAYK)
- Arkeolojik sit alanı ilanı (1983 / K.T.V.K)
- Bergama Mer'i Planı (1987)
- Kentsel, arkeolojik ve kentsel arkeolojik sit sınırları revizyonu (1993)
- Kentsel, arkeolojik ve kentsel arkeolojik sit sınırları revizyonu (1994)
- Kentsel, arkeolojik ve kentsel arkeolojik sit sınırları revizyonu (1996)
- Sit alanlarının sınırlarının belirlenmesi (2002)
- Kentsel arkeolojik sit alanının adının, kentsel ve 3.° arkeolojik sit olması (2003)
- Sit alanlarının sınırlarının kesinleşmesi (2007)

Yukarıda sıralanan maddelere ek olarak 2000'li yılların ilk yarısında, Bergama yerleşmesi için farklı eğitim kurumları ve diğer destekçi kurumların işbirliği sonucunda, korunması gereken konut dokusuna dair detaylı envanter çalışmaları ile turizmin koruma ve kalkındırma amaçlı bir araç olarak kullanılmasına dair alternatif çalışmalar ortaya konmuştur. Bu bölümde yer alan ileriki başlıklarda daha detaylı olarak adı geçen çalışmalara yer verilmiştir.

4.3.1 Yerel Yönetim ve/veya Kurullar Tarafından Gerçekleştirilen Çalışmalar

1968 yılında yapılan imar planı ile arkeolojik alanları belirlenen Bergama kentsel sit sınırlarının tescillenmesi 1984 yılına gelindiğinde gerçekleşmiştir. Aynı planda (1968) arkeolojik alan üzerinde yer alan geleneksel kent dokusunun dondurularak gelişmesinin kısıtlanmasına ve zamanla bu alanların boşaltılarak arkeolojik kazılara terk edilmesine karar verilmiştir. Antikçağ yapılarına verilen önem, geleneksel konutların

muhafazasına dolaylı olarak katkıda bulunmuştur. Geleneksel kent dokusu altındaki antik kentin zarar görmemesi için, varolan yapılaşma dondurulmuş; yeni yapılaşmalar için bu alanlar dışında, geleneksel dokunun güneyinde yeni iskan alanları açılmıştır.

Şekil 4.42 Bergama yerleşmesi sit alanları bölgelemesi [56]

Bergama yerleşmesinin arkeolojik sit alanlarının tescili ilk kez 1976 tarihinde Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Kurulu (GEEAK) tarafından gerçekleştirilmiştir. 1983 yılına gelindiğinde Bergama tarihi kent merkezi ve çevresi; Pergamon kentinin kalıntıları üzerinde gelişmiş ve korunması gereken kentsel dokuya sahip olması nedeniyle K.T.V.K. Kurulu tarafından, 1968 yılına ait imar planında öngörülen koruma alanı kentsel sit alanı olarak tescillenmiş, arkeolojik alan sınırları belirlenmiştir. 1984 yılında bahsi geçen alanların sınırlarının ilk revizyonu gerçekleştirilmiştir. Kentsel sit alanının sınırları 1993, 1994, 1996, 2002 ve 2007 yıllarında olmak üzere, 2 Numaralı İzmir K.T.V.K. Kurulu'nun gördüğü revizyonlar silsilesi sonrasında bugünkü sınırlarına ulaşmıştır.

1993 yılında gerçekleştirilen revizyonu diğerlerinden farklı kılan, K.T.V.K.Y.K.'nin 1993 yılında yürürlüğe giren ilke kararı ile "kentsel arkeolojik sit" alanlarının hukuki tanımının yapılmış olması ve kullanım koşullarının belirlenmiş olmasıdır. Böylece Bergama yerleşmesinde yer alan "sit alanlarının" ilk tanımlandığı (1976) tarihten bu yana koruma kurulları tarafından yanlış yapma korkusuyla yaşanan tereddütler ve dolayısıyla karar üretememe durumlarının aşılması sağlanmıştır.

2001 yılına gelindiğinde, 1983 yılında kentsel sit ve arkeolojik sit olmak üzere ayrı ayrı ilan edilen aynı bölgeler, koruma kurulunca "kentsel arkeolojik sit" alanı olarak değiştirilmiştir. Bu karar ile kentsel arkeolojik sit alanının "geçiş dönemi yapılaşma koşulları" belirlenmiştir.

2003 yılına gelindiğinde ise, koruma kurulu tarafından arkeolojik alanlar da kendi içinde derecelendirilmiş ve buna bağlı olarak 1., 2. ve 3. derece olmak üzere arkeolojik alanlar da kendi içinde farklı bölümlere ayrılmış, değişmiştir. 2004 yılında ise 2. ve 3. derece arkeolojik sit alanı sınırları içersinde olup, geleneksel konut dokusunun yer aldığı alanların sit tanımı değiştirilmiş, bu alanlar da "kentsel arkeolojik sit" alanlarına dahil edilmiştir.

4.3.2 STK'lar ve/veya Üniversiteler Tarafından Gerçekleştirilen Çalışmalar

Bergama yerleşmesi, sahip olduğu özellikler bakımından, TÜBA-TÜKSEK Türkiye kültür Envanteri Projesi kapsamında diğer kültür varlıkları envanter çalışmalarından farklılık

göstermektedir. MSGSÜ Restorasyon Anabilim Dalı yürütücüsü Prof. Dr. Demet Binan ve ekibi tarafından da desteklenen çalışma “Bergama (İzmir) Kültür Varlıkları Envanteri” adı ile literatüre geçmiştir. 2003 yılında ilki gerçekleştirilen araştırma dizisinin birinci bölümünde, Selinos Çayı’nın kuzeyinde ve güneyinde olmak üzere toplam 15 ada, 238 bina (223 kentsel anıt, 15 konut yapısı) ve 124 plan krokisi üzerinde çalışılmıştır. Yapılan çalışma TÜBA Kültür Envanteri Dergisi’nde 2004 yılında yayınlanmıştır. Anılan çalışma özellikle yerleşmenin günümüz mevcut sit sınırlarının kapsadığı alan açısından eksikliğin ortaya konulması, Kültür Bakanlığı’nın uygulamaya geçmesi için gereken bilgilerin bir derlemesi olarak da değerlendirilebilir [44].

2004 yılına gelindiğinde çalışmanın ikinci bölümü uygulamaya geçmiştir. Çalışma ikinci döneminde MSGSÜ’nün yanısıra Türkiye Bilimler Akademisi tarafından da destek bulmuştur. Bir önceki çalışmanın üzerine 607 bina envanteri (561 kentsel anıt, 45 konut yapısı) daha eklenmiştir. Bu çalışmada elde edilen bilgiler - yine bir önceki çalışmada olduğu gibi - TÜBA Kültür Envanteri Dergisi’nde, 2005 yılında yayınlanmıştır. 2004 yılında gerçekleştirilen araştırmada, 2003 yılında elde edilen bilgilerin üzerine eklenen veriler kentsel arkeolojik sit alanı sınırlarının genişletilmesi için atılacak adımlara yönelik analizler içermektedir [56].

2005 yılında Türkiye Bilimler Akademisi tarafından desteklenen Bergama araştırmalarının devamı ve sonuncusu gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın üçüncü ve son döneminde toplam 814 envanter tespiti gerçekleştirilmiştir. 2003 yılından buyana MSGSÜ ile TÜBA işbirliğinde yönetilen çalışmalar sonucunda 160’ı konut, 1501’i anıt olmak üzere korunması gereken binaların bilgisi derlenmiştir. Bergama’daki mevcut tescilli bina sayısının yaklaşık üç katı olan bu sayı ile sit sınırlarının kapsadığı alanın genişletilmesi ve tescilli yapı adedinin arttırılması adına gerçekleştirilen araştırma dizisinin, yerleşimin korunarak yaşatılması için katkı sağlamıştır [56].

Yerleşme üzerine yapılan bir diğer akademik çalışma ise “Bergama ve Yakın Çevresinde Turizme Alternatif Bir Bakış” adlı araştırmadır. Çalışma; YTÜ Şehir Planlama Kentsel Tasarım Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Zekiye Yenen ve ekibi [43] tarafından gerçekleştirilmiş, Bergama Yerel ve Merkezi yönetiminin yanısıra Bergama Ticaret Odası tarafından da desteklenmiştir. Bu çalışmanın diğer çalışmadan farkı, yerleşmeyi

havza ölçeğinden incelemeye başlamasıdır. Çalışma Bakırçay Havza'sından Bergama kentine odaklanmaktadır. Çalışmada kentsel sit alanı içerisinde yer alan konut yapıları ve merkeze ilişkin araştırma ve anket çalışmaları gerçekleştirilmiş, elde edilen sonuçlar "turizm ekonomisi" başlığı altında değerlendirilmiştir.

Pergamon Antik Yerleşmesi'nin yanında Bakırçay Ovası ve ovadaki yerleşmelerin sahip olduğu verimli tarım toprakları, özel ürünlerin yetiştiği farklı iklim özellikleri ile yaylaları ve yakın çevresindeki kıyı turizmi ve termal turizm olanakları ile bölgenin sahip olduğu potansiyel "Bergama ve Yakın Çevresinde Turizme Alternatif Bakış" adlı çalışmanın genel çerçevesini oluşturmaktadır. Bunun yanısıra sahip olduğu potansiyellere rağmen, kentsel sit alanında korumanın olması gerektiği gibi gerçekleşmemesi, ören yeri ile turizmi destekleyecek hizmet sektörünün gelişmemesi yerleşmenin çözülmesi gereken sorunları olarak saptanmıştır. Bergama ve yakın çevresinde planlanmamış turizm faaliyetinin, yerleşme ve hinterlandına ekonomik açıdan hizmet edecek biçimde yeniden planlanması üzerine, 2007 yılında tamamlanan çalışmada çözüm önerileri ortaya konulmuştur [43].

Bu doğrultuda yapılan bir diğer çalışma ise, aynı ekip ile gerçekleştirilen ve 2010 yılında, Kemal Dedeman Araştırma ve Geliştirme Yarışması'nın, turizm dalında "Kuzey Ege'de Bütünleşik Turizm Yönetim" adıyla başarı elde eden araştırma projesidir [58].

Yukarıda bahsedilen birbirinden farklı zamanlarda ve farklı konular üzerine yoğunlaşarak gerçekleştirilen çalışmalar; yerel ve merkezi yönetim tarafından ekonomik kalkınma amaçlı yeniden yapılanma ve korunması gerekli kültür mirasının sürdürülebilirliğinin sağlanması, bunun için kaynak yaratılması adına önemli bilgiler sunmaktadır.

4.4 Bergama Yerleşmesi Farklı Konut Dokuları İçin Koruma/Geliştirme Önerileri

Kentsel gelişimin, kent topografyası ve ana ulaşım eksenini doğrultusunda yeni yerleşim alanları oluşturarak güneye ve doğuya doğru olması, geleneksel dokunun büyük oranda bozulmadan günümüze gelmesini sağlamıştır. Kentteki arkeolojik alan sınırlarının daha 1968 yılında belirlenmiş olması da kent gelişiminde yönlendirici olmuştur. Geleneksel dokunun "kentsel sit" ve "arkeolojik sit" olarak ilan edildiği 1983 yılından "kentsel

arkeolojik sit" olarak ilan edildiği 2001 yılına kadar, "geçiş dönemi yapılaşma koşulları" ilan edilmediği gibi koruma planı da yapılmamıştır. Bunun sonucu olarak geleneksel dokuda onarımlar gerçekleştirilememiş, dolayısıyla evler harap ve fakat özgün şekilleriyle günümüze gelmiştir. Bergama mevcut kültürel yapı stokunun bu durumu ve pekçok konut biriminin ender özellik taşıdığı, şimdiye kadar farklı kurum ve kuruluş tarafından gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda ortaya konmuştur.

Özellikle 2001 yılından sonra yürürlüğe giren "geçiş dönemi yapılaşma koşulları"nın etkisi ile "kentsel arkeolojik sit" ilan edilen kent dokusunda yapılaşmanın durması ve gerekli bakım işlemlerinin gerçekleştirilememesi sonucunda köhneleşen evler, düşük gelir grubunun ya da evlerinden ayrılmak istemeyen yaşlıların barındıkları konutlara dönüşmüştür. Buradan hareketle bu bölümde yer alan başlıklar altında, yapılı çevrenin kent halkının günlük ihtiyaçlarına cevap verebilir hale getirilmesi ve korunarak gelecek kuşaklara bir kültür varlığı olarak aktarımının sağlanabilmesi için öngörülen düzenleme türleri; biçimsel, işlemsel, yasal ve örgütsel düzenlemeler başlıkları altında derlenmiştir.

Tarihi çevrenin korunmasına yönelik olarak;

-Kentsel ölçekteki öneriler:

- Yeniden yapılanma alanlarının tanımlanması
- Fiziksel niteliği değişecek alanların belirlenmesi
- Kent mobilyalarının düzenlenmesi

-Çevresel ölçekte öneriler:

- Trafiğin düzenlenmesi

Ulaşım kademelenmesi yapılması ve tek yönlü trafiğin sağlanması, kent merkezinde ve gerekli noktalarda yayalaştırma uygulamasına geçilmesi, kent merkezini ve kentsel arkeolojik sit alanını korumak, dokudaki deformasyonu önlemek için önem teşkil etmektedir.

- Kamusal alanların düzenlenmesi

Bergama yereli ile Bergama halkının bir araya geldiği, ortak kullanımın en üst düzeyde olduğu, en önemlisi de ticaretin gerçekleştiği 'pazar alanı'nın düzenlenmesi, araç ve

yaya kullanımının kente eklenmesinin sağlanması. Pazar alanının taşınmadan evvel yer seçtiği alanda sürdürülmesi için gerekli kararların alınması, uygulamaların gerçekleştirilmesi.

Bergama'nın geleneksel kent dokusuna has bir özellik olarak, mahallelerin kendi içersinde toplanma mekanı niteliğine sahip meydanlarının bulunması ve her bir meydanın ortasında yer alan kuyuların (su ögesi kimi meydanda çeşme olarak karşımıza çıkmaktadır) işlevselliğinin geri kazandırılmasıyla birlikte, alternatif gezi güzergahları planlanırken dikkate alınması.

- Bergama kentinin imaj ve kimlik değerlerinin sürdürülmesi, güçlendirilmesi

Tarihi anıtsal yapıların ve kentsel imaj öğelerinin turizm amaçlı kentsel kullanıma uygun biçimde birbirine bağlantılarının gerçekleştirilmesi ve gezi güzergahı oluşturulması [59].

- Altyapı hizmetlerinin geliştirilmesi, iyileştirilmesi

-Yapı ölçeğinde öneriler:

- Bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri
- Yapım sistemi sağlam yapılarda ıslak hacim, iç duvarlar, çatı bakımı
- Yapım sisteminin takviyesi, sağlamlaştırılması gereken yapılar

4.4.1 İşlevsel Öneriler

Korunması gerekli mevcut yapı stoku ve çevresinde, ortalama yaşam standartlarının oluşturulması ve bu standartların sürdürülebilirliğinin sağlanması, gerçekleştirilecek koruma müdahalelerinin ardından bu alanlarda etkin bir işletme sağlanması ile mümkündür. Bu ise yapı stokunun bakımının, onarımının takip edilerek yenilenmesinin devam ettirilmesi ile yerleşik halkın bilinçlendirilerek, ortak kullanımlar ve hizmetlerin idaresi ile bu konularda uygun örgütlenme ve bu konulara katılımın sağlanmasına bağlıdır.

- Kimliğini sürdürmeye devam edecek ve alandan gönderilecek fonksiyonların tespit edilmesi.

- Tarihi bilincin geliştirilerek, “komşuluk ilişkileri” çerçevesinde ortaya konan bir sosyal yapının tanımlanması ve bu yolla konut yapılarından meydana gelen dokunun korunmasının sağlanması.
- Kent merkezinde bulunan köhnemiş veya köhneme sürecine girmiş konut alanlarının mümkün olabildiğince kendi sahipleri ile sağlıklılaştırılmaya çalışılması (kamu yararı ilkesinden vazgeçilmemesi).
- Terkedilmiş, hissedarlarına ulaşılamayan konut birimlerinin yerel yönetim tarafından turizm amaçlı hizmet sektöründe kullanımının sağlanması. Bu şekilde “varolan” yapı stokunun yeniden işlevlendirilmesi yoluyla kente kazandırılması.

4.4.2 Yasal/Örgütsel Öneriler

Ülkemiz hukuki yapılanma ve planlama süreci, Bergama gibi kapsamlı planlama ve projelendirme ile etaplama gerektiren alanlara yönelik çalışmalarda yönlendirmede oldukça eksik ve hantal kalmaktadır. Alanın özellikle üst ölçekli (havza planlaması) plan ve politikalarından yoksun oluşu, alt ölçekte üretilecek planlama çalışmalarına da olumsuz yansımaktadır. Bunun yanısıra son dönemlerde koruma politikalarında gözlemlenen değişim ve gelişmeler alanın sürdürülebilirliğinin yasa eli ile sağlanmasını büyük derecede etkileyecektir.

- *Planlama kademelenmesi*

Bergama'nın ekonomik hinterlandı ve bölge içindeki konumu-kimliği itibariyle üzerine yüklenebilecek rol, çevresiyle birlikte değerlendirilip, finans modelleri düşünülerek alt ölçekte öneri çalışmalar geliştirilmesi.

- *Koruma Amaçlı İmar Planı'nın yürürlüğe girmesi*

1968 yılında başlayan ve günümüze kadar tamamlanmamış korumaya yönelik planlama çalışmalarının sonuçlandırılması ve 2002 yılından bu yana devam eden geçiş dönemi koşullarının yürürlüğe girecek plan ile netleştirilmesi, koruma eylemlerine başlanması ve kaynak aktarımının sağlanması.

- *Sit alanlarının özgün nitelikleri dikkate alınarak, sınırların revize edilmesi*

Kentsel sit alanlarının arkeolojik sit alanları ile çakıştığı yerleşme parçalarında detaylı çalışma gerçekleştirilmesi ve dokunun sahip olduğu kültürel miras varlıkları dikkate alınarak, son olarak 2007 yılında revize edilmiş sınırlar içerisinde yer alan, köhnemiş geleneksel kent dokusunda iyileştirme müdahalelerinin gerçekleştirilebileceği düzenlemelere gidilmesi. Böylece 1.derece arkeolojik sit alanı içerisinde yer alan, köhnemiş fakat özgünlüğünü yitirmemiş dokunun, kentsel sit ve 2. derece arkeolojik sit alanı olarak yeniden ele alınmasıyla üst dokuda koruma çalışmalarının gerçekleştirilebilmesi için gerekli zeminin yasa eliyle sağlanması.

Kentte gerçekleştirilecek uygulamaların sit alanları sınırları içerisinde yer alan ve almayan olarak ayırmadan, bütünlük bir bakış açısının geliştirilmesi, geleneksel kent dokusunun yeni yapılaşma alanlarının gölgesinde kaybolmaması için etkileşim-geçiş sahalarının titizlikle belirlenmesi.

3.derece arkeolojik sit olarak tanımlanmış alanların yeniden değerlendirilmesiyle uygulamaya geçildiğinde geleneksel kent dokusunun yozlaşmasına sebep olacak girişimlerin önlenmesi. Bu şekilde Akropol eteklerinde, Rum mahallesinin (Selinos Çayı'nın) kuzeyinde yer alan yerleşmede yapılaşmanın önüne geçilebilmesi önem teşkil etmektedir. Bunun yanısıra 3. derece arkeolojik sit alanı olarak kalması uygun görülen yerlerde mülk sahiplerinin, emlak vergisi muafiyeti olma durumlarına dair bilgilendirilmesi ve gerçekleştirilecek eylemlerin sıkı denetim altında tutulması, geleneksel kent dokusunun kullanıcı eliyle sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından önemlidir.

- *Analiz – tespit çalışmaları*

Önceki başlıklarda bahsedildiği üzere Bergama kentsel kültür varlıklarının tam envanteri TÜBA – TÜKSEK (MSGSÜ desteği ile) girişimi tarafından detaylı bir çalışma sonrasında tamamlanmıştır. Bunun yanısıra kentsel sit dokusunda mevcut arkeolojik öğeler ve yapıların tespitinin gerçekleştirilmesi, arkeolojik kültür varlıkları envanteri çalışmasının yapılması uzmanlar tarafından elzem bulunmaktadır. Ayrıca arkeolojik envanter temeline dayalı planların yapımı tamamlandığı takdirde parsel ölçeğinde gerçekleştirilecek uygulamalarda yaşanan sorunlar da en aza indirilebilecektir.

- *Tescil altına alınmış, korunan yapı sayısının arttırılması*

- *Arkeolojik değerler ile somut kültürel miras verilerinin tek bir veri tabanı içersinde derlenmesi*

Bergama kentsel kültür varlıklarının tamamının tespit edildiği ve tespit sonucunun mevcut tescilli yapı stokundan da fazla olduğu düşünülürse, arkeolojik kültür varlıklarının tespitinin aksamadan tamamlanması. Böylece kentin, arkeolojik alanlarla birlikte bütünleşik koruma anlayışı kapsamında ele alınabilmesi. Bunun yanısıra kültürel peyzaj ögelerinin envanterinin hazırlanması ve oluşturulan veri tabanına eklenmesi.

- *Alan yönetimi kurulunun oluşturulması ve alan yönetimi planının yapılması*
- *Turizm planı yapılması ve ziyaretçi planının kurgulanması*
- *Bergama Belediyesi KUDEB bürosunun kurulması*

Yapı stokunun korunması için önem arzeden; röleve, restitüsyon veya restorasyon projeleri yapılması gerekmektedir. Bergama ile ilgilenen koruma kurulunun İzmir’de bulunması sebebiyle uzun bürokratik işlemlerin takibi, projelendirme sresinde mimar bulma sıkıntısı, yapı sahibinin konu hakkında bilgili olmaması vb. aksaklıklardan dolayı yapı sahibinin veya hissedarın karşılaşacağı sıkıntıların, yapının sağlıklı bir biçimde yenilenmesini sekteye uğratmaması için, yerleşmenin yerel yönetimi bünyesinde KUDEB bürosunun faaliyete geçmesi önem taşımaktadır. Belediye bünyesinde bulunan Röleve Restorasyon Müdürlüğü, korunması gerekli yapısı olan bireylere bürokratik işlemlerde yol gösteren önemli bir yapılanmadır ancak kurul ile şahıs arasında KUDEB gibi bağ kurma görevi bulunmamaktadır. Bunun yanısıra yapı sahibinin mülkünü onarabilmesi için devlet tarafından yapılan mali desteğin yönlendirilmesi ve onarım için kullanılmasını sağlama görevi KUDEB bürolarına verilmiştir.

- *Bir arayüz olarak “Mahalle Konseyleri”nin oluşturulması*

Yerel yönetimdeki en önemli sorunlardan birisi hem kendi içinde hem de diğer kamu kurumları ile yaşadığı koordinasyon sıkıntısının yanısıra yerel halkı ile de koordinasyon sorunu yaşamasıdır. Yerel yönetimlerin yerleşme halkı ile iletişime geçebilmesi ve bilgilendirmesi için STK yapılanmasında mahalleli ve yönetim arasında kolaylaştırıcı, arayüz niteliğinde yapılanmalara ihtiyaç bulunmaktadır. Bu yapılanma ile; yerel halkın gerek sosyal gerekse ekonomik yapısının düşük düzeyde olması ve bu konularda yerel

yönetimden destek görmemesinden dolayı dahil olmadıkları çalışmalara katılım sağlanacaktır.

- *Olası mülkiyet sorunlarına karşı çözüm geliştirilmesi*

Tarihi yerleşmelerde mülkiyet sorunu özel ya da kamusal mülkiyeti, mülk sahibi-kiracı ilişkisinden ziyade sahiplilik-sahipsizlik, hissedarlara ulaşamama durumudur. 'Mahalle Konseyleri'nin de katkısı alındığı takdirde, çözümü daha hızlıca gerçekleştirilebilecek ve mevcut yapı stokunun sürdürülebilirliğini (köhneme sürecini önleyeceğinden) önemli derecede arttıracaktır.

4.4.3 Bölüm Sonucu

Bergama yerleşmesi için esas olan çevre ve kalkınmanın uyumlu biçimde ele alınması ve yukarıda da bahsedildiği üzere kararların ortak irade ile oluşturulmasıdır. Bergama ve yöresinde yaşayanların ortak varlığı olmanın yanısıra Türkiye kültür varlıkları arasında önemli yere sahip olan yerleşmenin korunması, iyileştirilmesi, kırsal ve kentsel yapının, doğal ve tarihsel zenginliklerin korunarak, gelecek kuşaklara ve sosyal kalkınma hedefleri ile uyumlu olarak belirli hukuki ve teknik esaslara göre düzenlenmesi için tüm yerel kurum, kuruluş ve kişilerin biraraya geldiği, katılımcı bir süreç izlenmesi gerekmektedir.

SONUÇ

Bu tez çalışmasının konusu; yasal mevzuatın geleneksel kent doksuna etkisidir. Çalışmanın başında da belirtildiği üzere araştırmanın çerçevesi, ülkemiz tarihi kent dokularında yaşanan yıpranma ile ulusal bağlayıcılar ve yasal yaptırımlar etkileşimini belirlemektedir. Uluslararası belgeler ve planlamanın sosyo-kültürel boyutlarının dışarıda bırakıldığı incelemede hukuki yaptırımlar irdelenirken, temel alınan kavramların anlaşılabilirliğini sağlamak için, birinci aşamada kente dair fikir verebilecek en küçük ölçekteki kent parçalarına (kentsel doku), bu parçaların tarihsel önem teşkil edenlerine (geleneksel kent dokusu) ve uluslararası nitelikte önem arzeden, korunması gereken tarihsel kent dokularına (somut kültürel miras) dair literatür araştırması gerçekleştirilmiştir.

Bu çerçevede sözkonusu edilen terimler; 'kentsel doku, geleneksel kent dokusu, somut kültürel miras ve kentsel koruma'dır. Kentsel Doku kavramı üzerine Kevin Lynch'in (1990) getirdiği açıklama gayet nettir. 'Kentsel Doku' belirli niteliklerine, işlevlerine ve

fiziksel özelliklerine bağlı olarak, kentin diğer bölgelerinden ayrılabilen ve/veya öne çıkan bölgeleri olarak tanımlanabilir. Kullanıcının içine girdiği ve iki boyutlu olarak zihnine yerleştirebildiği bu öğelerin tipik fiziksel özelliği tematik süreklilik ve homojenliktir. Bu süreklilik ve homojenliğe konu olan unsurlardan bazıları; eğim, yersel özellikler, biçim, detaylar, semboller, yapı tipleri, işlev, ulaşım, kullanıcı tipi ve topografyadır. Burada vurgulanan nokta homojenlik ve sürekliliktir. Bahsedilen ölçeğin dokuyu tanımlaması için bir bölgeden bahsediliyor olması gerekmektedir de denebilir.

'Geleneksel kent dokusu' olarak literatür taraması yapıldığında; geleneksel mimari ve geleneksel yerleşme olarak rastlanan, mimari ölçekte ve detayında kalan tanımlardan yola çıkılarak, kent dokusu / kentsel doku kavramıyla birlikte tanımlama genişletilmeye çalışılmıştır. Kentsel doku tanımına uzmanlar fonksiyonlar üzerinden açıklama getirmeye çalışmışlardır. 'Geleneksel mimari' tanımlarında ise, topluluk – yöreye has yapı malzemesi ve yapım tekniklerini barındıran fiziki yapıları tanımlamaya yönelik açıklamalar yazılmıştır. Bu tanımlamalar; kent mimarisi – sivil mimari – halk mimarisi – anonim mimari tamlamalarına getirilen açıklamalarla benzerlik içermektedir.

'Koruma'ya ilişkin tanımlardan Planlama Bilimine en yakın olanı Kentsel Koruma Bilimi tarafından getirilen açıklamadır. Kavram üzerine farklı ama birbirine yakın tanımlamalardan örnekler bulunmaktadır. Çalışmada önemle vurgulanmak istenen, koruma için gerçekleştirilecek uygulamalarda esas olanının "sürdürülebilirlik" olduğudur. Ancak yasa ile belirlenen koruma tanımına bakıldığında, anlatım biçimi herhangi bir kültür varlığı (ki burada diğer tanımlardan farklı olarak kültür varlıkları taşınmaz ve taşınır olarak iki kalemde ele alınmaktadır) tanım okunduktan hemen sonra restorasyon ihalesine konu olacak bir kabulle yazıldığı hissi uyandırmaktadır. İçerisinde bir yorum barındıran ve en kapsamlı olan koruma tanımı Feilden Clegg Bradley'nin yapmış olduğu açıklamadır. Buna göre 'koruma' bozulmanın önlenmesine yönelik bir eylemdir ve kültürel/doğal çevremizde geçmişten gelen mesajları aktaran obje ve değerleri kapsamaktadır [14]

Çalışmada; araştırmanın temelini oluşturan koruma yasalarının, 1980'li yıllardan itibaren 2000'lere gelene kadar geçirdiği değişim süreci analiz edilmeye ve değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu zaman zarfı içerisinde; koruma eyleminin planlama

hareketleriyle bütünleştirilmeye çalışıldığı, yetki ve bütçe aktarımına dair süregelen karmaşanın gerek yeniden düzenlemeye gidilerek gerekse yeni kurumlar oluşturularak, yasalar-ilke kararlar-mutabakatlar yolu ile çözülmeye, uygulama sorunlarının yeni terimler ve tanımlara yer verilerek giderilmeye çalışıldığı gözlemlenmiştir.

Ülkemiz Cumhuriyet tarihinin erken dönemlerinde mimari alanda benimsenen yaklaşımlar ve uygulamalar alanda öncü niteliği taşımakla birlikte; 1950'lere gelinmesiyle birlikte sürekliliğini yitirmiştir. Öyle ki; bağımlı kalkınma politikalarını izleyen planlama süreci köyden kente göç sürecinde gözlenen kentleşme hızına ayak uyduramamış, kimlik kaybının yanısıra bu süreçte kentsel dokunun-tarihsel mirasın ve doğal çevrenin bozulması sözkonusu olmuştur. Bu gelişmelerin temelinde de, koruma eyleminin kalkınma faktöründen ziyade, yatırımı ve kentsel gelişimi engelleyen bir faktör olarak ele alınması yatmaktadır. Bunun yanısıra kurumlararası eşgüdümün sağlanamaması ve aynı işlem için birden fazla kurum veya kuruluşa kaynak aktarılması da sorunların kısa zamanda çözüme ulaştırılması yerine, uzun vadede çözümsüz kalarak kangren olmasına neden olmaktadır. Diğer bir başka sorun ise eskiyen kent parçalarında yaşamının bir mecburiyet olarak algılanması ve yeni üretilen konutlara duyulan özlem nedeniyle, bu alanlarda yaşamının kaderle ilişkilendirilmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, eski kent dokusunda yaşamayı isteyen özellikle eğitilmiş kesimin girişimleri de, bir çeşit yenileme ve beraberinde soylulaştırmayı getiren eylemlere dönüştüğünden, mekanların yapay yaşama alanlarına dönüştürülmesi tehlikesini barındırmaktadır. Bu noktada; korumanın bir planlama sorunu olmasının yanısıra, sadece fiziksel odaklı bir anlayışa bağlı kalmadan, sosyal ve kültürel boyutları da ele alan çok yönlü bir anlayışın benimsenmesinin kalıcı etkiyi sağlayacağı sonucu ortaya çıkmaktadır [18], [61], [62], [63].

İnsanların, tarihin hiçbir devrinde görülmemiş bir güçle çevrelerini etkileme imkanlarına sahip olduğu günümüzde, çevresi ile ilişkilerinde her nasılsa bazı şeylerin yanlış gittiği konusunda fikir birliğine varmış oldukları izlenmektedir. İnsanın çevresine olan ilgisi, değişik yaşam anlayışlarındaki toplumların çevrelerini değişik şekilde değerlendirmeleri, değişik kavram ve algılarına dair görüşlerini dikkate almamanın bir yeteneksizlik olduğu ortaya çıkmıştır.

Bergama yerleşmesi için esas olan çevre ve kalkınmanın uyumlu biçimde ele alınması ve yukarıda da bahsedildiği üzere kararların ortak irade ile oluşturulmasıdır. TÜBA – TÜRSEK (MSGSÜ desteği ile) girişimi tarafından gerçekleştirilen envanter çalışmalarının sonuç ürünleri ile mevcut tescilli yapı sayısı karşılaştırıldığında, korunması gereken kültür varlığı sayısının çok daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Aradaki açığın kısa zamanda kapatılarak, yasa eli ile korunmaya başlamamış kültür varlıklarının tescillenmesi gerekmektedir [44], [56]. Yerleşme, Bergama ve yöresinde yaşayanların ortak varlığı olmanın yanısıra Türkiye kültür varlıkları arasında önemli yere sahip tir. Yerleşmenin korunması, iyileştirilmesi, kırsal ve kentsel yapının, doğal ve tarihsel zenginliklerin korunarak, gelecek kuşaklara ve sosyal kalkınma hedefleri ile uyumlu olarak belirli hukuki ve teknik esaslara göre düzenlenmesi için tüm yerel kurum, kuruluş ve kişilerin biraraya geldiği, katılımcı bir süreç izlenmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- [1] Tekeli, İ. (2009), Kültür Politikaları ve İnsan Hakları Bağlamında Doğal ve Tarihi Çevreyi Korumak, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul: 29-53, 101,116
- [2] İncedayı, D. (2004), Adadan Odaya, Bağlam Yayınları, İstanbul: 20-28, 148
- [3] Yenen, Z. (2004-2005 Bahar Yarıyılı), Kentsel Tasarım Dersi, YTÜ Mim. Fak. ŞBP Bölümü
- [4] Sözen, M., Tanyeli, U. (1992), Sanat Kavramları ve Terimleri Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul
- [5] Lynch, K. (1990), "Image of the City", The MIT Press, Cambridge USA: 96
- [6] Çakar, F. (2000), Doğu Karadeniz Mimari Dokusunun Özgün Seramik Form ve Yüzeylerde Yorumu, Yüksek Lisans Sanat Eseri Çalışması Raporu, Hacettepe Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- [7] Sümerkan, M. Reşat (1990), Biçimlendiren Etkenler Açısından Doğu Karadeniz Kırsal Kesiminde Geleneksel Evlerin Yapı Özellikleri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon
- [8] Köşklük, N. (Temmuz 2001), Buldan Tarihi Çevre ve Dokusu Araştırması, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir
- [9] Gültekin, N. (2007). Geleneksel Konut Dokusunda Kullanım Sürecinin Değerlendirilmesi-Beypazarı Örneği, Gazi Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, 22/3: 261-272

- [10] UNESCO, 17 Ekim 1972, Dünya Kültürel Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme, Paris
<http://kumid.eu/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/Dogal-miras.pdf>
- [11] ICOMOS (1999), Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü, Çeviri: Zeynep Ahunbay, 2004
<http://kumid.eu/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/K-Geleneksel-Mimari-Miras-Tuzu%C4%9Fu,-ICOMOS-1999-ZA.pdf>
- [12] Kutlu, M. (Ocak 2003), Somut Olmayan Kültürel Miras “İnsanlık Yeryüzünün Çok Renkliliğini Korumaya Kararlı”
<http://www.cekulvakfi.org.tr/icerik/haftaninYazisi.asp?ID=73>
- [13] Keleş, R. (1998), Kentbilim Terimleri Sözlüğü, İmge Kitabevi, İstanbul
- [14] Erkonak, Ş., Aydemir, S., Şen, S., Beyazlı, D., Ökten, N., Öksüz, A.M., Sancar, C., Özbaya, M. ve Aydın, Y. Türk (2004), Kentsel Alanların Planlanması ve Tasarımı, I. Baskı, Akademi Yayınları, Trabzon
- [15] Dinçer, İ. (2005-2006 Güz Yarıyılı), Şehir Yenileme ve Koruma Dersi, YTÜ Mim. Fak. ŞBP Bölümü
- [16] T.C. Resmi Gazete, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 2863, 23.07.1983
<http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.2863&Mevzuatlliski=0&sourceXmlSearch=>
- [17] Dinçer, İ. (2008-2009 Güz Yarıyılı), Şehir Yenileme ve Koruma Ders Notları, YTÜ Mim. Fak. ŞBP Bölümü
- [18] Okyay, İ. (2001), Fransa’da Kentsel Sit Alanlarının Korunması Malraux Yasası, YEM Yayıncılık, İstanbul
- [19] Aydemir, Ş. (2004), Kentsel Alanların Planlaması ve Tasarımı, İber Yayıncılık, İstanbul
- [20] ICOMOS, (1987), Washington Tüzüğü: Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü, Çeviri: Zeynep Ahunbay, 2004
<http://kumid.eu/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/mimariyeni02.pdf>
- [21] Erder, C. (2007), Tarihi Çevre Bilinci, ODTÜ Yayınları, Ankara
- [22] Erder, C. (1999), Tarihi Çevre Kaygısı: Helen ve Roma Örnekleri Üzerine Bir Deneme, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara: 5-6
- [23] Erder, C. (2007), Tarihi Çevre Bilinci, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara
- [24] Şahin Güçhan, N. Derleyen (2003), Her Dem Yeşil Yapraklı Bir Ağaç: Cevat Erder’e Armağan, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara
- [25] Kuban, D. (1973), İstanbul’da Eski ve Yeni: Koruma Olasılıkları, Mimarlık Dergisi, 73/8: 11-12

- [26] Van der Berg, H.J. (1967), "The Preservation of Historic Monuments and Groups of Buildings in Studies and in Economics, Social and Demographic Research Undertaken for Planning Purposes, Active Maintenance and Regional Planning", Symposium D. CCC, Council of Europe, Strasbourg: 75-86
- [27] Gazzola, P. (1972), "Restoring Monuments: Historical Background, Preserving and Restoring Monuments and Historic Buildings, Museums and Monuments", vol. XIV, UNESCO, Paris: 19
- [28] Ülgen, A. Saim (1943), Anıtların Korunması ve Onarılması, Maarif Matbaası, Ankara: 3-7
- [29] Huth, H. (1940), "Observations Concerning the Conservation of Monuments in Europe and America", National Park Service, Washington D.C.: 11-12
- [30] Parlak, D. (2007), Şehrin Hukuku, Kanat Kitap, İstanbul: 29-31
- [31] Tekeli, İ. (1998) Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması, 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Türkiye İş Bankası, Tarih Vakfı, İstanbul
- [32] Page, M., Mason, R. (2004), "Giving Preservation a History: Histories of Historic Preservation in the United States", Routledge, New York: 19-21
- [33] Council of Europe (1965), "Symposium A, Criteria and Methods for a Protective Inventory, preservation and development of groups and areas of historical buildings of historical or artistic interest", Barcelona: 26
- [34] Bumin, K. (1990), Demokrasi Arayışında Kent, İz Yayıncılık, Şehir Kültürü Dizisi, İstanbul: 11, 14, 19
- [35] T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu İlke Kararı, İlke Kararları,
<http://teftis.kulturturizm.gov.tr/belge/1-79011/ilke-kararlari.html>
- [36] T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu İlke Kararı, Yürürlükten Kaldırılan İlke Kararları,
<http://teftis.kulturturizm.gov.tr/belge/1-89421/yururlukten-kaldirilan-ilke-kararlari.html>
- [37] T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu İlke Kararı, 419 Nolu İlke Kararı (419 nolu İlke Kararı) Kentsel Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları (04.10.2006 tarih, 720 sayılı İlke Kararı ile iptal edilmiştir.)
<http://teftis.kulturturizm.gov.tr/belge/1-41547/419-nolu-ilke-karari-kentsel-sitler-koruma-ve-kullanma-.html>
- [38] T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu İlke Kararı, 720 Nolu İlke Kararı, (720 nolu İlke kararı) Kentsel Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları (736 sayılı ilke kararı ile değişmiştir.)
<http://teftis.kulturturizm.gov.tr/belge/1-54037/720-nolu-ilke-karari-kentsel-sitler-koruma-ve-kullanma-.html>

- [39] T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu İlke Kararı, Kentsel Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları, 736 Nolu İlke Kararı
<http://teftis.kulturturizm.gov.tr/belge/1-69960/736-nolu-ilke-karari.html>
- [40] T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu İlke Kararı, Arkeolojik Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları, 658 Nolu İlke Kararı
<http://teftis.kulturturizm.gov.tr/belge/1-41583/658-nolu-ilke-karari-arkeolojik-sitler-koruma-ve-kullan-.html>
- [41] T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu İlke Kararı, Kentsel Arkeolojik Sit Alanları Koruma ve Kullanma Koşulları, 702 Nolu İlke Kararı
<http://teftis.kulturturizm.gov.tr/belge/1-41624/702-nolu-ilke-karari-kentsel-arkeolojik-sit-alanlari-ko-.html>
- [42] T.C. Resmi Gazete, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 2863, 21.7.1983
<http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.2863&MevzuatIiski=0&sourceXmlSearch=>
- [43] Yenen, Z., Özden, E. Örnek, Çekiç, T. İnal, Seçkin, E., Hamamcıoğlu, C. ve Yerliyurt, B. (2008), Bergama ve Yakın Çevresinde Turizme Alternatif Bir Bakış, Bergama Ticaret Odası Kültür Yayınları, İzmir
- [44] Binan, D. Ulusoy, Kaptı, M., Kırac, B. ve Arıoğlu, G. (2003), Bergama (İzmir) Kültür Varlıkları Envanteri 2003, TÜBA Kültür Envanteri Dergisi 3/2004, İstanbul
- [45] Radt, W. (1984), Bergama Arkeolojik Rehber: 26, 3. Baskı, Türkiye Turing Otomobil Kurumu, İstanbul
- [46] Zachariadou, A. Elizabeth (1997), Karesi ve Osmanlı Beylikleri: İki Rakip Devlet, Tarih Vakfı Yurt Yayınları 49, İstanbul
- [47] Emecen, F. (1992), Bergama, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, cilt 5, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul
- [48] Uzunçarşılı, İ. Hakkı (1984), Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu ve Karakoyunlu Devletleri, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara
- [49] Emekli, G. (2001), Bergama'nın Turizm Coğrafyası ve Turizmin Sosyo-Ekonomik Etkileri, Bergama Belediyesi Kültür Yayınları, Bergama Belediyesi, İzmir
- [50] Eriş, E. (2003), Bergama Uygarlık Tarihi Bakırçay Üçlemesi, Bergama Ticaret Odası Kültür Yayınları, Bergama: 82
- [51] Rheidt, K. (1996), Kent mi, Köy mü? Orta ve Geç Bizans Anadolu"sunda Konut ve Yerleşme, Tarihten Günümüze Anadolu"da Konut ve Yerleşme, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul: 223
- [52] Sönmez, N. (1998), Bergama Evlerinin Geleneksel ve Batı Etkili Özellikleri, Bergama Belleten 8, Bergama Kültür ve sanat Vakfı (BERKSAV), İzmir: 30, 39

- [53] Eriş, E. (1979), Bergama Uygarlık Tarihi, Karınca Matbaacılık, İzmir
- [54] Bayatlı, O. (1997), Bergama'da Yakın Tarih Olayları 18. ve 19. Yüzyıl, Bergama Belediyesi Kültür Yayınları No:53, Bergama Belediyesi, İzmir
- [55] Bayatlı, O. (1949), Bergama Tarihinde İlkçağ ve Bakırçay Havzası, Arkhaik-Klasik Kültürler, fasikül 1, Saka Matbaası, İstanbul
- [56] Binan, D. Ulusoy, Kaptı, M., Kırac, B. ve Töre, T. (2005), Bergama (İzmir) Kültür Varlıkları Envanteri 2004, TÜBA Kültür Envanteri Dergisi 5/2006, İstanbul
- [57] Tekeli, İ., Modernizm, Mordernite ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003, İstanbul
- [58] 2009-2010 Bahar Yarıyılı, Kentsel Mekan Organizasyonu ve Tasarım Programı, Bergama Projesi
- [59] Yenen, Z., Çekiç, T. İnal, Yerliyurt, B. ve Özden, E. Örnek (2010), Kuzey Ege'de Bütünleşik Turizm Yönetimi, 7. Mehmet Kemal Dedeman Araştırma ve Geliştirme Proje Yarışması İkincilik Ödülü
<http://www.dedeman.com/bas%C4%B1n-odas%C4%B1/bas%C4%B1n-b%C3%BCltenleri/bas%C4%B1n-b%C3%BClteni/mehmet-kemal-dedeman-ara%C5%9Ffirma-ve-geli%C5%9Firme-proje-yari%C5%9Fmasi-7-kez-ger%C3%A7ekle%C5%9Fti.html>
- [60] Kostof, S. (1993), The City Shaped: Urban Patterns and Meanings Through History, Bulfinch Press, California
- [61] Tuna, B. (2007), Kentsel Sit Alanlarının Korunması ve Koruma Kültürü, Mimar.ist, Sayı: 26, 2007/4, TMMOB İstanbul Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, İstanbul
- [62] Madran, E. (2002), Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kültür Varlıklarının Korunmasına İlişkin Tutumlar ve Düzenlemeler, ODTÜ Mim. Fak. Basım İşbirliği, Ankara
- [63] Odyakmaz, A. Nevzat (2000), İmar Kanunu ve İlgili Mevzuat, Alfa Yayınları, 3. Basım, İstanbul

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Ece Özden PAK
Doğum Tarihi ve Yeri : 31.10.1985 / İSTANBUL
Yabancı Dili : İngilizce
E-posta : eceozdenpak@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU

Derece	Alan	Okul/Üniversite	Mezuniyet Yılı
Lisans	Şehir ve Bölge Pl.	YTÜ	2007
Lise	Fen-Matematik	Üsküdar Fen Lisesi	2003

İŞ TECRÜBESİ

Yıl	Firma/Kurum	Görevi
2011	British Council ELT Team	ELT Assistant
2010	British Council Arts Department	My City Project Assistant & Istanbul City Coordinator
2007	2010 Avrupa Kültür Başkenti (AKB) Ajansı Kentsel Projeler Koordinatörlüğü	Koordinatör Asistanlığı

